

**GELİR EŞİTSİZLİĞİ VE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE
YATIRIMLARI: SEĐİLMİŐ GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER
ÜZERİNE AMPİRİK BİR İNCELEME**

Yüksek Lisans Tezi

Yeter KAPLAN

Eskişehir, 2019

**GELİR EŞİTSİZLİĞİ VE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE
YATIRIMLARI: SEÇİLMİŞ GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER
ÜZERİNE AMPİRİK BİR İNCELEME**

YETER KAPLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İktisat Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Munise Tuba AKTAŞ

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ağustos 2019

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Yeter KAPLAN'ın "Gelir Eşitsizliği ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Seçilmiş Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Ampirik Bir İnceleme" başlıklı tezi 23 Ağustos 2019 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca toplanan İktisat Anabilim Dalında, **yüksek lisans tezi** olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Doç.Dr.Munise Tuba AKTAŞ

Üye : Doç.Dr.Yılmaz KILIÇASLAN

Üye : Dr.Öğr.Üyesi Metin BAŞ

Prof.Dr.Bülent GÜNŞOY
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

GELİR EŞİTSİZLİĞİ VE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI: SEÇİLMİŞ GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ÜZERİNE AMPİRİK BİR İNCELEME

Yeter KAPLAN

İktisat Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağustos 2019

Danışman: Doç. Dr. Munise Tuba AKTAŞ

Bu çalışmada, bağımlılık hipotezinin ileri sürdüğü gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelir eşitsizliğini arttırdığı hipotezi test edilmektedir. Bu doğrultuda, çalışmada gelişmekte olan seçili 20 ülkeye ait 1999-2018 dönemini kapsayan veri seti dinamik panel veri analiz yöntemi olan Sistem Genelleştirilmiş Momentler Metodu ile tahmin edilmiştir. Yapılan analiz sonucu doğrultusunda çalışmanın hipotezi olan gelişmekte olan ülkelere doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelir eşitsizliğini arttırdığı görülmüştür. Ayrıca teoride yer alan Bağımlılık Hipotezi de analiz bulguları itibariyle desteklenmektedir. Buna göre doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve gelir eşitsizliği arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki söz konusudur. Ayrıca modelin diğer açıklayıcı değişkenlerini oluşturan kamu harcamaları ve gini katsayısının gecikmeli değeri ile gelir eşitsizliği arasında istatistiksel olarak pozitif anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Diğer taraftan teknoloji ve enflasyon ile gelir eşitsizliği arasında negatif anlamlı bir ilişki olduğu ve son olarak modele eklenen kişi başı GSYH ve eğitim değişkenleri ile gelir eşitsizliği arasında sistematik bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Gelir eşitsizliği, Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, Sistem genelleştirilmiş momentler metodu, Panel veri.

ABSTRACT

INCOME INEQUALITY AND FOREIGN DIRECT INVESTMENT: AN EMPIRICAL INVESTIGATION ON SELECTED DEVELOPING COUNTRIES

YETER KAPLAN

Department of Economics

Anadolu University, Graduate School of Social Science, August 2019

Supervisor: Doç. Dr. Munise Tuba Aktaş

In this study, the hypothesis that foreign direct investments increase income inequality in developing countries, which is proposed by the dependency hypothesis, is tested. In this respect, the data set covering the period of 1999-2018 belonging to 20 selected developing countries were estimated with the System Generalized Method of Moments which is the dynamic panel data analysis method. As a result of the analysis, the hypothesis of the study is seen in accordance that foreign direct investments in the developing countries increase the income inequality. In addition, The Dependency Hypothesis in the theory is supported by the analysis findings. Accordingly, there is a significant and positive relationship between foreign direct investment and income inequality. In addition, it is seen that there is a statistically significant positive relationship between government expenditure which constitutes other explanatory variables of the model and the lag value of the gini index and income inequality. On the other hand, there is a negative relationship between technology and inflation and income inequality and finally, there is no systematic relationship between income inequality and GDP per capita and education variables added to the model.

Keywords: Income inequality, Foreign direct investment, System generalized method of moments, Panel data.

TEŞEKKÜR SAYFASI

Çalışma süresi boyunca destek ve katkılarını esirgemeyen, bana her konuda büyük bir sabırla yol göstererek tezin bütünlüğünü oluşturmamı sağlayan tez danışmanım ve değerli hocam Doç. Dr. Munise Tuba AKTAŞ'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Özellikle çalışmanın uygulama bölümünde, en yoğun anlarında bile benden değerli fikirlerini esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Yılmaz KILIÇASLAN'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Yüksek lisans eğitimim boyunca gerek ders sürecinde gerekse tez çalışmam boyunca benden desteğini esirgemeyen ve uygulamada karşılaştığım sorunları aşmamda beni sabırla destekleyen değerli arkadaşım Dr. Öğr. Üyesi Ümit YILDIZ'a ayrıca çok teşekkür ediyorum.

Son olarak her konuyu paylaşabildiğim hatta danışabildiğim ve hayatımın her anında her zaman en büyük destekçim olan canım kardeşim Fatma Tuğçe KAPLAN'a, her konuda yanımda olan ve manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen canım arkadaşım Ceyda ÇOLAK'a ve Gülhatun BİRCAN'a ve her zaman yanımda olan sevgili yol arkadaşım Cem ÇAKAN'a teşekkür ediyorum.

Bu çalışma hiçbir zaman hakkını ödeyemeyeceğim annem Pembe KAPLAN ve babam Ahmet KAPLAN' a armağanımdır.

23.08.2019

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan "bilimsel intihal tespit programı"yla tarandığını ve hiçbir şekilde "intihal içermediğini" beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Yeter KAPLAN

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

	<u>Sayfa</u>
1. GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİNİN KAVRAMSAL ve TEORİK ÇERÇEVESİ.....	3
1.1. Gelir Eşitsizliği ve Gelir Dağılımı Kavramlarının Tanımı	3
1.2. Gelir Dağılımının Sınıflandırılması.....	3
1.2.1. Kişisel gelir dağılımı.....	4
1.2.2. Fonksiyonel gelir dağılımı.....	4
1.2.3. Sektörel gelir dağılımı	5
1.2.4. Bölgesel gelir dağılımı	5

1.3. Gelir Dağılımı Eşitsizliğini Etkileyen Faktörler.....	6
1.3.1 Küreselleşme.....	7
1.3.2 Teknolojik gelişme.....	9
1.3.3. Eğitim ve bireysel farklılıklar.....	10
1.3.4. Mülkiyet yapısı ve servet dağılımı.....	12
1.3.5. Kamu harcamaları.....	13
1.3.6. Ekonomik büyüme.....	13
1.3.7. Enflasyon.....	15
1.4. Gelir Eşitsizliği Ölçüm Yöntemleri.....	16
1.4.1. Lorenz eğrisi.....	17
1.4.2. Gini katsayısı.....	18
1.4.3. Kuznets katsayısı.....	20
1.4.4. Atkinson indeksi.....	20
1.4.5. Theil indeksi.....	21
1.4.6. Pareto α katsayısı.....	22
1.5. Bazı İktisat Okullarında Gelir Dağılımı Teorileri.....	22
1.5.1. Klasik okul.....	22
1.5.1.1. <i>Adam smith</i>	23
1.5.1.2. <i>David ricardo</i>	24
1.5.1.3. <i>Thomas r. malthus</i>	25
1.5.1.4. <i>Karl marx</i>	26
1.5.2. Neo-klasik okul.....	27
1.5.3. Keynesyen okul.....	28
1.5.4. Monetarist (parasalcı) okul.....	29
1.5.5. Post-keynesyen okul.....	31
1.5.5.1. <i>Michal kalecki</i>	32
1.5.5.2. <i>Nicolas kaldor ve luigi l. pasinetti</i>	33
1.6. Gelir Dağılımını Etkileyen Ekonomi Politikaları.....	34
1.6.1. Maliye politikası.....	35
1.6.2. Ücret politikası.....	35

1.6.3. Fiyat politikası.....	36
1.6.4. Vergi politikası.....	37

İKİNCİ BÖLÜM

2. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ TANIMI , TEORİK GELİŞİMİ, ETKİLERİ ve GELİR EŞİTSİZLİĞİ İLE İLİŞKİSİ.....	38
2.1. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tanımı.....	38
2.2. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Türleri.....	39
2.2.1. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları.....	39
2.2.2. Dolaylı yabancı sermaye yatırımları.....	42
2.3. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin Teoriler.....	43
2.3.1. Ürün dönemleri/döngüsü teorisi.....	44
2.3.2. Tekelci rekabet teorisi.....	45
2.3.3. İçselleştirme teorisi.....	46
2.3.4. Eklektik paradigma (OLI paradigması).....	47
2.3.5. Oligopostik tepki teorisi.....	49
2.3.6. Caves ekonomileri.....	50
2.4. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Makroekonomik Etkileri....	50
2.4.1. DYY'nin olumlu ekonomik etkileri.....	51
2.4.1.1. Ödemeler dengesi etkisi.....	52
2.4.1.2. Ulusal üretim ve istihdam etkisi.....	52
2.4.1.3. Ekonomik büyüme etkisi.....	53
2.4.2. DYY'nin olumsuz ekonomik etkileri.....	56
2.4.2.1. Ülke ekonomisi üzerinde yabancı denetim artışı.....	56
2.4.2.2. Yerel şirketler karşısında haksız rekabet üstünlüğü ve tekelleşme.....	57
2.4.2.3. Kur dalgalanmaları ve mali kriz riski.....	58
2.4.2.4. Teknolojik bağımlılık.....	58
2.4.2.5. Transfer fiyatlandırması.....	58
2.4.2.6. Gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk.....	59

2.5. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Gelişimi.....	59
2.6. Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Tarihsel Gelişimi.....	62
2.7. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ile Gelir Eşitsizliği Arasındaki Teorik İlişki.....	67
2.7.1. Modernizasyon hipotezi.....	68
2.7.2. Bağımlılık hipotezi.....	70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE GELİR EŞİTSİZLİĞİ-DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI İLİŞKİSİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR İNCELEME.....	72
3.1. Literatüre Bakış.....	72
3.2. Araştırma Yöntemi ve Ampirik Analiz.....	86
3.2.1. Yöntem	86
3.2.2. Veri seti	89
3.2.2.1. Kullanılan değişkenlerin beklenen işaretleri.....	91
3.2.3. Ekonometrik model	94
3.2.4. Ampirik analiz ve bulgular.....	95
3.3. Sonuç.....	99
KAYNAKÇA.....	103

ÖZGEÇMİŞ

TABLolar DİZİNİ

Sayfa

Tablo 2.1. DYY Yapmak İçin Ülkelerin (Şirketlerin) Stratejik Belirleyicileri.....	41
Tablo 2.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Yurtiçi) ve Ekonomik Gelişme..	54
Tablo 2.3. Ülkeler İtibariyle Gelir Dağılımı Göstergeleri 1990, 2010, 2015.....	65
Tablo 3.1. DYY’lerin Gelir Eşitsizliğini Arttırdığı Sonucuna Ulaşan Çalışmalar.....	78
Tablo 3.2. DYY’lerin Gelir Eşitsizliğini Azalttığı Sonucuna Ulaşan Çalışmalar.....	82
Tablo 3.3. DYY ve Gelir Eşitsizliği Arasında İlişki Olmadığını Ortaya Koyan Çalışmalar	85
Tablo 3.4. Çalışmada Yer Alan Gelişmekte Olan Ülkeler.....	90
Tablo 3.5. Modele Ait Değişkenler.....	91
Tablo 3.6. Değişkenlere Ait Korelasyon Matrisi.....	94
Tablo 3.7. Gelir Eşitsizliği ile DYY Arasındaki İlişki, Sistem-GMM Tahmin Sonuçları.....	95

ŞEKİLLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1.1. Verimliliğin Azalması ve Eşitsizliğin Artması.....	9
Şekil 1.2. Kuznets Eğrisi	14
Şekil 1.3. Lorenz Eğrisi	18
Şekil 2.1. Ülke Gruplarına Göre DYY (% GSYH) 1970-2018.....	60
Şekil 2.2. Gelişmekte Olan Ülkelere Ait Gini Değerleri.....	64

KISALTMALAR DİZİNİ

- ABD : Amerika Birleşik Devletleri
- ARDL : Autoregressive Distributed Lag Model (Gecikmesi Dağıtılmış Ardışık Bağılanım Modeli)
- ASEAN : Association of Southeast Asian Nations (Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği)
- CEE : European Economic Community (Avrupa Ekonomi Topluluğu)
- ÇUŞ : Çok Uluslu Şirketler
- DYY : Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları
- GATT : General Agreement on Tariffs and Trade (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması)
- GMM : Generalized Method of Moments (Genelleştirilmiş Momentler Metodu)
- GSYH : Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
- ILO : International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
- IMF : International Money Found (Uluslararası Para Fonu)
- LIS : Luxembourg Income Study (Lüksemburg Gelir Çalışmaları)
- OECD : Organization for Economic Co-operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
- OLS : Ordinary Least Squares (Sıradan En Küçük Kareler Yöntemi)
- TNC : Transnational Corporation (Ulusötesi/Uluslararası Şirketler)
- UNCTAD : United Nations Conference on Trade and Development (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı)

UNDP : United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)

WDI : World Development Indicators (Dünya Kalkınma Göstergeleri)

WB-WDI : World Bank-World Development Indicators (Dünya Bankası-Dünya Kalkınma Göstergeleri Veri Tabanı)

WEF : World Economic Forum (Dünya Ekonomik Forumu)

GİRİŞ

Dünya ekonomisinde özellikle son yarım yüzyılda yaşanan hızlı gelişim ve değişim her alanda kendini göstermiş ve bu gelişim ve değişim yeni ihtiyaçlar oluşturarak birçok alanda reform hareketlerine neden olmuştur. İktisadi açıdan sanayi devrimi ile başlayan bu süreç yerini teknolojik devrime bırakmış ve bu teknolojik devrim etkisini neredeyse tüm alanlarda göstermiştir. Teknolojik gelişme, bilgi teknolojisi ile birlikte küreselleşme, deregülasyon, liberalizasyon gibi olguları ortaya çıkarmış ve bu olgular tüm dünya ekonomisini etkileyerek yapılan ve yapılacak olan hemen hemen tüm ekonomi politikalarının bu doğrultuda şekillenmesine neden olmuştur.

İktisat politikasının temel amaçları arasında ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak ve böylelikle toplumun refah seviyesini arttırmak sayılabilir. Toplumun refah seviyesini belirleyen en önemli gösterge ise gelir dağılımıdır. Liberalizasyon ve küreselleşme taraftarları küreselleşme ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelir dağılımını olumlu etkileyeceğini ifade ederken buna karşın küreselleşme karşıtları gelir dağılımını olumsuz etkileyeceğini iddia etmektedirler. Küreselleşme karşıtları, küreselleşmenin ülkeler arasındaki eşitsizliği artırdığını, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki yoksul kesimi dışladığını ve arkasında en yoksul ülkeleri bıraktığını savunmaktadır (Demir ve Altıntaş, 2018, s. 85). Küreselleşen dünya ekonomilerine bakıldığında bölgeler arası gelir dağılımı eşitsizliklerinin birbirinden oldukça farklı olduğu görülmektedir. 2018 yılında yayınlanan Dünya Eşitsizlik Raporu'na göre, 2016 yılında hesaplanan en zengin %10'luk dilimin gelirden aldığı pay oranı Avrupa'da % 37, Çin'de % 41, Rusya'da % 46, ABD'de ve Kanada'da % 47 ve Sahra altı Afrika, Brezilya ve Hindistan'da yaklaşık % 55 civarındadır. Dünyanın en eşitsiz bölgesi olan Orta doğuda ise en zengin % 10'luk dilimin gelirden aldığı pay % 61 olarak gerçekleşmiştir (World Inequality Report, 2018).

Küreselleşme ile birlikte özellikle son 25-30 yılda görülen uluslararası ticaretteki kısıtlamaların ortadan kalkması, piyasaların liberalleşmesi, teknolojik gelişmeler ve çok uluslu şirketlerin ön plana çıkması dünya ekonomisinde rekabetçiliği öne çıkarmıştır. Rekabetçi ve pazar arayışı içerisinde olan çok uluslu

şirketler, özellikle sermaye birikimleri yetersiz ancak uluslararası piyasalarda ve ticarete önemli yer edinen gelişmekte olan ülkelere yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını arttırmıştır. Ancak sorun şudur ki; gerek dünya ülkelerinde gerekse gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen gelir dağılımı adaletsizliği, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülke ekonomilerine olan pozitif etkisi üzerine bir gölge düşürmüştür. Acaba doğrudan yabancı sermaye yatırımları gelir dağılımında bir adaletsizliğe yol açmakta mıdır? Bu çalışmada genel itibariyle gelişmekte olan ülkelerde gelir eşitsizliği ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişki üzerinde durulmaktadır.

Çalışma 3 ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde gelir dağılımının kavramsal çerçevesi ve teorik gelişimi üzerinde durulmakta, gelir eşitsizliğinin tanımı, sınıflandırılması, gelir eşitsizliğinde kullanılan ölçüm yöntemleri ve eşitsizliğin nedenleri kısaca açıklanmaktadır. Ayrıca bazı iktisat okullarının eşitsizlik hakkındaki görüşlerine de yer verilmektedir. İkinci bölümde ise doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının tanımı, kapsamı, türleri ve teorileri üzerinde durulmakta ve son olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelir eşitsizliği ile olan tarihsel gelişimine ve ilişkisine yer verilmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise gelir eşitsizliği ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları ilişkisine yönelik ekonometrik analiz yapılmaktadır. Dünya Bankası'nın Dünya Kalkınma Göstergeleri Veri Tabanı (WB-WDI)'ndan elde edilen 1999-2018 yıllarını kapsayan 20 yıllık, 20 ülkeye ait veriler panel veri ekonometrik yöntemiyle analiz edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİNİN KAVRAMSAL ve TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1. Gelir Eşitsizliği ve Gelir Dağılımı Kavramlarının Tanımı

Gelir eşitsizliği kavramı genellikle gelir dağılımı kavramı ile bağdaştırılan ancak aralarında kavramsal düzeyde bir ayrım olan terimlerdir. Gelir dağılımı kavramı daha yalın bir anlam taşıırken, gelir eşitsizliği kavramı gelir dağılımının adil olarak dağılmayan yönünü vurgular (Çelik, 2004, s. 59) . Gelir eşitsizliği kavramı genel tanım itibariyle gelir dağılımının adil paylaşılmadığı ya da daha kapsamlı olarak bir ülke ekonomisinde belli bir dönemde elde edilen milli gelirin bireyler, toplumsal gruplar ve üretim faktörleri arasında düzensiz ve adaletsiz paylaşılması şeklinde ifade edilebilir. Bu yönüyle eşitsizlik toplumda var olan politik, sosyal ve ahlaki yapıların durumuna göre şekillenmektedir (Aksu, 1993, s.93-94).

Yoksulluk kavramı ile de çok sık birlikte kullanılan gelir dağılımı ve eşitsizliği konusuna açıklık getirerek, aralarındaki fark ortaya konmalıdır. Yoksulluk, genel olarak insanların temel ihtiyaçlarını karşılayacak gelirden yoksun olma durumu ya da gerekli olan bu ihtiyaçları sınırlı bir şekilde elde edebilmesi olarak tanımlanabilir. Belirli bir milli gelir düzeyinde, bir ülkenin gelir dağılımı yapısı, ülkedeki yoksulluk seviyesini belirlemektedir. Bu yönden bakılacak olursa gelir dağılımı ne kadar adaletli ve düzgünse yoksulluk oranı da o derece azdır (Aykaç, Dağdemir ve Gündoğan, 2015, s.4).

1.2. Gelir Dağılımının Sınıflandırılması

Bir ekonomide elde edilen milli gelirin toplum tarafından paylaşılmasına farklı boyutlardan bakıldığında gelir dağılımı çeşitlerinden bahsedilebilmektedir. Bu doğrultuda gelir dağılımı; kişisel gelir dağılımı, fonksiyonel gelir dağılımı, sektörel gelir dağılımı ve bölgesel gelir dağılımı olarak dört farklı kategoriye ayrılarak incelenmektedir.

1.2.1. Kişisel gelir dağılımı

Temel gelir dağılımı türü olan ve iktisatçılar tarafından da çokça kullanılan kişisel gelir dağılımı, bir ülke ekonomisinde elde edilen milli gelirin ülke bireyleri ya da hanehalkları arasındaki dağılımını ifade etmektedir.

Kişisel gelir dağılımı, gelirin ne şekilde ya da nasıl elde edildiği ile değil, ne kadar gelire sahip olunduğu ile ilgilenmektedir. Yani kişilerin bireysel olarak aldıkları toplam gelir önem arz etmektedir. Örneğin, bayan A ve bay B aynı kişisel gelire sahipler ancak bayan A bu geliri doktor olarak ve 15 saat çalışarak elde ediyorken, bay B aynı geliri kendisine kalan mirastan faiz geliri şeklinde elde ediyorsa bu mesleki farklılık göz ardı edilerek ikisi de aynı kategoride yer almaktadır. (Todaro ve Smith, 2012'den aktaran Küçükkaya, 2017, s.8).

Kişisel gelir dağılımı ölçümünde kullanılan en yaygın ve bilindik yöntem nüfusun beştebirlik ya da ondabirlik gruplara bölünmesi ve her grubun toplam gelirden ne kadar pay aldığıın gösterilmesi şeklinde yapılmaktadır. Bununla ilgili yapılan çalışmalarda ilk zamanlar dağılımın en altta bulunan kısmı ile ilgilenilirken, son zamanlarda üst gelir gruplarının payları ampirik çalışmalarda yer almıştır. Özellikle Leigh (2013, s. 150-151) bu konu üzerindeki araştırmasında gelir dağılımının en altta bulunan kesimden ziyade en üst tabakada bulunan gelir gruplarında meydana gelen değişikliklerin ülke ekonomisi ve ülkenin refahı hakkında bilgi verdiğini belirtmiştir. Örneğin; marjinal fayda teorisinde bir kişinin elde ettiği gelir ne kadar artarsa o kişinin elde ettiği gelirin son birime olan etkisi de o kadar azalmaktadır. Bundan dolayı, üst tabaka gelir gruplarından alt kesimde bulunan gelir gruplarına yapılan bir gelir transferi toplumsal refahı ve faydayı arttırıcı etki yaratmaktadır (Özgüler, 2014, s. 60).

1.2.2. Fonksiyonel gelir dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı, üretim faktörlerinin (emek, sermaye, doğal kaynaklar ve girişimcilik) elde edilen toplam ulusal gelirden aldıkları payı göstermektedir. Üretim faktörlerinin bir ekonomide mal veya hizmet üretiminde

kullanılması sonucunda; işgücüne ücret, sermaye sahibine faiz, doğal kaynak sahibine rant ve girişimciye de kâr şeklinde gelir dağılımı sağlamaktadır.

Fonksiyonel gelir dağılımı ise bir işletme, bir sanayi dalı ya da ulusal ekonomi düzeyinde üretilen değer, üretime katkı sağlayan faktörler arasındaki dağılımıdır (Özgüler, 2014, s. 57). Sosyal sınıflar arasında milli gelir dağılımını ortaya koymak için en uygun gelir dağılım kavramı fonksiyonel gelir dağılımı tanımıyla verile de sosyal sınıfı oluşturan hanehalklarının milli gelirden aldıkları pay sadece genel hatları ile açıklanabilmektedir. Bundan dolayı bir tarım işçisiyle bir sanayi işçisi arasında ya da büyük arazi sahibi bir çiftçi ile küçük arazi sahibi bir çiftçi arasında fonksiyonel gelir dağılımı açısından bir fark bulunmamaktadır (Todaro ve Smith, 2012, s.210).

1.2.3. Sektörel gelir dağılımı

Her bir üretim sektörünün milli gelirden aldıkları paylar sektörel gelir dağılımı yardımıyla açıklanmaktadır. Çeşitli üretim sektörlerinin yaratılan ulusal gelire hangi oranda katkı sağladığını gösteren sektörel gelir dağılımı, üretim araçları mülkiyeti göz önünde bulundurularak oluşturulan gelirin kamu sektörü ve özel sektör arasındaki gelir dağılımını temsil eden bir kavram olarak da karşımıza çıkabilmektedir (Öztürk, 2009, s. 20).

Ekonomik gelişme sürecinin başlangıcında tarım sektörünün milli gelirden elde ettiği pay yüksek iken, ekonomik gelişme ile birlikte tarım sektörünün ulusal gelirden aldığı pay azalmaktadır. Buna karşın sanayi ve hizmet sektörünün dağılımdan aldığı pay ise artış göstermektedir. Kısaca, üç temel sektör olan tarım, hizmet ve sanayi sektörlerinin gelirden aldığı paylar ve bunların uzun dönemdeki durumu devletin hangi sektörler lehine veya aleyhine milli gelir dağılımını etkilediği sektörel gelir dağılımı ile gösterilmektedir (Türk, 2015, s. 291).

1.2.4. Bölgesel gelir dağılımı

Bölgesel gelir dağılımı, bir ülke sınırları içerisinde elde edilen ulusal gelirin coğrafi olarak dağılımını göstermektedir. Ülke coğrafyasına bakıldığında bazı bölgeler gelirden daha fazla pay alırken, bazı bölgeler de yeterince pay alamamakta

ve geri kalmaktadır (Öztürk, 2009, s. 19). Gelişmiş ülkelerde bölgeler arasında gelir dağılımı nispeten daha adil iken az gelişmiş ülkelerde bölgesel gelir dağılımı eşitsizlikleri daha fazladır.

Bölgesel gelir dağılımında yaşanan adaletsizlikler bir bölgeden diğer bölgeye doğru kayan işgücü ve sermaye nedeniyle de oluşabilmektedir. Çünkü aynı ülke içerisinde bir bölge ekonomik gelişme sürecini daha hızlı yaşıyorsa işgücü ve sermayeyi kendine doğru çekmektedir ve buna iktisat literatüründe yatırımların geriye doğru etkisi denir (Özgüler, 2014. s. 59). Bu etki özellikle az gelişmiş ülkelerde kendini göstermektedir.

1.3. Gelir Dağılımı Eşitsizliğini Etkileyen Faktörler

Gelir dağılımı, uzun yıllardan beri süregelen hem ulusal hem de uluslararası alanlarda üzerinde durulan ve çokça tartışılan konulardan biridir. Teorik olarak gelir dağılımı, üretim faktörlerinden elde edilen gelirin, bu geliri elde eden gelir sahipleri arasında nasıl dağıtılacağını araştırmaktadır. Bu da politika yapıcılarının iktisadi büyüme, sürdürülebilir kalkınma, ülke refahının artırılması gibi konular açısından verilmesi gereken ekonomik kararlarda önemli rol oynamaktadır. Hatta çok sayıda ekonomik ve sosyal kurum ve kuruluş özellikle son 10 yıldaki raporlarında bu konuya değinmekte ve bu doğrultuda hedefler belirlemektedir.¹

Dünya ekonomisi geçmişine bakıldığında birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) kurallarını kabul edip uygulaması, Berlin duvarının yıkılıp Almanya'nın birleşmesi, dünya üzerinde devam eden soğuk savaşın 1980'li yılların sonuna doğru sona ermesi ile birlikte ekonomik düzen önemli derecede değişmeye başlamıştır. Özellikle finansal ve ticari küreselleşmeyle birlikte birçok ülkenin sermaye akımlarını serbestleştirmeleri ve

¹UNDP 2013 yılındaki "Güney'in Yükselişi: Farklı Bir Dünyada İnsanın Gelişimi" adlı raporunda küresel krizden kaynaklanan eşitsizlik üzerinde durmaktadır. OECD 2008 yılında ki 'Eşitsizlik Artıyor Mu? OECD Ülkelerinde Gelir Dağılımı ve Yoksulluk' raporunda eşitsizlik ve yoksulluk üzerinde durmaktadır. OECD 2015 yılında ise 'Gelir Eşitsizliği' başlıklı bir raporla gelir eşitsizliği sorununu ayrıntılı olarak ele almıştır. Ayrıca WEF'in 2018 yılındaki 'Kapsayıcı Büyüme Endeksi' raporunda da gelir eşitsizliği üzerinde önemle durulmaktadır.

gelişip artan teknoloji neredeyse tüm dünya ülkelerinde dengeleri değiştirmiş ve de ekonomiler hızla birbirlerine yaklaşmışlardır.

Gelir dağılımını etkileyen ve birbirleri ile ilişki içerisinde olan birçok faktör bulunmaktadır. Bu dağılımı etkileyen en önemli faktörler içerisinde küreselleşme (finansal ve ticari küreselleşme), teknolojik gelişme, eğitim, enflasyon, işsizlik, devlet politikaları ve yapısal nedenler gibi temel faktörler yer almaktadır.

1.3.1. Küreselleşme

W.Stolper ve P.Samuelson tarafından 1941 yılında yayımlanan ve Stolper-Samuelson Teoremi olarak da bilinen Koruma ve Reel Ücretler (Protection and Real Wage) adlı çalışmayla birlikte küreselleşme ve eşitsizlik arasındaki ilişki literatürde çokça yer almıştır. Teoreme göre, uluslararası ticaretle birlikte ülkedeki bol olan faktörün fiyatı artarken kıt faktör fiyatında meydana gelen düşme, bol faktör sahiplerinin gelirinde artışa, kıt faktör sahiplerinin gelirinde de bir azalışa neden olur (Seyidoğlu, 2013, s. 94). Bu modele göre ekonomik entegrasyon arttıkça eşitsizliğin de artacağı öngörülmektedir (Stolper-Samuelson, 1941, s. 140). Özellikle gelişmiş ülkelerin daha çok sermaye yoğun ve nitelikli işgücü bol olan ekonomiler olması, yapılan ticaretin nitelikli işgücünün gelirini arttırırken niteliksiz işgücünün gelirini azaltması gelir eşitsizliğini arttırmaktadır.

OECD 2015 raporuna göre ise küreselleşme olgusu ile gelir eşitsizliğini etkileyen en önemli faktörler arasında “Ticaret ve Yatırım” gösterilebilir. Klasik ticaret teorisine göre, küresel ticaretteki artışın gelişmiş ülkelerde var olan ücret açığını genişletmesi gerekiyorken, gelişmekte olan ülkelerde daraltmalıdır. Ancak bu durum pratikte biraz daha farklılaşmaktadır. Şöyle ki; hem gelişmekte olan ülkelerde hem de gelişmiş ülkelerde ücret farkının arttığı yapılan araştırmalarla da desteklenmektedir.² Ayrıca ekonomik küreselleşmenin önemli bir bileşeni olan doğrudan yabancı yatırımların eşitsizlik üzerindeki etkisi, ticari veya finansal bütünleşmeye göre literatürde nispeten daha az araştırılmaktadır. Neoliberal politikaların yükselişiyle birlikte gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kalkınmayı

² Daha fazlası için bkz <http://www.oecd.org/social/income-inequality-9789264246010-en.htm> (OECD 2015, s. 45-46)

desteklemede kritik bir rol biçilen DYY'nin (Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı), bu ülkelerde yarattığı gelir eşitsizliği gibi bazı olumsuz etkilerinin göz ardı edilmesine neden olmuştur (UNCTAD, 2018).

Bu alanda yapılan çalışmaların bir kısmı finansal bütünleşmenin gelişmekte olan ülkelere olumlu bazı etkileri olduğunu ileri sürerken, bazı çalışmalarda da olumsuz etkileri ön plana çıkarılmaktadır.

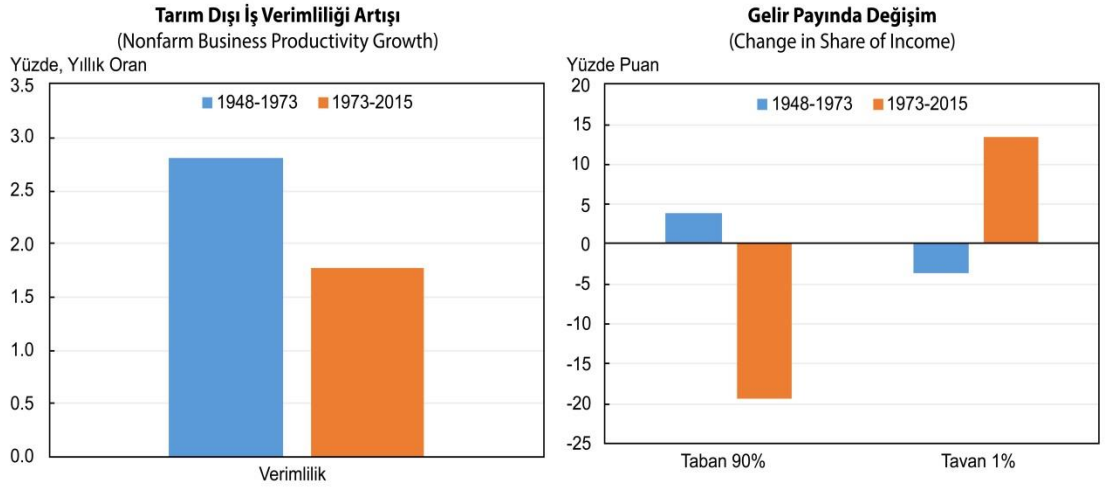
Küreselleşmenin finansal yönü üzerinde duran Özdemir'e (2013, s.101) göre, finansal küreselleşme ile yabancı bankaların ülkelere girişi yurtiçi piyasalarda likitideyi arttırmaktadır. Likitide artışının yanı sıra gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sektöründe yabancı sahipliğin artması ekonomik büyümeye çeşitli katkılar sağlamaktadır. İlk olarak yabancı bankalar sayesinde uluslararası finansal piyasalara erişim kolaylaşacaktır. İkincisi, yurtiçi bankacılık sektörünün denetim esaslarının düzenlenmesini geliştirmektedir. Son olarak ise, yabancı bankacılık sektörü rekabetin artmasına ve kaynakların daha etkin dağılımını sağlarken, aynı zamanda ulusal finansal hizmetlerin kalitesinde arttırmaktadır. Kısaca finansal küreselleşme, finansmana erişimin artması nedeniyle gelir eşitsizliğinde bir azalmaya neden olmaktadır. Ancak bu gelişmekte olan ülkelere yönelik potansiyel nitelikteki olumlu etkilerin ortaya çıkması bu ekonomilerdeki kurumların kalitesiyle doğrudan ilişkilidir.

Küreselleşmenin gelir eşitsizliğini arttırdığını savunan Solimano (2002'den aktaran Seyrek, 2002, s. 171) çalışmasında, küreselleşme olgusunun sermayenin birkaç ülkede toplanmasına neden olarak eşitsizliği arttırdığını ifade etmiştir. Bu doğrultuda oluşan krizler ekonomiler arasında bütünleşen mal ve varlık piyasaları aracılığıyla kolayca yayılarak, oluşan istikrarsızlık ve oynaklığın sermaye birikimi ve ekonomik büyümeyi ters yönlü etkilemesini sağlamaktadır. Krizler yarattığı oynaklık ve belirsizlik nedeniyle iş güvencesini olumsuz etkilemekte, yaratılan oynaklık ve belirsizlikle niteliksiz emeğin göreceli olarak en çok dışlanan taraf olmasına neden olmakta ve böylece gelir dağılımını daha da bozmaktadır.

1.3.2. Teknolojik gelişme

1980'lerden sonra özellikle küreselleşmenin etkisiyle teknolojiye yaşanan yenilikler, nitelikli ve yetenekli emeğe olan talebi arttırmıştır. Bu artış tartışmasız emek talebinde azalmaya (niteliksiz) ve eşitsizliğin (nispeten işsizliğin)'de artmasına neden olmuştur. Üretimde bilgisayarlaşma ve hızlı teknolojik gelişme, işgücü piyasasında bilgisayar ve ileri teknoloji içeren makineleri kullanabilen nitelikli işçilere olan ihtiyacı arttırmıştır. Bu niteliksiz işçilerin ücretlerine kıyasla, nitelikli işçilerin göreceli olarak ücretlerinde bir artışa yol açmıştır. Ücretlerdeki böyle bir değişiklik zaten mevcut olan eşitsizliğe katkıda bulunmuştur.

Harvard Üniversitesi ekonomistlerinden olan Furman ve eski Yönetim ve Bütçe Direktörü Peter Orszag, verimliliğin azalması ve eşitsizliğin artmasına yönelik olarak bu iki olgunun bir ilişkisi olup olmadığını araştırmış ve bununla ilgili görüşlerini aşağıdaki grafik yardımıyla belirtmiştir.

Kaynak: <https://www.pcmag.com/article/357573/is-technology-causing-increased-income-inequality> (Erişim tarihi: 21.02.2019)

Şekil 1.1. Verimliliğin azalması ve eşitsizliğin artması (Furman ve Orszag 2015)

Furman ve Orszag (2015), 1948 ile 1973 yılları arasında tarım dışı iş verimliliğinin yılda yüzde 2,8 oranında arttığını, ancak 1973'ten bu yana yüzde

1,87'ye düştüğünü söylemiştir. 1948-1973 yılları arasında nüfusun yüzde 90'ının gelir payında bir artış görölürken, gelirlerin ilk yüzde 1'inin payında düşüş olduğu görölmüştür. Furman ve Orszag (2015), 1973'ten bu yana eşitsizliklerin artmasına neden olan bu eğilimin tersine döndüğünü savunmuştur. Teknolojik değişimin eşitsizliğe yol açtığını belirten araştırmacılar, azalan dinamizmin ve azalan rekabetin hem verimlilik yavaşlamasının hem de eşitsizliğin artmasının arkasındaki ortak sebep olduğunu dile getirmiştir. Ekonomideki dinamizmin azaldığına dair kanıtlar için Furman ve Orszag, ekonomide daha az yeni firma yaratıldığına ve "genç firmalar" veya "beş yaşından küçük firmalar" tarafından daha az işe alım yapıldığını belirtmiştir. Ayrıca, son zamanlarda ticarete yönelik yatırımların düşmesine rağmen, sermaye getirisi oranında bir artış göröldüğünü de söylemiştir.³

1.3.3. Eğitim ve bireysel farklılıklar

Geçmişte tarım sektörünün ekonomide ağırlıklı bir yere sahip olduğu birçok ölkede toprak sahibi olmak gelir dağılımının en önemli belirleyicisi olmaktaydı, fakat günümüzde toprak eskisi kadar önemli bir üretim faktörü değildir. Kentleşme, sanayileşme ve hizmet üretimindeki artış gelir dağılımındaki adaletsizliğin nedeni olan toprağın temel etken olma özelliğini önemli ölçüde kaybettirmiştir (Aktan ve Vural, 2002b, s. 26).

Günümüzde beşeri sermaye en önemli üretim faktörü durumundadır. Beşeri sermaye kategorisinde yer alan eğitim düzeyi de gelir dağılımını önemli ölçüde etkilemektedir. Literatürde yer alan bazı çalışmalarda eğitim artışının gelir eşitsizliği üzerindeki iki farklı etkisinden söz ediliyorken net bir etkisi olmadığı da savunulmaktadır. Eğitim artışının eşitsizlik üzerindeki ilk etkisi olan kompozisyon (composition) etkisi, eğitimin ilk dönemlerde eşitsizliği arttırdığını ancak ilerleyen dönemlerde azaltacağını savunmaktadır. Buna karşın ikinci etki olan ücret sıkıştırması (wage compression) etkisi ise, eğitim ile nitelikli emeğin göreceli arzı arttıka ücretler düşmekte ve böylece eşitsizlik azalmaktadır. Kısaca, eğitimdeki

³ <http://tankona.free.fr/furmanorszag15.pdf> (Erişim Tarihi: 21.02.2019).
<https://www.pcmag.com/article/357573/is-technology-causing-increased-income-inequality> (Erişim Tarihi: 21.02.2019).

artışın gelir dağılımı üzerindeki küçük nicel etkileri, kısmen eğitimdeki artışın nüfustaki eğitim eşitsizliği etkisinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, eğer amaç gelir eşitsizliğini azaltmaksa, eğitim eşitsizliğine yakından odaklanılmalıdır (De Gregorio, 2002, s. 414-413).

Öztürk'e (2009, s. 45) göre ise eğitim düzeyi eşitliğinin yanı sıra kamusal mal ve hizmetlerden (eğitim, sağlık, ulaşım, adalet vb) yararlanılmasının fırsat eşitliği oluşturacağını ve bu fırsat eşitliğinin söz konusu olmaması durumunda gelir dağılımının adaletli olması açısından olumsuz sonuçların ortaya çıkabileceğini söylemiştir.

Eğitim düzeyi ve bireysel farklılıklar da gelir eşitsizliğine etki eden bir faktördür. Bireysel farklılıklar arka planda eğitim düzeyi tarafından doğrudan etkilenen ve işgücü gelirin e etki edebilen bir olgudur. Ayrıca Baumol ve Blinder (2011, s. 450-452) gelir eşitsizliğinin bireyle ilişkili nedenlerini şöyle sıralamıştır:

- *Kişisel Kabiliyet Farkları:* Bütün insanlar birbirinden farklı yeteneklere sahiptirler ve üstün yetenekli kişilerin gelir elde etme konusundaki becerileri daha yüksektir. Sahip olunan hangi yeteneklerin gelir elde etme şansını arttırdığı tartışılır bir konu olsa da eğitimde başarılı olmak, zeki olmak, girişimci bir ruha sahip olmak ve sağlıklı olmak geliri artırıcı nitelikler arasında en önemli faktörlerdir.
- *Çalışma Koşullarındaki Farklılıklar:* Bazı bireyler daha çok gelir elde etmek isteğiyle daha çok çalışabilirler ya da bazı meslek gruplarında emek çok önemli bir etkidir. Ayrıca, bazı işlerde çalışmak diğer meslek gruplarına göre tehlikeli olmakla birlikte buna benzer işlerde emeğe yönelik çalışmak için bazı teşvikler verilebilir. Sonuç itibariyle, çalışma koşullarındaki buna benzer farklılıklar kazanılan gelird e farklılıklara yol açabilmektedir.
- *Risk Almadaki Farklılıklar:* Toplumdaki birçok birey ellerinde bulundurdukları parayı tehlikeli ve riskli işlere yatırarak yüksek gelir elde edebiliyorken, diğer bireyler bu riskten kaçınmaktadır. Böyle bir durumda gelir de farklılığının oluşmasını sağlayan unsurlardandır.

- *Eğitimdeki Farklılıklar:* Beşeri sermayeye yapılan yatırımlar gelirdeki dağılımın adil olması konusunda son derece önem arz etmektedir. Eğitim düzeyi de bireyler arasında oluşan gelir farklarının en önemli etkenlerinden birisidir.
- *İş Tecrübesi ve Şans:* Bireylerin iş tecrübesi ne kadar çok olursa ve bu bireyler ne kadar fazla kalifiye emek statüsündeysen nispeten diğer çalışanlara göre (özellikle yeni başlayan ve kendi statüsünden aşağıda bulunanlar) daha çok gelir elde etmektedirler. Ayrıca insanların kendi ellerinde olmayan yani kontrol edemedikleri bazı durum ve rastlantılar da söz konusudur. Örneğin; dar gelirli bir ailenin çocuğu orta sınıf bir ailenin çocuğuna göre eğitimini yarım bırakabilmektedir. Turner (1997, s. 49) bu durum için öğrencilerin eğitimdeki başarısının sadece zekâsı ile değil, sınıftaki ve okuldaki toplumsal düzenlemelerin de bir sonucu olduğunu söylemiştir. Çünkü şans faktörünün bu düzenlemeler ile birlikte etkisi azaltılıp, her birey için fırsat eşitliği oluşturulacaktır.

1.3.4. Mülkiyet yapısı ve servet dağılımı

Emeğin geliri ile sermaye gelirinin bireyler arasında adil bir şekilde dağılmasına engel olan ana unsurlardan biri de üretim araçları mülkiyeti ve bu mülkiyetin zaman içindeki evrimidir (Öztürk, 2009, s. 37).

Servet dağılımı tüketici karar birimleri arasında gelir dağılımını etkilemekte birlikte, sahip olunan servet ve bunlardan elde edilen gelirlerin dağılımı farklı kişi ve grupların elde edebilecekleri gelirler arasında çok önemli farkların oluşmasına sebep olmaktadır. Çünkü bireyler elde ettikleri ya da sahip oldukları servetlerin tamamını çalışarak değil miras yoluyla da elde etmektedirler ve bu durum önemli bir gelir kaynağı oluşturmaktadır. Gelir dağılımı bu yönüyle servet dağılımına bağlı olmaktadır (Özgüler, 2014, s. 65). Servet yaratan unsurların başında ise mülk sahibi olmak yani toprak gelmektedir.

1.3.5. Kamu harcamaları

Hükümetler gelir dağılımı boyutunu, fonksiyonunu ve yoksulluğu etkileyebilecek birçok ekonomik politika araçlarına sahiptir. Mali olmayan politika araçları içerisinde istihdam, ücret-fiyat kontrolü varken vergilendirme politikaları, kamu giderleri ve kamu borçları politikası da maliye politikası araçlarını oluşturmaktadır ve bu politikalar bireylerin refah düzeylerini arttırmak için kullanılabilir (Aktan ve Vural, 2002c, s. 71).

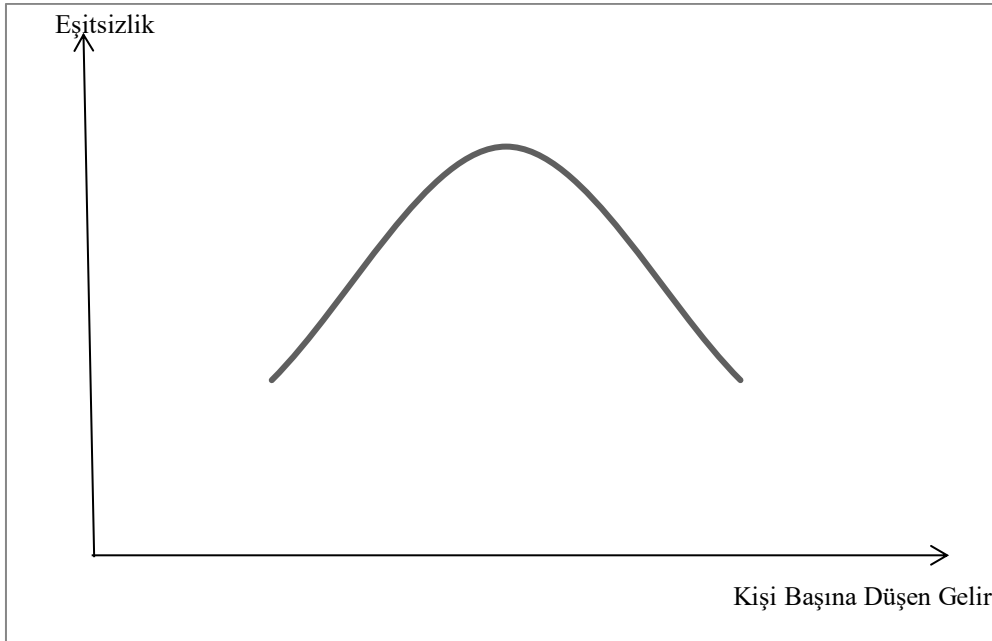
Gelir dağılımı eşitsizliğini devletin ekonomideki rolü ve uygulanan ekonomi politikaları açısından ele alacak olursak ekonomik büyüklükleri açıklamada ve anlamada bize yol gösteren üç temel politika; para politikası, maliye politikası ve döviz kuru politikası gösterilebilir. Bu üç unsur Washington Uzlaşısı'nın temel ilkelerini oluşturmada ve yapısal uyum politikalarını belirlemede önemli rol oynamıştır. Bu ilkelerden biri olan kamu harcamalarını sağlık, eğitim, altyapı yatırımları gibi ekonomik açıdan getirisi fazla alanlara çekerek gelir eşitsizliğini iyileştirmeye çalışılmasıdır (Özdemir, 2013, s.72). Ancak 1990'lı yıllarından sonra bu uzlaşının bazı gelişmekte olan ülkeler üzerinde istenilen ekonomik sonuçları vermemesi hayal kırıklığına neden olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde görülen dış şoklar, krizler nedeniyle ekonomik istikrarın sağlanamaması, mali disiplinsizlik, gelir eşitsizliği gibi faktörler nedeniyle ekonomileri savunmasız ve bağımlı hale getirmektedir (Rodrik, 1999, s. 970-978). Başka bir ifadeyle gelişmekte olan ekonomilerde meydana gelen bu olumsuzluklar eşitsizliğin artmasına neden olmuştur.

Ayrıca ekonomi politikalarının gelir dağılımı üzerindeki etkileri ekonomik büyüme ile de ilişkilendirilerek analiz edilmeye ve açıklanmaya çalışılır. Kamu harcamalarının gelir dağılımına etkisini anlayabilmek için ekonomik büyüme ve bu büyüme ile kamu harcamaları ilişkisine açıklık getirmek gerekmektedir (Schwartz ve Ter-Minassian, 1995).

1.3.6. Ekonomik büyüme

Gelir dağılımında eşitsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye yönelik yapılan çalışmaların temelinde Kuznets'in ekonomik büyüme ile eşitsizlik ilişkisini

(Kuznets Hipotezi) ifade eden ters-U şeklindeki eğrinin etkisi görülmektedir. Kuznets (1955, s. 1-28), ekonomik gelişme sürecinde artan sayıda çok fazla bireyin tarımdan sanayi sektörüne geçişini inceleyerek gelir eşitsizliğindeki değişimin hangi yönde olduğunu ele almıştır. Buna göre ekonomik gelişmenin başlangıç aşamasında ekonomik büyüme ile eşitsizlik arasında pozitif yönlü bir ilişki söz konusuysen, ekonomik gelişmenin ileriki aşamalarında ekonomik büyüme ile eşitsizlik arasında negatif bir ilişki vardır. Kısaca, bu geçiş aşamasında eşitsizlik önce artmaktadır ve daha sonra toplumdaki her bir bireyin üretim sürecine katılımının (tarımdan sanayi sektörüne geçiş) artmasıyla azalmaya başlamakta ve karşımıza Şekil 1.2’de olduğu gibi ters-U şeklinde seyir izleyen bir trend çıkmaktadır. Kuznets’e göre tarım sektöründe ki emeğin geliri sanayi sektöründeki gelire göre daha düşük bir orandadır ancak gelir eşitsizliği daha adaletlidir.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Şekil 1.2. *Kuznets eğrisi*

Kuznets'in bu hipotezi çeşitli açılardan eleştirilse de ekonomik büyümenin gelir dağılımı eşitsizliğinin azalmasında önemli bir etken olduğu genel olarak kabul görmektedir. Ancak bu eşitsizliğin daha adil olabilmesi için ekonomik büyümeden

ziyade ekonomik büyümenin kaliteli olması önemlidir (Aktan ve Vural, 2002c, s. 89). Ekonomik büyümenin kalitesi ise uygulanan ekonomi politikaları ve yapılan kamu harcamaları doğrultusunda kendini göstermektedir. Kamu harcamalarının yeniden düzenlenerek etkinliği arttırıcı ve yeniden dağıtıcı politikalar oluşturulması eşitsizlikteki adaletin yanı sıra ekonomik büyüme üzerinde de olumlu etki oluşturmaktadır. Özellikle eğitim ve sağlık hizmetlerine yönelik ulaşılabilirliğin arttırılması da fırsat eşitliğini sağlamakta ve uzun vadede ekonomik büyüme açısından bir iyileşme meydana getirmektedir.

Son yirmi yılda, ekonomik büyüme amacıyla gelişmekte olan ülkeler (örneğin Hindistan, Filipinler, Kosta Rika, Uruguay), çokuluslu şirketler karşısında rekabet gücü azalan yerel firmaları ekonomik baskıdan korumak için gereken fiziksel ve beşeri altyapı yatırımlarına önemli kaynak aktarımı yapmışlardır (Couto, 2018, s. 5).

1.3.7. Enflasyon

Makroekonomik faktörler arasında yer alan enflasyon, çok yüksek ya da çok düşük olmamak koşuluyla tüm ekonomilerde olması gereken bir olgudur. Gelir dağılımı eşitsizliği üzerinde de oldukça güçlü bir etkiye sahip olan enflasyon uygulanan para politikalarıyla dolaylı bir şekilde etkileniyorken gelir dağılımı üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Enflasyon, faiz oranlarının düşürülmesi, kredilerin kolaylaştırılması gibi genişletici para politikasıyla kısa vadede artan tüketim ve milli hasıla üzerin de olumlu bir etki yaratır. Artan tüketim eğilimi ise uzun vadede enflasyon oranlarında bir artışa neden olabilir. Enflasyon oranlarındaki bu artış ise gelir dağılımındaki adaleti olumsuz etkileyerek, reel refah düzeyini azaltmaktadır. Enflasyon ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiye dair yapılan literatür çalışmalarına bakılacak olursa, gelir dağılımı eşitsizliği ve enflasyon arasında pozitif bir korelasyon ilişkisi ve gelir eşitsizliğinden enflasyona doğru bir nedensellik olduğu görülmektedir. Gelir dağılımının adil olmadığı ve enflasyon oranlarının nispeten yüksek olduğu ülkelerde enflasyon oranının düşürülmesinin gelir dağılımı eşitsizliğini azalttığı görülmektedir. Buna karşın, enflasyon oranının düşük olduğu ülkelerde ise enflasyonun düşürülmesinin gelir dağılımındaki adaletsizliği arttırdığı yönünde sonuçlara rastlanmaktadır (Bükey ve Çetin, 2017, s. 106).

Para politikası kısa ve uzun vadede gelir eşitsizliğine etki etmektedir. Kısa vadede daha düşük bir enflasyon oranı gelir eşitsizliğindeki artışı yavaşlatmaktadır. Buna karşın uzun vadede enflasyon ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişki enflasyonun başlangıç seviyesine bağlı olarak değişmektedir. Ayrıca düşük ve ılımlı enflasyon oranlarına sahip ekonomilerde, enflasyonun gelir eşitsizliği üzerinde olumlu bir etkisi de olabilir. Kısaca, bir ülke düşük enflasyon yaşadığında, enflasyon ve gelir eşitsizliği arasında net bir ilişki yoktur. Bir ülke yüksek enflasyon yaşadığında ise yüksek enflasyon daha yüksek gelir eşitsizliğine neden olmaktadır (Balcılar vd, 2017, s.2).

Yüksek enflasyon ve makroekonomik dalgalanmaların gelir dağılımı üzerindeki etkilerini kısaca özetleyecek olursak;

- Beklenmeyen enflasyondan dolayı oluşan geliri yeniden dağıtıcı etki, gelir dağılımında eşitsizliğe yol açmaktadır.
- Piyasalarda oluşan belirsizlik ve karışıklık sermayenin ortalama getirisini arttırırken ücretleri baskı altına alacağı için gelir eşitsizliğini arttırmaktadır.
- Piyasalarda oluşan belirsizlik içerisindeki mali piyasanın etkinliği enflasyon ve makroekonomik istikrarsızlıklar sebebiyle sadece fiziki sermaye yatırımlarını değil aynı zamanda beşeri sermaye yatırımlarını da azaltarak uzun dönemde gelir eşitsizliğinin azalması olasılığını ortadan kaldırmaktadır.
- Enflasyon ve makroekonomik dalgalanmalardan dolayı ekonomideki bazı sektörler daha fazla olumsuz açıdan etkilenebilir ve işsizlik söz konusu olabilir (Romer ve Romer, 1998'den aktaran Aktan ve Vural (2002c), s. 74).

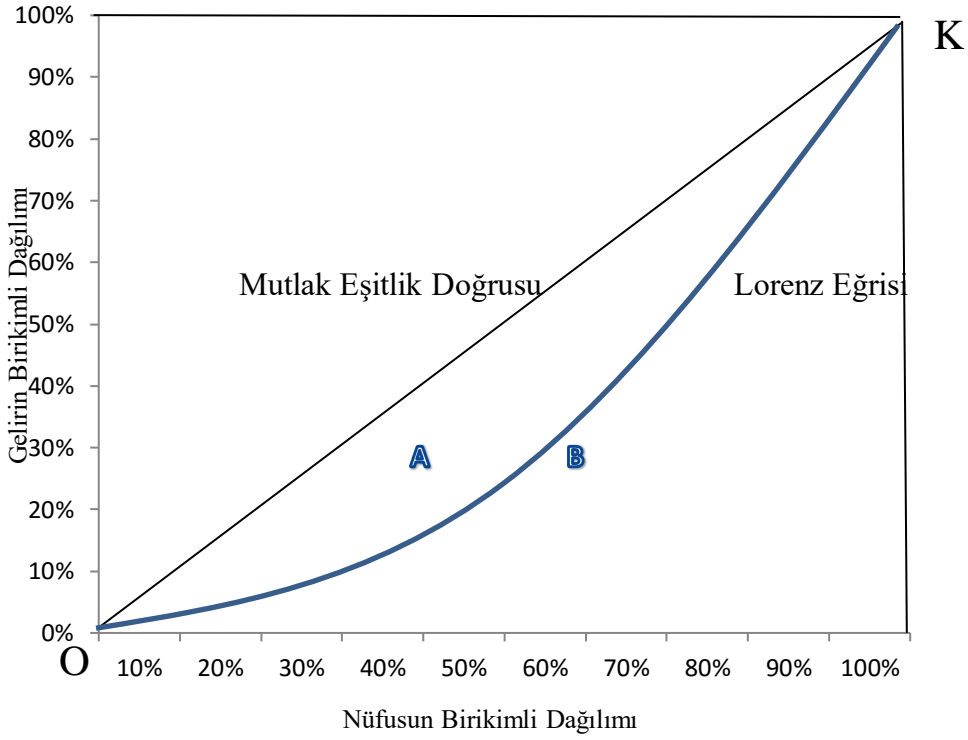
1.4. Gelir Dağılımı Eşitsizliğinde Kullanılan Ölçüm Yöntemleri

Gelir eşitsizliğini ölçmek ve analiz etmek için birçok matematiksel eşitsizlik yöntemleri geliştirilmiştir ve bunların başında Gini katsayısı ve Lorenz eğrisi gelse de bunların yanında birçok yöntem de mevcuttur. Gelir eşitsizliği ölçümleri arasında bir fark varmış gibi görünse de her bir yöntem aynı sonucu farklı yollardan bize göstermektedir. (Doğanoğlu ve Gülcü, 2001, s.64).

1.4.1. Lorenz eğrisi

1905 yılında Amerikan ekonomist Max Otto Lorenz tarafından gelir eşitsizliğini ölçmek için ortaya çıkmış ve geliştirilmiştir. Lorenz eğrisi tek başına herhangi bir matematiksel ya da istatistiksel değer ifade etmezken, gelirin birikimli dağılım fonksiyonunu, yani kısaca gelir eşitsizliğini ya da servet eşitsizliğini gösteren grafiksel bir gösterim şeklidir. Aynı zamanda gini katsayısı ile çoğu zaman birlikte ifade edilen Lorenz eğrisi, gini katsayısının da temelini oluşturan grafiksel bir sunudur. Düzenli gelir verilerinin kullanıldığı bu eğri, bireylerin belli bir noktada gelir üzerinden aldıkları birikimli payları ifade etmektedir (Atkinson ve Bourguignon, 2015, s. 619-621). Lorenz eğrisini oluşturmak için bireylerin ya da hane halklarının gelirleri en az gelirden en yüksek gelire doğru sıralanır ve yatay eksen bu şekilde sıralanmış bireylerin nüfusunun birikimli yüzde payları oluştururken, dikey eksen ise bireylerin elde ettikleri gelirin birikimli yüzde payları oluşturmaktadır.

Şekil 1.3'te Lorenz eğrisi gösterilmektedir. Şekilde 45 derecelik açı ile gösterilen OK doğrusu üzerindeki her noktada nüfus yüzdesi ile birlikte bu nüfus yüzdesine karşılık gelen gelir yüzdesi birbirine eşittir. Herhangi bir ülkedeki gelir dağılımında mutlak eşitliği ifade eden OK doğrusuna göre aşağıda kalan eğri (mavi) Lorenz eğrisini temsil etmektedir ve gelir dağılımında eşitlik arttıkça Lorenz Eğrisi de OK doğrusuna yaklaşmaktadır. Şekilde yer alan Lorenz eğrisi yardımıyla iki farklı ülkenin ya da aynı ülke içerisinde farklı zamanlara ait gelir dağılımı eşitsizliği karşılaştırması yapılabilmektedir. Ancak bu karşılaştırma yapılırken Lorenz eğrileri keşif edilebilir ve böyle bir durumda daha sağlıklı bir yorum yapmak için Gini katsayısından yararlanılmaktadır (Öztürk, 2009, s. 54-55).

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Şekil 1.3. Lorenz Eğrisi

1.4.2. Gini katsayısı

Genellikle Lorenz eğrisi ile birlikte kullanılan ve Lorenz eğrisini bir sayı haline dönüştürebilen Gini katsayısı, Lorenz eğrisi ile Mutlak eşitlik doğrusu arasındaki alan ile mutlak eşitlik doğrusu altında kalan alanın toplamına bölünmesi ile elde edilir. Şekil 1. 3’de görüldüğü üzere gini katsayısı aşağıdaki gibi elde edilmektedir.

$$\text{Gini Katsayısı} = \frac{A}{A + B}$$

Gini Katsayısı olarak bilinen bu oran 0 (tam eşitlik) ile 1 (tam eşitsizlik) arasında değer almaktadır. Yüzde olarak ifade edilen Gini katsayısı (0,40 ya da 0,32 vb) 100 ile genişletilerek de (40 ya da 32 vb) ifade edilmekte ve kullanılmaktadır (WB-WDI, 2019). Tam ya da mükemmel gelir eşitliği durumu, hanehalkına mensup

her bir bireyin aynı gelir oranını elde ettiğini, ancak tam ya da mükemmel gelir eşitsizliğinde de elde edilen tüm gelirin yalnızca bir kişi tarafından elde edildiği anlaşılmaktadır.

Gini katsayısının hem avantajları hem dezavantajları vardır. Bu avantajlardan biri, Gini katsayısının, eşitsizliğin oran analizi yöntemini kullanmasıdır. Bu oran analiz yöntemini kullanarak eşitsizliği ölçmek belirli bir dönem boyunca hem ülke hem nüfus dağılımlarını karşılaştırabilme imkânı sunmaktadır. Transfer ilkesini meydana getirerek, gelirin yüksek gelirliden düşük gelirliye kısaca zenginden fakire doğru transfer edilip edilmediğini analiz etmektedir (World Bank, 2006).

Gini katsayısının dezavantajlarından biri de, veri toplamada ortaya çıkan zorluklardır. Bu, her bir ülkenin karşılaştırma yaparken farklı yöntemleri kullanması ve bunun da sağlıklı veri elde etme ve doğru analiz sonucuna ulaşmakta zorlayıcı bir unsur olmasıyla ilgilidir (Aydoğan, 2009, s. 53).

Tüm bunlara ilave olarak, Gini katsayısı gibi bir ölçüm kullanmak bu ölçüm yönteminin tüm özelliklerini bilmeyi gerektirir. Gini katsayısını diğer ölçüm yöntemlerinden ayıran dört farklı özelliği vardır. Bunlar; anonimite, gelir ölçeği bağımsızlığı, nüfus prensibi ve aktarım ilkeleridir (Küçükkaya, 2017, s.21-22). Kısaca bu farklılıkları açıklayacak olursak, anonimite eşitsizlik ölçüsünde kimin daha fazla gelir elde ettiği ya da kimin zengin kimin fakir olduğu konusunun önemsiz olmasıdır. Gelir ölçeği bağımsızlığı özelliğinde, ülkelerin ekonomik büyüklüğünün önemsiz olması, başka bir deyişle ekonomilerin gelirlerinin nasıl ve ne ile ölçüldüğüne duyarsız olmasıdır. Tek tip oransal değişimler için tek olan eşitsizlik yöntemidir. Buradan hareketle ekonomilerin zengin ya da fakir olmasının gelirin diğer ulus paraları cinsinden ölçülmesine duyarsız olduğu anlamını çıkarabiliriz. Nüfus prensibini özelliğinden kastedilen ise, gelir sahipleri sayısının bir önemi olmaması, nüfus yansımaları karşısında değişmez olan eşitsizlik ölçümleridir. Son olarak aktarım ilkesi ise, gelirin sabit olduğu varsayımı altında daha zengin bir hane halkından daha fakir bir hane halkına gelir transferi olursa gelir dağılımının daha adaleli olacağı beklenmektedir (Doğanoğlu ve Gülcü, 2001, s. 49).

1.4.3. Kuznets katsayısı

Kuznets, toplam üretimin sektörel yüzde dağılımı ile işgücünün yüzde dağılımına dayanan sektörel dengesizlikleri özetleyen bir gelir dağılımı ölçütü geliştirmiştir. Sektörel üretim ve sektörel işgücü arasındaki farkların mutlak değerinin, her sektörün işgücü içindeki payı ağırlandırılarak toplamı, sektörel ortalama ücretler arasındaki eşitsizliğin bir ölçüsü olarak kullanılmaktadır (Öztürk, 2009, s. 59).

Kuznets Katsayısı, Gini Katsayısı gibi sektörler göre sınıflandırılmış bir Lorenz Eğrisi ölçüsüdür. İki sektörlü bir ekonomi için bu katsayı 0 ile 1 arasında bir değer almaktadır. Eğer sektörel ortalama ülke ortalamasına eşit ise Kuznets katsayısı 0 değerini almaktadır. Buna karşın toplam çıktı tek bir sektör içerisinde üretiliyorsa ve bu sektörün istihdam içerisindeki payı önemsiz sayılabilecek düzeyde küçükse katsayı 1 değerini almaktadır. Kuznets katsayısı ölçüsü, bireysel ya da hanehalkları gelir verilerinin yetersiz olduğu ülkelerde gelirin fonksiyonel dağılımını için uygun bir ölçüm yöntemidir. Kuznets'in ters-U eğrisinin gerçekçi olmadığı, büyümenin tek başına gelir dağılımını belirlemede yetersiz olduğu, ekonomik çevre ve uygulanan ekonomi politikalarının da dağılım üzerinde etkin olduğu öne sürülmüştür (Karlık, 2007, s. 72).

1.4.4. Atkinson indeksi

Atkinson indeksi gelir eşitsizliğini ölçmede ayırt edici bir özelliğe sahiptir. Şöyle ki, “eşitsizlikten kaçınmayı” ifade eden ε parametresi 1 seviyesine ulaştığı zaman Atkinson indeksinin hassaslığı yani duyarlılığı gelir eşitsizliğinin alt bölgesinde artmaktadır. Tam tersi eğer ε parametresi 0 değerini alırsa Atkinson indeksinin duyarlılığı bu sefer gelir eşitsizliğinin üst bölgesinde artmaktadır. Böylece eşitsizlikten kaçınma araştırmacılara gelir dağılımının belli bölgelerine daha çok ağırlık eklemesine neden olmaktadır. Ağırlıklandırma parametresi olan ε herhangi bir pozitif değer alabiliyorken, genel olarak 0 ile 2 arasında değerler verilmektedir.

$$A = 1 - \frac{1}{X} \left(\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N x_i^{1-\varepsilon} \right)^{1/(1-\varepsilon)} \quad (1.1)$$

Atkinson indeksi 0 ile 1 arasında bir değer almakta, 0 değeri aldığı anda tam eşitliği ifade etmekte ve 0'dan yüksek değerler almaya başladıkça eşitsizlik artmaktadır şeklinde ifade edilebilmektedir.

1.4.5. Theil indeksi

Theil indeksi, nüfus paylarını önceki olasılıklar olarak gelir paylarına sonraki olasılıklar olarak dönüştüren dolaylı mesajın beklenen bilgi içeriği olarak yorumlanabilir (Theil, 1967, s. 125-126). Başka bir ifadeyle Theil indeksi, gruplar arası nüfus dağılımı ve gelir dağılımı farklılıklarının bir ölçümünü vermektedir. Bu indeks her bir gelir grubu ve nüfus payı arasındaki oranın ağırlıklandırılmış logaritmasını toplayarak, gelir dağılımını ve nüfus dağılım yapısını karşılaştırır (Topuz, 2013, s.8).

Bu indeks veri elde etmek ve eşitsizliğin dinamik yapısını ve kalıplarını analiz edip yorumlamak için güçlü bir araç olarak kullanılmaktadır. Theil indeksi “entropi” ölçülerinden biridir. Fizikten istatistiğe bir çok alanda kullanılan entropi “düzensizlik, kargaşa” anlamına geliyorken, iktisat literatüründe “eşitlikten sapma” anlamında kullanılabilir. 0 değerini alan Theil indeksi mükemmel eşitliği ifade ederken, 1 değerini alan indeks en üst seviyedeki eşitsizliği ifade etmektedir.

$$T = \sum_{p=1}^n \left[\left(\frac{1}{n} \right) \left(\frac{y_p}{\mu_y} \right) \ln \left(\frac{y_p}{\mu_y} \right) \right] \quad (1.2)$$

Denklem 1.2’de yer alan n birey sayısını yani nüfusu, y_p p’inci sırada yer alan kişinin gelirini ve son olarak μ_y ise nüfusun ortalama gelirini temsil etmektedir. Eğer her birey aynı gelire sahipse, T sıfır değerini almaktadır. Bu durumda mükemmel bir eşitlik vardır ve bu Theil’in T istatistiklerinin asgari değeridir. Buna karşın T değeri $\ln n$ ’ e eşit olursa, gelirin tamamına tek bir bireyin sahip olduğu ve eşitsizliğin maksimum seviyede olduğu görülmektedir (Aydoğan, 2009, s. 55).

1.4.6. Pareto α katsayısı

Pareto, kişisel gelir dağılımı ilişkin gelirin kaynağına ve hanehalkının içinde bulunduğu sosyal sınıfa bakmaksızın gelir dağılımı analizi yaparak, birçok gelir dağılımı modellemesinde kullanılan “Pareto Optimum Gelir Dağılımını” ortaya koymaktadır. Pareto optimum gelir dağılımı, en az bir bireyin gelir durumunu kötüleştirmeden, toplumdaki diğer bireylerin gelirlerinin iyileştirilemeyeceği bir durumu ifade etmektedir (Özgüler, 2014, s. 93).

Pareto α katsayısı, belli bir gelir seviyesi ile bu geliri ya da daha fazlasını elde edenlerin sayısı arasında belli bir ilişkinin söz konusu olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu ölçüm yöntemi, gelir seviyesi arttıkça bireylerin üst gelir grubuna yükselme ihtimalinin nasıl arttığını yaklaşık olarak göstermektedir (Öztürk, 2009, s. 58-59).

1.5. Bazı İktisat Okullarında Gelir Dağılımı Teorileri

1.5.1. Klasik okul

Toplumunu oluşturan bireyler ve bu bireyler arasındaki sınıflaşmalardan meydana gelen gelir dağılımı teorisi çok geniş çapta ekonomi literatüründe yer alsada Sanayi Devrimi ile kendini göstermeye başlayan Klasik İktisat Okulu'nun gelir dağılımı eşitsizliğine bakışı ile konuya başlamamız yanlış olmayacaktır. Klasik iktisat okulunun kurucularından olan Adam Smith, David Ricardo, Thomas Robert Malthus, Jean Baptiste Say ve John Stuart Mill gelir dağılımının ve klasik iktisat varsayımlarının temelini oluşturmuşlardır. Sanayi Devrimi, İngiltere'de başlayan teknolojik devrim ve Fransa'da kendini gösteren politik devrimin entegrasyonu olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Rönesans, reform, hümanizm, aydınlanma çağı olgularının ekonomik alana yansması, Klasik Okul'un sloganı haline gelen “serbest rekabet ve serbest piyasa” yapısının oluşmasında önemli katkılar sağlamıştır (Öztürk, 2009, s.70). 1770'li yıllardan itibaren klasik iktisatçılar, genel olarak gelirin fonksiyonel dağılımı üzerinde durmuşlardır.

Klasik okul genel itibariyle toplumun refahını arttırmanın nasıl mümkün olabileceği üzerine yoğunlaştıklarından dolayı gelir dağılımı konusuna çok önem

vermemişlerdir. Klasik okul savunucuları gelir dağılımı analizlerinde üretimi sağlayan ve üretimden pay alan iki önemli faktörün emek gücü ve sermaye olduğu görüşündelerdir (Gürak, 2011, s. 138). Ekonomik gelişmeyi sağlayan sermaye birikimi, toplumun ürettiğinden daha azını tüketmesi doğrultusunda ortaya çıkan bir artık elde edilmesine bağlıdır. Buna göre elde edilen bu artışın meydana gelmesinin, büyüklüğünün ve dağılımının hangi koşullar altında gerçekleştiğine ve bunları yöneten faktörlerin neler olduğunu ortaya koymaya çalışan klasik iktisatçılar geliştirdikleri değer, ücret, kar ve rant kuramları ile bir çözüm arayışı içindelerdir (Alkin, 1992, s. 182).

1.5.1.1. Adam smith

Zenginliğin kaynağını araştıran Smith, İngiliz düşünürlerin (Hobbes, Locke vb) değerini emeğe dayandırılması görüşlerini benimsemiş ve emek faktörüne büyük önem vermiştir (Öztürk, 2009, s. 71). Emeği değerini kaynağı olarak gören Smith bu doğrultuda işbölümü ve uzmanlaşmanın hanehalkının zenginliğini arttıran en önemli kaynak olduğunu belirtmiştir. Smith'e (2006, s. 36-37) göre emek, bütün her şeyin ilk fiyatı ve bir malı satın almak için ödenen gerçek satın alma gücüdür. Ayrıca Smith, malların değerlerini kullanım değeri ve değişim değeri olarak ikiye ayırmış ve en çok malların değişim değerine önem vermiştir. Malların değişim değerini ise ilk olarak malların üretiminde kullanılan emek miktarına bağlamış, ardından sermaye ve doğal kaynakların üretim sürecindeki önemine de dikkat çekerek üretim maliyeti ile açıklamaya çalışmıştır (Smith, 2006, s. 50-53).

Bir ülkenin bir yıl içinde elde ettiği ürünün üç farklı gelir faktörü arasında dağıldığını, bu dağılımdan işçilerin ücret, sermayedarların kâr ve toprak sahiplerinin de rant yoluyla oluşturulan gelirden pay aldıklarını belirtmiştir. Bu üç gelir unsuru olan ücret, kâr ve rant hem gelirin kaynağını hem de malın değişim değerini oluşturmaktadır (Unay, 1997, s. 180).

Smith'e göre, gelir dağılımının adil olmasını sağlamak için piyasanın rekabetçi niteliğine karışılmamalıdır. Eğer ekonomiye müdahale edilirse piyasada suni fiyatlar oluşmakla birlikte ekonomik kargaşa artacaktır. Smith, doğal ücretlerin

ekonomide dengeyi oluşturacağını ve piyasadaki görünmez elin tüm düzensizlikleri herkesin yararına düzenleyeceğini ileri sürmektedir (Öztürk, 2009, s. 76).

1.5.1.2. David ricardo

Klasik okul düşünürlerinden gelir dağılımı sorununa en çok önem veren Ricardo, klasik büyüme ve gelir dağılımı modelini kurmuştur. Ricardo, ekonomi biliminin konusunu, toprak ürünlerinin üç sınıf arasında, rant, ücret ve kâr şeklindeki dağılımının belirlenmesi olarak görmüştür ve bundan dolayı dağılımı, kapitalizm dinamiğinin belirleyici bir faktörü olduğunu savunmuştur. Ricardo'nun gelir dağılımı teorisi sermaye birikimi ve dağılım arasındaki karşılıklı ilişki üzerine kurulmuştur ve kâr sermaye birikiminin kaynağını oluştururken, sermaye birikimi de bölüşümü belirlemektedir (Başoğlu, Ölmezogulları ve Parasız, 1999, s. 1).

Ricardo gelir dağılımı teorisinde ekonomiyi marjinallik ve artık değer ilkelerinden faydalanarak sanayi ve tarım olarak iki grupta incelemiştir. Bu teori gelirin rant, ücret ve kâr olarak dağıtılmasında geçerli olan kuralların analizidir (Özgüler, 2014, s. 235).

Ricardo'nun asıl amacı gelir dağılımı üzerinde etkili olan faktörleri inceleyerek rant, ücret ve kârın gelecekte nasıl bir yol izleyeceklerini araştırmaktır. Tarım arazilerinden elde edilen rant üzerinde duran Ricardo üç temel noktaya dikkat çekmiştir. Bunlardan ilki, azalan verimler yasasıdır. Çünkü tarım toprakları aynı kaliteye ve aynı verimlilik düzeyine sahip değildir, bu yüzden tarımda azalan verimler yasası mevcuttur. Gelir paylarının hangi yönde değişeceği, verimliliğin azalma hızına bağlıdır. Bir diğer unsur ise artan nüfustur. Nüfus arttıkça daha fazla üretime dolayısıyla tarıma elverişsiz de olsa daha fazla tarım arazileri kullanıma açılacaktır. Verimliliği açısından ikinci sınıf araziler ekime açıldığında birinci sınıf arazilere rant ödenmeye başlanır ve bu rant düzeyi iki sınıftan oluşan araziler arasında ki nitelik farkına bağlı olarak oluşmaktadır. Sonuncusu ise piyasadaki maliyetin tam olmasıdır (Ricardo, 2013, s. 43-46).

1.5.1.3. Thomas r. malthus

Klasik okulun kurucularından olan Malthus, diğer klasik iktisatçılardan farklı olarak bütün toplumların refah seviyesinin en yüksek düzeye çıkacağına olan inanç karşısında kuşku ve kötümser bir bakış açısına sahiptir. Malthus'un "Nüfus Teorisi" olarak bilinen "Nüfus İlkeleri Üzerine Bir Deneme" isimli yapıtında nüfus artışının ekonomi için uzun vadede olumsuz olan etkisini kötümser bakış açısıyla eleştirdiği görülmektedir. Malthus bunu kısaca, dünya nüfusunun yirmi beş yılda bir iki katına çıktığını yani geometrik olarak attığını söylerken, tarımdaki üretimin azalan verimlerden dolayı aritmetik olarak arttığını söylemiş ve uzun vadede bazı bireylerin ölümüne neden olacak bir ifade öne sürmüştür. Malthus'un bu varsayımı piyasadaki emeğin arz yönü üzerinde durduğunu ifade etmektedir (Malthus, 1798, s. 24).

Malthus'un emek arzı, emek talebi ve ücretler için olan görüşü artan nüfus sorunuyla doğrudan ilişkilidir. Emeği bir mal veya makine varsayan doğal ücret teorisi, Malthus'un nüfus teorisi ile açıklanmaktadır. Artan hızlı nüfus artışından dolayı emek arzı arasında rekabet artacak ve emek ücreti doğal ücret düzeyine inecektir. Eğer kazanılan bu ücret çok düşükse işçi sınıfı barınmak, beslenmek, ailelerin geçimini sağlamak gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamadığı için emek talebi ve emek arzında meydana gelecek dengesizlik ücretlerin yükselmesini gerekli kılmaktadır. Buna karşın tam tersi bir durum söz konusu olursa emek talebi emek arzını karşılayamayacağı için ücretlerde bir azalma olacaktır. Malthus'un ücretler açısından ileri sürdüğü bu varsayım otomatik bir mekanizma şeklinde işlediği süre boyunca ücretlerde uzun vadeli bir dengesizlik yaşanmayacak ve ücretler doğal ücret seviyesinde kalacaktır (Malthus, 1798, s. 30). Ayrıca Malthus nüfus teorisini toprak faktörünün sınırlı olduğu varsayımına dayandırdığından dolayı azalan verimler yasası ve toprak rantı teorisinin birbirini tamamlayan iki faktör olduğunu söylemiştir.

Malthus'un gelir dağılımı teorisi, toplumda olan karşılıklı çıkar kapsamında diğer klasik iktisatçılara karşın devlet müdahalesinin gerekli olduğunu savunmaktadır. Malthus üretim fazlası sorunu ile görüşlerinden dolayı toplam talebin,

toplam gelir ve istihdam kavramlarının şekillenmesini sağlamakta ve Keynesyen Ekol'ün habercisi olarak adlandırılmaktadır ⁴.

1.5.1.4. Karl marx

Karl Marx gelir dağılımı teorisinde gelir dağılımını üzerinde etkin olan yönetici yasaların neler olduğu ve bu yasaların uzun dönemde ekonomileri nasıl etkilediği sorusuna cevap aramaktadır. Marx kendi sisteminin temel yapısını Smith ve Ricardo gibi klasiklerin öngörülerinden miras almasına karşın klasik okul düşünürlerinden bazı noktalarda ayrılmaktadır. Marx'ın gelir dağılımı teorisinin gerisinde, klasiklerin çalışmalarındaki gibi fonksiyonel gelir dağılımı yatmaktadır. Marx teorisine klasiklerde yer almayan emek arz fazlasını yani işsizliği eklemiştir ve asgari ücret varsayımını benimsemiştir (Küçükkaya, 2017, s. 36).

Azalan verimler yasasını reddeden Marx, rant ve kâr arasında herhangi bir ayırım yapmamış, emeğin arz fiyatını genellikle tüm mal türleri açısından veri olarak kabul etmiştir. Sermayedeki birikimin sebebi olarak ise kapitalist sistem arasında rekabet olduğunu söylemiş (kapitalist sistemin temel özelliği) ve ücretleri asgari seviyede tutan faktörün emek arzının emek talebinden büyük olmasına dayandırmıştır (Aktan ve Vural, 2002a, s. 126). Bu doğrultuda, var olan sermaye birikimi ile fazla olan emek arzı arasında (kısaca işsizler ordusu), ters yöne giden iki etki gerçekleşir. İlk etki, uzun dönemli bir bakış açısıyla daha fazla sermaye yoğun teknoloji sayesinde emeğin verimliliği artarken ücretlerin de yükselmesidir. İkinci etki ise, yeni teknoloji sanayileşmedeki yoğunluğun artmasına neden olur ve bu artış emek talebi ve emek ücretleri üzerinde azaltıcı bir etki oluşturmaktadır. Nüfus artışı ise artan istihdam oranına rağmen işgücü fazlasının büyümesine neden olacaktır. Yani kısaca, sanayileşme ve teknolojik gelişmeyle birlikte işsizlik artacaktır. Marx bu durumu emek sınıfının yoksulluğu olarak tanımlamaktadır. Marksist varsayım gelir dağılımını, emek ve sermayenin savaşı olarak değerlendirmiştir (Kazgan, 2016, s. 311-313).

Kısaca, Marx gelir dağılımı teorisinde dağılım sorununu açıklarken kapitalist sistemi şiddetle eleştirmekte ve kapitalist sistemin emeği nasıl sömürüldüğünü analiz

⁴ Daha fazlası için bkz: N. Öztürk, 2009. *İktisatta Bölüşüm*, Ankara: Palme Yayıncılık

etmektedir. Marx kapitalizmin sadece kârları değil, kapitalist üretim biçimini de ortadan kaldıracığını savunmaktadır. Sonuç itibarıyla Marx, Ricardo gibi kapitalist dinamiğin belirleyici unsuru olarak, gelir dağılımı ve sermaye birikiminin karşılıklı ilişkisi olduğu görüşündedir (Başoğlu, Ölmezoğulları ve Parasız, 1999, s. 2).

1.5.2. Neo-klasik okul

1870'li yıllardan itibaren gelişmeye başlayan Neo-klasik iktisat, klasik iktisatçıların emek değer teorisine bir alternatif yaratarak fayda değer teorisini oluşturmuşlardır. Fayda değer teorisine göre, bir malın değeri sadece üretimde kullanılan emek ile değil, tüketiciye sunduğu fayda ile ölçülmektedir. Üretilen malın değerinin, talebin şiddetine; talebin şiddetinin ise tüketici gelir ve ihtiyaçlarının büyüklüğüne bağlı olduğunu söylemişlerdir (Bilgili, 2016, s. 107).

Neo-klasik iktisatçılardan olan Marshall, gelir dağılımı teorisinde üretim faktörlerinin marjinal verimliliklerinin önemli olduğunu ve bu verimliliğe göre gelirden pay alabileceklerini savunmuştur. Marshall talebin elastik bir yapıda olduğunu ilk kez öne sürmüştü ve talebe fazlaca değer vermiştir. Marshall'ın fayda değer teorisinde değerin, emek ve maliyet dışında talebe bağlı olduğunu ileri sürmüştü ve fiyatların da arz ve talep tarafından oluşturulduğunu belirtmiştir (Yücel, 2011, s. 27). Marshall arz ve talep dengesinin oluşmasında zaman faktörünün etkisini dikkate almıştır. Bu doğrultuda, kısa ve uzun dönem ayırımını yapmıştır. Kısa dönemde üretim faktörleri ve üretim miktarı sabit olduğundan, fiyatları etkileyen faktör taleptir. Faktör veya mal talebi artınca faktör veya mal fiyatları yükselecektir. Uzun dönemde ise fiyatları belirleyen etken talep değil, maliyetlerdir. Uzun dönemde arz ve talep eşitliği eğilimi vardır. Çünkü üretim faktörlerini arz ve talebe göre ayarlayacak kadar zaman mevcuttur. Uzun dönemde üretim arttırılabildiği için fiyatlar düşecek ve maliyetlere eşit olacaktır (Özgüven, 1992).

Clark (1908), Neo-klasik okulun marjinal verimliliğe dayalı gelir dağılımı teorisini geliştirmiştir. Diğer Neo-klasik iktisatçılardan farklı olarak Clark emeği, sermayenin miktarını, üretim ve bunun yöntemlerini, tüketicilerin zevk-tercihlerini veri kabul ederek sabit bir toplum yapısını analiz etmiştir. Piyasada tam rekabet koşulları altında, ücreti ve faizi marjinal verimliliğin altında açıklamaya çalışmıştır.

“Servet Bölüşümü” adlı yapıtında bu durumu kısaca, piyasada tam rekabet koşulları geçerliken üretim faktörlerinin marjinal verimliliklerine göre gelirden pay almaları gerektiğini dile getirmiştir. Ayrıca Clark’ın dağılım teorisi “*Ricardo’nun rant kuramının genelleştirilmesi*” şeklinde de adlandırılmaktadır. Bunun nedeni ise Clark, gelir dağılımı teorisini Ricardo’da olduğu gibi azalan verimler ilkesi ile açıklamakta ancak bu azalan verimler ilkesini Ricardo teorisindeki gibi yalnızca toprak faktörlerine değil üretim faktörlerinin tümüne uygulamaktadır.

Neo-klasik iktisatçılar her ne kadar gelir dağılımı sorununa yeni bir bakış getirmeye çalışmışlarsa da bu duruma tam olarak açıklık getirememekle birlikte dağılım konusunu dolaylı yoldan ele alarak açıklamaya çalışmışlardır. Dağılım konusunu faktör fiyatlaması ile fiyat teorisinin özel bir sorunu olarak ele almayı tercih etmişler ve dağılım sorunu bireyler ve faktörler arası bölüşüm şeklinde iki gruba ayırarak, milli gelirin dağılımında faktörlerin gelirlerini araştırmak yerine faktör fiyatlarının oluşumunu ele almışlardır (Özgüler, 2014, s. 243).

1.5.3. Keynesyen okul

Keynesyen akımın kurucusu olan John Maynard Keynes, kapitalist ekonominin iki önemli sorunu olduğunu ve bu sorunların tam istihdam ve gelir dağılımı olduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan çarpan ve efektif taleple tam istihdam sorunu üzerinde ayrıntılı bir şekilde dururken gelir dağılımı sorunu açıklamada yetersiz kalmıştır. Ancak oluşturduğu “Genel Teori” ile kendinden sonra gelen iktisatçıların gelir dağılımına yönelik varsayımları üzerinde güçlü bir etkisi olmuştur. Açıklamalarında marjinal tasarruf eğilimini kullanan Keynes, emeğin tüketim kararlarının, girişimcilerin yatırım kararlarının, hanehalkının likitide tercihlerinin ve devletin para politikasıyla ilgili kararlarının gelirdeki dağılım üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir (Özgüler, 2014, s. 244).

Keynes, oluşturduğu genel teorisinde asıl olarak gelir düzeyi ve bu gelir düzeyine karşılık gelen istihdam seviyesinin nasıl belirlendiğini inceleyerek piyasa ekonomilerinde oluşan istihdamın eksik istihdam olduğunu söylemiş, tam istihdamın sadece özel bir durum olduğunu belirtmiştir (Ataman, 1996, s. 54).

Keynesyen gelir dağılımı analizinde bölüşümü açıklamaya yönelik iki önemli varsayım mevcuttur. Bu varsayımlardan ilki ücretlerin parasal olarak belirlenmesi ve kısa dönemde sabit olması, ikincisi ise yatırımların tasarruftan bağımsız olarak yapılmasıdır. Ayrıca tüketim ve tasarrufun belirleyicisinin gelir olduğunu savunan Keynes, tüketimi açıklamaya yönelik görüşlerini de “Mutlak Gelir Hipotezi” ile ortaya koymuştur (Özgüven, 2011, s. 224-225).

Kısaca, Keynesyen Okul gelir dağılımı teorisi üzerine herhangi bir model oluşturmamıştır. Yalnızca geliri arttırıcı ya da azaltıcı etkenleri yani gelir oluşumunu açıklamaya çalışmıştır. Keynes bu çerçevede, toplam harcama kalemlerini, para arz-talebini, para ve maliye politikalarıyla ekonomide oluşan ya da oluşabilecek tüm ekonomik olayları makroekonomik değişkenlerle açıklamaya çalışmıştır. Keynesyen teoride gelirin yeniden dağılımı, gelir eşitliği ya da gelirdeki adil dağılım şeklinde ideal bir amaca yönelik bir araç olarak değil, makroekonomik istikrarın bir mekanizma bileşeni olarak kabul edilmektedir (Skidelsky, 2013, s. 71).

1.5.4. Monetarist (parasal) okul

1960’lı yıllardan sonra Milton Friedman’ın öncülük ettiği monetarist akım, 1973 yılında çıkan krizde karşılaşılan ekonomik sorunlara çözüm üretemeyen keynesyen iktisada bir tepki olarak ortaya çıkmıştır.

Monetarist okulun görüşlerini kısaca şu başlıklar altında sıralayabiliriz;

- Friedman açısından ekonomide var olan en önemli ana faktör, dolaşımda olan para miktarıdır (Tokin, 1981, s. 36). Para arzı dışsal bir makro büyüklüktür ve ekonominin büyüme hızı para miktarı tarafından belirlenmektedir.
- Friedman’a göre “*enflasyon her zaman ve her yerde parasal bir olgudur.*” Bundan dolayı monetaristler, para arzındaki değişmelerin etki derecesinin öngörülmesi yetersiz olsa da, kısa dönemde üretim, istihdam, gelir ve fiyatlar genel düzeyine etki etmekte, uzun dönemde ise gereğinden fazla artış gösteren para arzı enflasyona neden olmakta ve gelir dağılımı eşitsizliğini arttırmaktadır.

- Ekonomide oluşan istikrarsızlıkların asıl sebebinin para politikasının yanlış uygulanmasından kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir. Buna göre,
 - ✓ 1929 krizinin oluşmasındaki etken, para arzının yeterli düzeyde ve tam zamanında arttırılmamasıdır.
 - ✓ 1973 krizinin oluşmasındaki etken, 1929 krizine göre bu sefer de para arzının gereğinden çok daha fazla arttırılmasıdır.
 - ✓ 1973 yılındaki krizde oluşan stagflasyon (enflasyon ile işsizliğin artması) sorununa karşı keynesgil iktisatçılar yanlış politikalar yüzünden denge sağlayamamışlar ve buna çözüm olarak gelir politikasını öne sürmüşlerdir (Tosun ve Büyükakın, 1998, s.169). Monetaristler bu olguyu “*doğal işsizlik oranı*” ile açıklamışlardır.

Friedman, her ekonomi de belli bir üretim seviyesi ve kapasitesi olduğunu belirtmiş ve ekonomi dengede olsa dahi belirli bir oranda işsizlik olduğunu öne sürmüştür. Buna doğal işsizlik oranı olarak tanımlayan monetaristler, eksik istihdamın yanı sıra enflasyonun ekonomik işleyişi bozduğunu bu yüzden fiyatlardaki istikrarın iktisat politikalarındaki asıl amaç olduğunu söylemişlerdir. Para arzındaki artışların enflasyonu etkilemeyecek düzeyde ayarlanmasına dikkat edilmesi üzerinde durmuşlardır. Çünkü para arzında sert ve ani yapılan değişiklikler para çöküntüsü (Money crunch) olayına sebep olabilmekte ve bu olay ekonomide daralmayla birlikte makroekonomik göstergelerde bozulmaya yol açmaktadır (Friedman, 1968, s. 3). Ayrıca Friedman enflasyonla birlikte gelir dağılımındaki eşitsizliğin de artacağını belirtmiştir.

Monetaristler, devletin ekonomiye zorunlu durumlar dışında müdahale etmemesi gerektiğini, serbest piyasa ekonomisinin istikrarlı bir iç yapıda olduğunu söylemişlerdir. Devletin ekonomiye müdahalesinin optimal kaynak dağılımı ve gelir dağılımını bozduğunu belirten monetaristler, ekonomide konjonktürel dalgalanmalar yaratan en önemli faktörün beklenmeyen parasal değişimler olduğunu öne sürmektedirler. Devletin yapması gereken tek işlevinin para arzı kontrolünü sağlamasıdır (Öztürk,2009, s.218-220). Friedman ise, devletin ekonomik müdahalede

bulunmasını istememiş ama tamamen de ortadan kaldırılmaması gerektiğini belirtmiştir. Devletin belli bir seviyenin altında gelir elde edenleri yani yoksulları belirleyerek destek yapılması gerekliliğini ileri sürmüştü ve hatta bundan dolayı Negatif Gelir Vergisinin piyasanın işleyişini bozmadan uygulanmasının önemini vurgulamıştır. Bu doğrultuda yoksul kesimi oluşturan bireylerden vergi kesintisi yapılmayacak ve devlet desteği verilecektir (Friedman, 1988, s. 307) .

1.5.5. Post-keynesyen okul

Post-keynesyen iktisat savunucuları Keynesyen iktisatın temel görüşlerini benimsemekle birlikte yatırımı yalnızca çıktı ve istihdamın belirleyicisi değil, aynı zamanda milli gelirin ücretler ve karlar arasında dağılımında önemli bir belirleyicisi olarak görmüşlerdir. Özellikle J. Robinson, M. Kalecki, N. Kaldor gibi Post-keynes savunucuları büyüme ve gelir dağılımı olgusuna açıklık getirmişlerdir (Kregel, 1978, s. 37). Bu doğrultuda;

- Post-keynesyenlerin önemli temsilcilerinden Sdney Weintraub geliştirdiği dağılım modelinde oluşturulan gelirin, ücret, rant, faiz ve kâr gelirleri olarak farklı gelir gruplarınca paylaşıldığını belirtmiştir ve bunu toplam talep fonksiyonu ile açıklamıştır.
- Paul Davidson'a göre, Keynes'in geleceğe yönelik olaylardaki belirsizliklerinin yani uzun dönemdeki ekonomik belirsizliğin Neo-keynesler tarafından da göz ardı ettiklerini belirtmiş, beklentilerin kısa dönemde iktisadi davranışları belirleyebileceğini söylemiştir.
- Joan Robinson ise geleneksel iktisatçıların gelir dağılımı üzerinde herhangi bir teori ya da varsayıma sahip olmadığını, ekonomideki farklı sınıfların gelirden daha fazla pay almak için yaptıkları mücadelenin birden fazla problemin nedeni olduğunu söylemiştir. Ayrıca gelir dağılımı açısından monopol rekabet piyasasını iktisat teorisine kazandıran Robinson, bu piyasanın gerçek yaşama daha çok uyduğunu belirtmiştir.
- Roy Harrod ve Evsey Domar, yatırımların üretim kapasitesi yarattığını ve yatırımların mevcut üretim kapasitesinin hangi boyutta kullanılacağını belirlediğini söylemişlerdir. Böylece Keynesyen analizin eksik kalan

kısımlarını gideren Harrod ve Domar bugünkü büyüme ekonomisinin de temellerini oluşturmuşlardır (Kregel, 1978, s. 38; Öztürk, 2009, s. 173).

Post-keynesler, Klasik varsayımda yer alan ekonominin bir sorun dahi olsa görünmez el yardımıyla dengeye gelecekleri görüşlerine karşı çıkararak, ekonomide istikrarsızlık olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü ekonomide oluşan oligapol ve monopol örgütlenmelerinden ötürü ekonomideki küçük bir sapma çok daha büyük saptalara neden olacaktır. Monopol ve oligapol yapıların varlığı piyada oluşan mal ve hizmet fiyatlarının talep tarafından serbestçe oluşmasını engellemektedir. Mal ve hizmet fiyatları, firmalar ve ellerinde malı bulunan mal sahipleri tarafından belirlenir. Devletin bu düzensizliklere müdahale edip ekonomiyi düzenlemesi gerekmektedir (Demir, 1997, s. 84-85).

Post-keynesyenlere göre, ekonomik büyüme ve gelir dağılımının asıl belirleyicisi yatırımlardır. Post-keynesler herhangi bir ekonomide yatırımlarda meydana gelen değişimlerin ortaya çıkardığı gelir etkisinin, nispi fiyatlardan kaynaklanan ikame etkisinden çok daha önemli bir konu olduğunu öne sürmüşlerdir. Başka bir ifadeyle, hem sektör talebindeki değişim hem de toplam talepteki değişimler, gelirden meydana gelen değişimlerden kaynaklanmaktadır (Tosun ve Büyükkakın, 1998, s. 177).

1.5.5.1. Michal kalecki

Post-Keynesyenler, toplam çıktı ve istihdamı açıklamada modern bir yaklaşım oluşturmaya çalışmışlar ve çalışmada, iki temel başlangıç noktası belirlemişlerdir. Bunlardan ilki, Keynes'in "Para Üzerine Deneme" tezidir ki burada gelir dağılımının analizi Genel Teoride olduğundan biraz daha belirgindir. İkincisi, Polonyalı iktisatçı Michal Kalecki'nin modelidir, ki bu model daha sistematik ve bütünsel bir niteliktedir. Kalecki, istihdam seviyesinin Keynes ile yaklaşık aynı zamanda belirlenmesine ilişkin bir açıklama geliştirmiştir, ancak Kalecki'nin yaklaşımı daha çok yatırım ve fiyatların gelir dağılımıyla olan ilişkisine dayanmaktadır. Kalecki teorisi şu sözlerle özetlenmektedir: "işçiler ne kazanırsa harcar; kapitalistler ne harcarlarsa kazanırlar" ("the workers spend what they get; the capitalists get what they spend"). Ayrıca bu durum en basit şekilde milli gelir ve

harcama hesaplarına referansla gösterilebilir. Ulusal gelir temel olarak iki yaklaşımla ölçülür. Bu yaklaşımlardan ilki gelir diğeri ise harcama yaklaşımıdır.

Gelir Yaklaşımı:

Kârlar (Kapitalistlerin Gelirleri)+ Ücretler (işçilerin geliri)= Milli Gelir

Harcama Yaklaşım:

Yatırım + Kapitalistlerin Tüketimi + İşçilerin Tüketimi = Ulusal Üretim

Kalecki, işçilerin tüm kazançlarını tüketime harcadıkları varsayımı altında, gelir olarak elde ettikleri ücretin tüketim mallarının değerine eşit olması gerektiğini söylemiştir. Ekonomik sistemin kapitalist ve işçi kesiminden oluşan bu basit sınıflandırmasından iki çarpıcı sonuç ortaya çıkar. Birincisi, kapitalistler elde ettikleri kârı yatırıma aktardıklarında kârlarını arttırabilmektedirler. İkincisi, kapitalistler yatırım yapmaktansa kârlarını lüks bir hayat yaşayarak tüketseler bile, kâr gelirlerinde bir azalma olmamaktadır (Kregel, 1978, s. 40).

1.5.5.2. Nicolas kaldor ve luigi l. pasinetti

Kaldor, Keynesyen tasarruf ve yatırım mekanizmasına dayalı bir makroekonomik dağılım modeli ortaya koymaktadır. Gelir dağılımı ile milli gelir denge seviyesi arasındaki ilişki üzerine araştırma yapan Kaldor, tam istihdam varsayımıyla ekonomideki ortalama yatırım eğilimi ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışmıştır ve dağılımın ekonomik gelişmeye bağlı olduğunu savunmuştur (Öztürk, 2009, s. 179).

Kaldor dağılım modelinde milli gelirin toplam ücret gelirlerinden ve toplam kâr gelirlerinden oluştuğunu belirtmiştir. Ekonomide kapitalistler ve işçiler olmak üzere iki sınıf olduğunu dile getiren Kaldor, işçilerin gelirlerinin ücret ve maaşlardan oluştuğunu ve tamamının tüketimine gittiğini, kapitalistlerin gelirlerinin ise kârlardan ibaret olduğunu belirtmiştir. Başka bir ifadeyle, işçiler ve sermaye sahipleri (kapitalistler) için heterojen tasarruf oranları varsayıldığında, işçilerin tasarruf oranının gelir dağılımı için önemli olmadığını göstermektedir. Sadece yatırım ve kapitalistlerin tasarruf eğilimi önemlidir (Giovannoni, 2014, s. 17). Bundan dolayı Kaldor modeli Kalecki modelindeki sonuçlarla aynı doğrultudadır.

Pasinetti dağılım modeli ise, Kaldor modelinin bir devamı niteliğindedir fakat bu model varsayımları ve amacı açısından daha net bir şekilde ortaya konulmuştur. Pasinetti modelinde, Kaldor modelindeki gelir ve sınıfsal ayırım ortadan kalkmaktadır. Pasinetti yatırım yapan sınıfın kapitalistler olduğunu kabul etmektedir ancak işçilerin de tasarruflarını herhangi bir menkul değere yatırarak faiz geliri elde edebileceklerini savunmaktadır. İşçi sınıfının tasarruf etmesi bu sınıfı üretim araçları mülkiyetine ortak etmektedir. İşçi sınıfı bu ortaklığı yatırım yaparak değil tasarruflarını belli bir faiz oranıyla kapitalistlere borç verme yoluyla ortaya çıkarmaktadırlar. Bundan dolayı Pasinetti modeline yeni bir değişken olan faiz oranını eklenmektedir. Pasinetti modelinde; bireylerin faiz geliri elde etme güdüsüyle tasarruf edeceği ve böylece sermayeden pay alabilecekleri ifade edilmektedir. Dolayısıyla kârın bir kısmı işçilere aktarılmalıdır; aksi halde, işçilerin tasarruf etme güdüsünün yok olacağı belirtilmektedir. Kaldor'un teorisine yapılan bu ilave, Kaldor modelindeki bulguların çoğunu değiştirmemiştir ve bu nedenle modele Pasinetti Paradoksu adı verilmiştir. Çünkü burada toplam kârın katma değer içindeki payı, belirleyicileri, yöntem ve varsayımları aynı kalmaktadır (Giovannoni, 2014, s. 18).

1.6. Gelir Dağılımını Etkileyen Ekonomi Politikaları

Birincil gelir dağılımı ve ikincil gelir dağılımı olarak iki aşamadan oluşan gelir dağılımında ilk aşamada brüt gelir oluşurken, ikinci aşamada net gelir oluşumu ortaya çıkmaktadır. Brüt gelir kısaca, bireylerin ekonomik süreç içerisinde elde ettikleri ve devletin elde edilen gelirden kesinti yapmadan önceki ham halidir. Net gelir ise, birincil gelirden yani brüt gelirden vergiler ve sosyal güvenlik primlerinin çıkarılmasından ve buna birçok sosyal gelirlerin ve sübvansiyon yardımlarının ilave edilmesiyle ortaya çıkan gelirdir. Bu gelir dağılımına ise ikincil gelir dağılımı denir ve literatürde karşımıza daha çok gelirin yeniden dağılımı olarak çıkabilmektedir. Gelirin bireyler arasında adil dağılımı için devlet müdahalesini savunan ekonomistler devletin geliri yeniden dağılımını sağlayacak ekonomi politikaları uygulamasını savunmaktadırlar (Aktan ve Vural, 2002d, s. 119).

Gelir dağılımını etkileyen politikalar genel hatlarıyla maliye politikası, ücret politikası, fiyat politikası ve vergi politikası sayılabilir, fakat bu politikaları

uygulamada birbirinden ayırmak neredeyse mümkün olmamaktadır (Yücel, 2011, s. 45).

1.6.1. Maliye politikası

Sosyal güvenlik, para ve kredi politikalarıyla birlikte kullanılan maliye politikası, brüt gelir üzerinde uygulanarak birincil gelir dağılımına etki etsede asıl etkisi ikincil gelir üzerindedir. Devletler maliye politikası yardımıyla ekonomide ki eşitsizlikleri azaltmayı ve gelir dağılımında adaleti sağlamaya çalışmaktadırlar. Maliye politikası transfer ve doğrudan vergi gelirleri üzerinde bir etki yaratmakta, farklı gelir gruplarından farklı oranda vergi geliri elde edip yeniden farklı oranda transfer geliri aktarım yolu ile gelirin yeniden dağılımını sağlamaktadır. Bu sayede devletler maliye politikası aracılığı ile birincil gelir dağılımını etkilemektedir (Aksu, 1993, s. 52).

Artan oranlı vergi sisteminin oluşmasına olanak sağlayan etken, maliye politikalarının gelir dağılımı politikası amacıyla kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Yüksek gelire sahip olanlardan daha fazla gelir elde edilmekte ve daha düşük gelire sahip olanlar yararına bir durum ortaya çıkmaktadır. Çünkü yüksek gelir grupları diğer gelir sahiplerine göre kamu faaliyetlerinden daha çok yararlanmaktadırlar. Vergilendirme sisteminde geliri yüksek olandan daha çok vergi alınması ve kamuda düşük gelirlilere bu alınan vergi ile daha çok hizmet sunulması gelir eşitsizliğini azaltacaktır. Devletler maliye politikası aracılığıyla gelirin yeniden bölüşümüne ilk olarak vergiler üzerinden, daha sonra kamu harcamaları üzerinden etki etmekte ve son olarak da kamu kredileri ve devlet bütçesi aracılığıyla bir etki oluşturmaktadır (Aksu, 1993, s. 53).

1.6.2. Ücret politikası

Emek arzına yani emeğin herhangi bir üretim sürecinde bulunduğu katkıdan dolayı aldığı karşılığa ücret denilmektedir ve bu ücret emeğin gelirini ifade etmektedir. Emek arzı sermaye gibi birikimli ilerleme kaydedemediği için sermaye karşısında zayıf bir durumdadır. Bundan dolayı devletler emek arz edenleri koruyup, çalışma şartlarında bir düzenleme yapma görevi üstlenmiştir (Serter, 1994, s. 94) .

Hükümetler asgari geçim düzeyi olan asgari ücretin oluşturulmasında yer almaktadır ve bu durum ücretlerin oluşturulmasında devletin ilk müdahalesidir. Böylelikle devlet, ücretlerin özellikle aşağı yönlü azalmasında ortaya çıkabilecek rekabetlerin önüne geçmiştir. Asgari ücret, işçi ve ailesinin yaşadığı dönemin ekonomik ve sosyal koşullarına göre yaşamını devam ettirebilmesi için oluşturulmuş gerekli bir gelir kaynağıdır (Öztürk, 2009, s.257). Asgari ücretin oluşturulup uygulanması fonksiyonel gelir dağılımının ve emek arz edenlerin yararına bir oluşumdur.

Verimlilikten (emek verimliliği) dolayı artan ücretler maliyetlerde herhangi bir artış yaratmayacağından gelir dağılımında da bir değişim oluşmayacaktır. Eğer ücretler verimlilikten daha çok artar ise, emek talebinin esnekliğine bağlı olarak gelir bölüşümünde de bir değişim oluşacaktır. Emek talebi esnek değil inelastikse, ücrette oluşan artış fiyatlara dâhil edilemeyeceğinden kâr oranı düşecektir. Ayrıca gelir transferi emeğin yararına olacaktır. Emek talebi esnekse, söz konusu ücretlerdeki artış miktarı fiyatlara yansiyarak emeğin satın alma gücü düşecektir. Böyle bir durumda gelir dağılımının emeğin yararına olması amacıyla hükümetin fiyatların oluşum aşamasında müdahalesi gereklidir (Serter, 1994, s. 101).

1.6.3. Fiyat politikası

Ücret politikasının yanı sıra gelire etki eden ve reel gelirin belirlenmesinde rol oynayan fiyat politikaları da mevcuttur. Reel gelir, kişinin nominâl gelirinin fiyatlardan arındırılmış halini ifade etmektedir. Piyasada oluşturulan fiyatlarda bir artma ya da azalma olduğunda, kişilerin reel gelirleri de bu hareketlilikten etkilenecektir. Hükümetler oluşturdukları fiyat politikaları ile dar gelir sahiplerini korumayı hedeflemektedir. Beslenmeye yönelik temel besin maddeleri, eğitimde her bireyin eşit hakka sahip olması, barınma ve buna benzer asgari yaşam standartlarını oluşturan mallar için bu tür bir koruma gereklidir.

Devlet tarım kesimindeki üreticileri korumaya yönelik taban ve tavan fiyat politikası uygulamaktadır. Böylelikle devlet, taban fiyat uygulamasında ürünün piyasa fiyatı üzerinden bir fiyat belirleyerek üreticilerin ellerinde bulunan arz fazlası ürünleri satın almaktadır. Devletin tavan fiyat uygulaması ise, enflasyonun çift

rakamlara ulaştığı yani hiper enflasyon dönemlerinde karaborsacılığı önlemek amacıyla, talep fazlası oluşan kıtlık durumlarında malın fiyatını piyasa fiyatının aşağısında belirleyerek uyguladığı bir fiyat politikasıdır. Uygulanan tavan fiyat politikasıyla hükümet bireysel gelir dağılımını sabit gelir elde edenlerin yararına düzenlemiş bulunmaktadır (Berberoğlu ve Özkazanç, 2010, s. 151-152).

1.6.4. Vergi politikası

Adil bir gelir dağılımı sağlanmasında vergi politikalarının payı da oldukça önemlidir. Vergiler, kamu giderlerini karşılamak amacı ile devlet tarafından gerçek ve tüzel kişilerin mali güçleri doğrultusunda ve yasal yollarla almış olduğu bir kamu gelirdir (Öztürk, 2009, s.281). Vergi politikasının amacı, harcama politikası önlemleri ile yeterli seviyede oluşturulamayan gelir ve servetin ekonomik açıdan güçsüz olanların lehine istenilen seviyede dağılımını gerçekleştirmektir. Gelir dağılımı açısından ise önemli olan vergilerin kimden alındığı ve nereye harcandığıdır. Yüksek kazanç elde edenlerin asgari ücret alan kişiler kadar dahi vergi ödememesi, gayrimenkul sermaye iratlarının yeterli düzeyde vergilendirilmemesi, tarımsal gelir elde edenlerin neredeyse tamamına yakın kısmının vergiden muaf tutulduğu bir ekonomide gelir dağılımının adil olmasından söz edilememektedir. Vergi yükü, ödeme gücü olan her kesime adil bir şekilde dağıtılsa gelir dağılımı adaleti de sağlanabilmektedir.

Gelir dağılımında adaletsizlik sorunu ve bu adaletsizlikten dolayı oluşan yoksulluk sorunu ile mücadele edebilmek için vergi politikasının bu amaca yönelik oluşturulması ve doğru bir şekilde uygulanması çok önemlidir. Vergi politikası uygulamasında, vergi tarifesinin artan oranlı olarak belirlenmesi, emek ve sermaye gelirlerinin ayrı şekilde vergilendirilmesi (sermaye gelirlerindeki vergi yükünün emeğin vergi yükünden daha fazla olması), asgari ücretin vergiden muaf olması, tüketim yoluyla alınan vergilerden ziyade gelir ve servet üzerinden vergilerin alınması ve buna benzer vergi politikası kararları gelirin yeniden dağılımının adaletli bir şekilde olmasına katkı sağlayacaktır (Aktan ve Vural, 2002d, s. 120).

İKİNCİ BÖLÜM

2. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ TANIMI, TEORİK GELİŞİMİ, ETKİLERİ VE GELİR EŞİTSİZLİĞİ İLE İLİŞKİSİ

2.1. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tanımı

Günümüzün gelişen ve küreselleşen dünyasında, özellikle teknoloji de kendini gösteren hızlı değişim ve gelişim tüm toplumların sosyal ve ekonomik yapısının yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Ekonomik açıdan bakılacak olursa bu gelişmelerin en önemlilerinden biri, sermayenin giderek artan önemi ve küreselleşmenin de etkisiyle sermayenin uluslararası hareket edebilme özgürlüğü adına olmuştur. Ekonomi literatüründe yabancı sermaye yatırımları ya da doğrudan yabancı sermaye yatırımları olarak karşımıza çıkan bu kavram özellikle gelişmekte olan ülkeler için çok daha önem arz eden bir seviyeye ulaşmıştır. Ekonomik büyüme ve kalkınmayı asıl hedef belirleyen fakat yeterli iç sermaye ve birikime sahip olmayan gelişmekte olan ekonomiler yabancı sermayeyi kendi ülkelerine çekmek için ellerinden gelenin en iyisini yapmaya çalışmaktadır. Bu çabalar arasında bazı yasal düzenlemeler, özellikle deregülasyon yer almaktadır (Afşar, 2008, s. 2).

Doğrudan yatırım kavramı, bir ekonomide ki yatırımcının herhangi bir yabancı ülke ekonomisine yaptığı veya ekonomik performansına katkı sağlayan kalıcı ve karşılıklı bir menfaat içerisinde yapmış olduğu bir sınır ötesi yatırım şeklinde tanımlanabilmektedir (OECD, 2008). Bir başka şekilde tanımlayacak olursak, bir ekonomiden diğer ekonomiye transfer edilmiş olan sermayenin gittiği ülkede yatırım aracılığı ile üretime çevrilebilmesidir (Özer, 1993, s. 125). Yabancı sermaye yatırımları kavramı literatürde karşımıza çok çeşitli tanımlarla çıkmaktadır. Bunun nedeni olarak ise doğrudan yabancı yatırımlara farklı yaklaşım ve bakış açısının olmasını gösterebiliriz. Genel bir tanım yapacak olursak; doğrudan yabancı sermaye yatırımları, bir ülkedeki yerleşik birey ya da kuruluşların başka bir ülkede kalıcı ekonomik menfaat elde etmek gayesini göstermektedir (Batmaz ve Tunca, 2005, s. 5).

Uluslararası düzeyde yapılan bu yabancı yatırımlar yani bir ülkeden diğer ülkeye yapılan sermaye yatırımı, sermaye yatırımı yapan ülkenin bazı haklar kazanmasına neden olmaktadır. OECD'ye (2008) göre doğrudan yabancı sermaye

yatırımları, bireyler ya da şirketler tarafından yapılan yabancı yatırımların ev sahibi ülkedeki işletme üzerinde yatırımcısına doğrudan veya dolaylı %10 oranında temsil gücü veren yatırım şeklidir.

Bazı ekonomilerde yönetimde temsil, kurumlar arası somut ilişki, yerel ve yabancı çalışanların mübadelesi gibi şartların eş zamanlı olması yatırım açısından doğrudan yabancı sermaye yatırımı olarak kabul görmesi için gerekli ve yeterli olmaktadır (Batmaz ve Tunca, 2005, s. 6).

2.2. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Türleri

İktisat literatüründe genel hatları itibariyle iki kategoriye ayrılarak incelenen ve günümüzde her alanda yapılabilen yabancı sermaye yatırımları doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve dolaylı yabancı sermaye yatırımları olarak ikiye ayrılmaktadır.

2.2.1. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları

DYY literatürde genel olarak, bir ekonomide yerleşik olarak var olan bir bireyin ya da kurumun başka bir ekonomiye yaptığı kalıcılık teşkil eden, uzun dönemli bir ilişkiyi amaçlayan ve yatırımcısının %10 hisse oranına ya da söz hakkına sahip olduğu yatırımlar şeklinde tanımlanmaktadır. Bu kontrol mekanizmasından (%10 hisse oranı ya da söz hakkı olması) dolayı doğrudan yabancı sermaye yatırımları kamu hisse senedi, sermaye hisse senedi, bono gibi dış ekonomilerdeki menkul kıymetler üzerine olan pasif yatırımlardan çok daha farklıdır (Tandoğan, 2018, s. 4).

Karluk'a (2013, s.756) göre, doğrudan yabancı sermaye yatırımları; bir firmanın başka bir ülkede yeni bir firma kurması, var olan firmayı satın alması ve onunla birleşmesi, yatırım yapılan ülkedeki mevcut bir firmanın sermayesini arttırarak ortaklık kurması yoluyla yapılan ve beraberinde teknoloji, girişimcilik, yönetim ve organizasyon becerisi getiren uzun dönemli yatırımlardır.

Uluslararası piyasalara açılıp yabancı pazarlar da etkin olmak isteyen bir şirketin(ya da firmanın) bu pazara girdiğinde hangi ekonomik sektörde yatırım yapacağına karar vermesi gerekmektedir. Bu yatırım kararını vermek için firmanın

karşısında seçebileceği üç farklı durum mevcuttur. İlk olarak, kendi ülkesinde mal üretimi gerçekleştirerek dış ülkelere satış yapmak suretiyle ihracat eğiliminde olmaktır. Bir diğeri, piyasasında aktif olmak istediği ekonomideki bir firmaya sahip olduğu teknolojik marka adının kullanımının onayını vererek telif hakkı sözleşmesi imzalamak ve son olarak ise piyasalara doğrudan yabancı sermaye yatırımı yaparak giriş yapmaktır (Batmaz ve Tunca, 2005, s. 8).

Bu şekilde amacı ve çıkarı doğrultusunda yatırım yapan ve çokuluslu şirketler olarak adlandırılan (ÇUŞ, Multinational Corporation) bu kuruluşları DYY yapmaya teşvik eden bazı ekonomik faktörler bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle DYY girişen ekonominin temel olarak yatırıma ev sahipliği yapacak ekonominin kendisine bazı avantajlar sunmasını bekler (Candemir, 2009, s. 660). Bu avantajları kısaca şu şekilde sıralayabiliriz; nitelikli ve ucuz üretim faktörleri, unvan koruması, pazar büyüklüğü, yeterli telekomünikasyon altyapısı, ithalat yapan ülkenin uyguladığı gümrük tarifesi ve kotalardan kaçma, müşterileri takip etme, yatırımları küresel boyutta çeşitlendirebilme, yabancı ekonomilerin teknolojilerinden yararlanma, monopol fırsatlardan çıkar elde etmek şeklindedir. Bunlarla birlikte yatırımcının kararı sadece ekonomik faktörlere dayanmamaktadır. Aynı zamanda bu yatırım kararını etkileyen ve belirleyen politik faktörler ve bu politik faktörler doğrultusunda ekonomik yapı da mevcut bir etkidir. Ülkelerin politik istikrarsızlık ve belirsizlik süreçleri politik etkenleri meydana getirirken, yatırım yapılacak ülkenin istikrarsızlık doğrultusunda ekonomik yapısı, enflasyon oranı, faiz ve bütçe açığı gibi faktörler de bu dönemdeki ekonomik etkenleri ifade etmektedir.

Yapılan birçok çalışma doğrultusunda DYY yatırımcılarının yatırım yapacağı ülkedeki ilk aradığı unsur, pazarın varlığı ve durumudur (Loewendahl ve Loewendahl, 2001, s.16). Tablo 2.1’de ekonomilerin DYY yapmak için göz önünde bulundurdıkları koşullar genel hatları ile gösterilmektedir.

Tablo 2. 1. DYY Yapmak İçin Ülkelerin (Şirketlerin) Stratejik Belirleyicileri

DYY'nin Belirleyicileri	Kurumsal Strateji/Ev Sahibi Ülkedeki Anahtar Konum Faktörleri
<p>Ekonomik Belirleyiciler</p> <ul style="list-style-type: none">• Ekonomik liberalizm (tarife ve tarife dışı engeller; özelleştirme, döviz politikası; vergilendirme)• Performans (GSYİH büyümesi, enflasyon, hükümet, iç ve dış borç)• Uzun vadeli strateji (ayarlar ve stabilizasyon; yerel pazar, ihracat)• DYY takip kaydı• Tablonun sağ tarafındaki faktörler• Telekomünikasyon altyapısı <p>Doğrudan Yabancı Yatırım Ortamı</p> <ul style="list-style-type: none">• Yatırım teşviki• Yatırım kolaylaştırma• Yatırım teşvikleri• Yolsuzluk ve idari maliyetler• Mülkiyet ve site sağlama• Sosyal olanaklar• Bakım sonrası hizmetler <p>Politik ve Kurumsal Belirleyiciler</p> <ul style="list-style-type: none">• Politik sistem• Devletin yabancı yatırımlara karşı tutumu• Sosyo-ekonomik gruplar arasındaki gerilimler/farklar• Hukuk ve Düzen: yargı sistemi ve anlaşmazlıkların çözümü• Giriş ve işlem kuralları• Piyasaların işleyişi ve yapısı ile ilgili politikalar (özellikle rekabet politikası, birleşme ve satın almalar, işgücü piyasaları)• Uluslararası Doğrudan Yatırım Sözleşmesi• Doğrudan yabancı yatırım ve ticaret politikalarının tutarlılığı• Kültürel faktörler ve yaşam kalitesi	<p>Pazar Arayışı</p> <ul style="list-style-type: none">• Pazar büyüklüğü• Pazarın büyümesi• Bölgesel veya küresel pazarlara erişim• Ülkeye özgü tüketici tercihleri• Piyasaların yapısı• Yerli iş dünyasının gücü <p>Etkinlik Arayışı</p> <ul style="list-style-type: none">• Emek verimliliği için ayarlanan kaynak ve varlık maliyetleri• Nakliye ve ara ürünler gibi diğer girdi maliyetleri• Ölçek ekonomileri için bölgesel entegrasyon alanının üyeliği <p>Kaynak Arayışı (Resource Seeking)</p> <ul style="list-style-type: none">• İşlenmemiş içerikler• Düşük maliyetli, nitelsiz iş gücü <p>Varlık Arayışı (Asset Seeking)</p> <ul style="list-style-type: none">• Nitelikli işgücü mevcudiyeti• Kaliteli üniversiteler ve araştırma enstitüleri• Büyük kapasitede lisansüstü emek arzı• Yenilikçi kapasite, teknolojik kabul, pazarlama ağları, teknik beceriler, iş ve kültürel tutumlar, yığılma ekonomileri dahil olmak üzere yaratılan varlıklar• Ar-Ge ve DYY'de kümeler

Kaynak: (Loewendahl ve Loewendahl, 2001)

Tablo 2. 1 ÇUŞ'ların giderek daha fazla pazar yeri, verimlilik ve varlık arayışı içinde olduklarını ve bu amaçlarını birleştiren bölgesel ya da küresel bir stratejiye dayanarak yatırım yapma kararlarını verdiklerini göstermektedir. Aynı zamanda ideal konum; piyasaya, verimli bir üretim pazarına ve şirketin dünya çapındaki ağlarına katkıda bulunabilecek teknolojik varlıklara erişimi de sağlamalıdır. DYY'ler

firmaların nakit akışını iyileştirmek ve hissedarın servetini arttırması için de bir fırsat yaratır. Bundan dolayı dış piyasaya nüfuz etmek ve yüksek verim almak için firmalar çok iyi strateji geliştirmelidir ve bu onların sorumluluğu altındadır (Edwin, 2014, s. 320).

DYY'ler, yatırımın yapıldığı ekonomilerin büyüme ve kalkınmasında önemli bir yere sahiptir. 2000'li yıllarda yatırıma ev sahipliği yapan ülkelerdeki DYY genellikle sanayi sektörüne yönelirken son zamanlar da söz konusu yatırımların; daha çok bankacılık, turizm, reklamcılık gibi hizmet sektörünün farklı alanlarına yöneldiği görülmektedir. Firmaların küresel piyasalarda uluslararası üretim, dağıtım ve pazarlama ağları ile bütünleşmiş olması uluslararası rekabetteki gücünü arttırıcı, ekonomilerin iktisadi performansları üzerinde iyileştirici etkiler yaratmaktadır. Ancak günümüzde özellikle de son 5 yılda yeni sanayi stratejileri oluşturularak modern endüstriyel politikaların giderek daha çeşitli ve karmaşık olduğu, yeni temalara hitap ettiği, bilgi ekonomisinin öne çıktığı vb. şekilde geleneksel endüstriyel gelişme ve yapısal dönüşümün de ötesinde yatırım için sayısız hedefin olduğu görülmektedir. Çok uluslu şirketler bu doğrultuda endüstriyel kalkınma için özellikle imalat sanayisini hedef alarak birçok teşvik edici sanayi politikası uygulamaktadır (UNCTAD, 2003, s.1-2; 2018, s.1-4).

2.2.2. Dolaylı yabancı sermaye yatırımları

Herhangi bir ülkede yaşayan kişi, kurum ya da kuruluşların yabancı bir ülkede faaliyeti devam eden firmaların hisse senedini satın alarak yaptıkları yatırımlara dolaylı yabancı sermaye yatırımları denilmektedir (Özer, 1993, s. 126). Aynı zamanda iktisat literatüründe portföy yatırımları olarak da ifade edilen bu yatırım şekli bir yıldan uzun vadeli hisse senedi ve tahvil yatırımları olarak tanımlanmaktadır. Portföy yatırımları, uzun dönemli tahvil senetlerinden ve DYY kapsamın da olmayan şirketlerin hisselerinden meydana gelmektedir (Liansheng, 1992, s. 6). Bu yatırımlar uluslararası portföy yatırımları olup, DYY dışında kalan tahvil ya da hisse senetleri ile ilişkili menkul kıymetlerdir (IMF, 2009, s. 110).

1990'lı yıllardan itibaren uluslararası piyasalarda görülen portföy yatırımlarının küreselleşme ve teknolojik gelişmelerin de etkisiyle dünyanın her

noktasına kısa sürede ulaşması ve bu yatırımların özellikle gelişmekte olan ülkelere yönelmesi ülkelere bir takım ekonomik yararlar sağlamaktadır. Portföy yatırımları sağladığı tasarruf açıklarını daraltma, ödemeler dengesinde iyileşme vb. olumlu etkilerin yanı sıra bazı riskleri de beraberinde getirmektedir. 2008 küresel krizinde de görüldüğü üzere finansal sermaye, bir kriz anında ülkeyi çok çabuk terk ederek krizin şiddetini daha çok arttırabilme özelliğine sahiptir. 2008 yılında yaşanan küresel krizde bu olgu özellikle Asya ülkeleri grubunda yer alan birçok gelişmekte olan ülkenin ekonomik yapısını önemli ölçüde etkilemiştir (Özdemir, 2013, s. 127).

DYY ve portföy yatırımları arasında bazı temel farklar vardır ve bu farklılıklar şu şekilde açıklanabilir:

- DYY yatırımcısının karar alma, yatırım ve üretim sürecini kontrol etme yetkisine sahip olmasına karşın, portföy yatırımlarında yatırımcı herhangi bir yetkiye sahip değildir (Batmaz ve Tekeli, 2009, s. 9-10).
- DYY portföy yatırımlarına göre kalıcı ve istikrarlıyken, portföy yatırımları değişiklik gösterir ve herhangi bir kriz anında ülkeden çıkma potansiyeline sahiptir.
- DYY yapan yatırımcı sermaye ile birlikte üretimi arttırıcı bilgi ve desteği sağlayabiliyorken, portföy yatırımlarında yatırımcısının sahip olduğu tek katkı sermayedir.
- Portföy yatırımlarında menkul kıymetlerden elde edilen faiz geliri ve anaparanın ödenme şartları önceden bellidir. DYY'ler de ise sermaye, kârdan alınan pay, komisyonlar gibi çeşitli yollardan gelir elde edilmektedir. Buna ek olarak portföy yatırımlarında belli olan ödeme koşullarına karşılık DYY'lerde bu durum firmaların kazancına bağlıdır (Candemir, 2006, s. 20).
- DYY uzun vadeli iken dolaylı yatırımlar (portföy yatırımları) kısa vadeli. Bundan dolayı yabancı sermaye yatırımları sıcak para olarak da adlandırılmaktadır (Eğilmez, 2018, s. 60).

2.3. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin Teoriler

II. Dünya Savaşı sonrasında giderek artan doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile birlikte küresel piyasalarda çokuluslu şirketlerin de sayısı ve faaliyet

alanları bir hayli genişlemiştir. Bu gelişmeler ve DYY’de meydana gelen artışlar ekonomistlerin yatırımlarla yakından ilgilenmesine ve yabancı yatırımlarla ilgili geçmişten günümüze birçok iktisadi teoriler geliştirmelerine imkân sağlamıştır. Bu teoriler çokuluslu şirketlerin piyasalara giriş stratejilerinin farklı yönlerini incelemeye ve açıklamaya yöneliktir (Larimo ve Arslan, 2010, s. 181). DYY’leri açıklamaya yönelik ortaya atılan teorilerin hemen hemen hepsi aynı ortak paydada bulunmaktadır ve bu ortak payda eksik rekabettir (Batmaz ve Tekeli, 2009, s. 29).

2.3.1. Ürün dönemleri/döngüsü teorisi

Vernon (1966) tarafından geliştirilen bu teoride, ihracat ve yabancı yatırımlar; dinamik bir yenilik, taklit, standartlaştırma ve teknolojik sisteme dayandırılmaktadır. Çok uluslu şirketler ile teknoloji, uluslararası üretim ve uluslararası ticaret arasında karşılıklı ilişkiler ele alınmaktadır. Bu teoriyle yeniliklerin ve bilginin yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır (Akçaoğlu, 2005, s. 20).

Vernon tarafından geliştirilen ürün döngüsü teorisi, imalat endüstrisinde İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Avrupa'daki ABD şirketleri tarafından yapılan belirli doğrudan yabancı yatırım türlerini açıklamak için kullanılmıştır. Vernon'a göre, ilk aşamada ABD’li çokuluslu şirketler, yerel tüketim için yenilikçi ürünler üretmekte ve fazlasını dış pazarlara hizmet etmek için ihraç etmektedirler. Üretim döngüsü teorisine göre ise, Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'de üretilen ürünlere yönelik talep artmış ve Amerikalı firmalar, uluslararası rakipleri üzerinde teknolojiden yararlanarak ihracat yapmaya başlamışlardır. Üretim döngüsünün ilk aşamasında üreticilerin (Amerikalıların) yeni teknolojilerde sahip oldukları avantajlar, ürün geliştikçe ihracat yapılan ülkeler tarafından öğrenilmiştir. Böylece, Avrupalı firmalar ABD'li firmaların bu ülkelere ihraç ettikleri Amerikan ürünlerini taklit etmeye başlamışlardır. Bu doğrultuda ABD şirketlerinin teknolojileri sıradanlaşmış ve bu şirketler bölgelerdeki pazar paylarını korumak için yerel pazarlarda üretim tesisleri yapmak zorunda kalmışlardır. Sonuç olarak teknolojik avantaja sahip ABD’li şirketlerin teknolojisi ürün dönemlerinin ilk aşamalarından sonra sıradanlaşmaya başlamış ve karşısına yeni rakipler çıkmıştır (Denisia, 2010, s. 106). Özetle, teknolojinin yayılması sonucunda ilk baştaki rekabet üstünlüğünü (monopol

gücünü) yitiren firma üretim pazarını değiştirmektedir. Ayrıca giderek artan rekabet ortamı firmaları ürün farklılaştırmasına yöneltecektir (Vernon, 1966, s. 196).

Teknolojik gelişmelerin yaşanması ekonomilerin karşılaşmalı üstünlüklerinin değişmesine neden olmaktadır (Akçaoğlu, 2005, s. 21). Ülkelerde teknolojik farklar ve bazı ticari engeller olmasına rağmen yapılan üretim ve ihracat uluslararası ticareti meydana getirip sonrasında dış ülkelerde sermaye yatırımlarını oluşturmaktadır. Ancak Dunning (1993) ürün dönemleri teorisini eleştirerek, firmanın mülkiyet hakkının hangi şekilde ve kimde olacağını açık bir şekilde belirtilmemesinden dolayı bu teoriyi DYY'leri açıklamada yetersiz bulmuştur.

2.3.2. Tekelci rekabet teorisi

Stephen H. Hymer ve Charles P. Kindleberger (1969) tarafından geliştirilen tekeli rekabet teorisine göre, piyasalarda oligopolistik avantajların olması DYY'lerin yapılmasına karar vermede önemli bir etkidir. Eğer tam rekabet koşulları piyasalarda etkin olsaydı yerel firmalar yabancı firmalara nazaran daha çok avantaja sahip olacağından piyasalarda DYY'ler ve yabancı firmalar yer almayacaktır (Batmaz ve Tekeli, 2009, s. 31).

Küresel boyutta yatırım yapmaya karar veren firmalar ev sahibi ekonomideki firmalara göre yatırım yapacakları piyasalarda başarılı olabilmek için bazı avantajlara sahip olmalıdır. Buna göre bu avantajlar; yatırım yapacak olan yabancı firmanın fiyat farklılaştırması, reklam yapma şekilleri, patentli ya da ticareti mümkün olmayan teknoloji, ölçek ekonomilerinden yararlanma, devletin transfer işlemlerindeki müdahalelerinin en alt düzeye indirgeyen politikalar şeklinde sıralanabilir (Kindleberger, 1972). Eğer firmalar bu avantajlara sahipse piyasalarda da bir monopol gücüne ulaşabileceklerdir. Firmalar bu monopol güç ile herhangi bir dış rekabetle başa çıkabilecek ve istekleri doğrultusunda tekeli rekabet ortamı oluşturabileceklerdir. Ancak Hymer ve Kindleberger ulusal piyasada firmaların birçok avantaja sahip olmasına rağmen başka ülkelere neden doğrudan yatırım yaptığını tam anlamıyla açıklayamamışlardır (Öztürk, 2004, s. 117).

2.3.3. İçselleştirme teorisi

P. J. Buckley ve M. Casson tarafından 1976 yılında öne sürülen bu teori, firmaların piyasalarda fiyatları belirlemede yaşadıkları ya da yaşayacakları olumsuzlukların, kâr ve verimliliklerinde yaratacağı olası bir riske karşı piyasalarda DYY yaparak içselleştirme teorisini benimsemeleridir. Başka bir ifadeyle uluslararası şirketlerin, daha sonra yararlanılacak olan belirli avantajlar geliştirmek için kendi iç faaliyetlerini düzenlediklerini göstermektedir. Bu teori Coase'un firma teorisi üzerinedir (Denisia, 2010, s. 107; Ietto-Gillies, 2012, s.89). Coase (1937) çalışmasında firmaların varlık nedenini açıklamak için geliştirdiği “İşlem Maliyeti Teorisi’ni (Transaction Cost Theory)” ÇUŞ'lara uyarlayarak ilk içselleştirme teorisini ortaya koymuştur (Akçaoğlu, 2005, s. 15). Burada ÇUŞ'ların neden yabancı ülkelerde bir işletme veya firma kurduğu “işlem maliyeti” ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu çerçevede ÇUŞ'ların oluşumunun başlıca nedeni olarak da oluşan yüksek maliyete katlanmak yerine kendi bünyesinde daha düşük maliyetle faaliyette bulunma kararı gösterilmektedir. Kuslavan'a (1998, s. 174) göre içselleştirmenin yararı, şirketlerin sahip olduğu mülkiyet hakkı ve yerleşim yerine özgü avantajları kontrol etme ve koordine etmenin sağladığı avantajı ifade eder. Buna göre, firmalar kendi mallarının transferinden kaynaklanan işlem maliyetlerini minimize edebilecek bir giriş yolu bulmalı ve ülke riskinin belirsizliği ile ev sahibi piyasaların genişlemesinde ölçek ekonomilerine ulaşılması arasındaki dengeyi sağlama konusunda kendi çıkarlarını korumalıdır (Dadzie, 2012, s. 41).

Piyasalarda aktif olmak isteyen firmaların karşılaştığı birçok maliyet göz önüne alındığında içselleştirmenin oluşturacağı faydalar ve avantajlar firmalar için çok önemlidir. Tüm bunlar ele alındığında içselleştirme, firmalar için bazı önemli avantajlar sağlamak ve bir seçenek olmaktan çok zorunluluk haline gelmektedir. Bu doğrultuda içselleştirme yolu ile;

- Üretilen ürünün kalitesinin maksimize edilebilmesi sağlanır.
- Aracılara, ortaklara ve diğer başka ortaklara güvenebilmenin avantajı ortaya çıkar.
- Yabancı faaliyetlerin kontrolü kolaylaşır.

- Üretim süreçlerinin daha güvenli olması olanaklı hale gelir.
- Firmalar ürünlerinin üretiminde, dağıtımında ve kendi ileri teknolojisinin dağıtımında kontrol sağlar.
- Firmaların ürettiği ürün hakkında alıcıların daha çok bilgi sahibi olması sağlanır (Güngördü ve Yılmaz, 2016, s. 1009).

İçselleştirme teorisinin DYY'lar açısından en önemli etkisi, ÇUŞ'ların neden yabancı ülkelerde doğrudan yatırım yaptıklarını ortaya koymuş olmasıdır. Kısaca, firmaların içselleştirme teorisine göre mal ve hizmet üretimleri; Ar-ge faaliyetleri, ekonomik durum, politik yapı ve organizasyon gibi üretimi etkileyen diğer bazı etkenlere bağlıdır. Firmalar faaliyette buldukları alanlarda işbirliğini ve koordinasyonu oluşturmak amacıyla, bu faaliyette bulunduğu alanları kendi bünyesinde toplamaktadır. Yani firmalar sahip oldukları avantajları yabancı ülkelerde ortak girişim, şirket birleşmeleri, lisans anlaşmaları gibi yöntemlerle değil de DYY yolu ile kullanmaktadırlar (Batmaz ve Tekeli, 2009, s. 35).

2.3.4. Eklektik paradigma (OLI paradigması)

Dunning, doğrudan yabancı yatırımları açıklamaya yönelik geliştirilen teorileri bir araya getirmektedir. Yazar yatırımın uygun şartlarda nasıl yapıldığını ve yatırımın nereye yapılacağını belirleyen etkenleri daha kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Literatürde “*Elektik Paradigma*” ya da “*OLI Paradigması*” olarak nitelendirilen söz konusu paradigma geniş kapsamlı bir teoridir. Bu paradigmaya göre DYY; mülkiyet sahipliği (O: Ownership), yerleşim yeri avantajları (L: Location) ve içselleştirme (I: Internalization) üçlüsünün oluşturduğu bir fonksiyondur (Öztürk, 2004, s. 119). Çokuluslu şirketler, OLI paradigmasının üç ayağından biri olan konum avantajlarının (Location) önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu paradigma, firmaların mülkiyet avantajlarını (O) ve konum avantajlarını (L) birleştirebilecekleri durumlarda yabancı sermaye yatırımı yapabileceğini belirtirken içselleştirme teşvikleriyle (I), sözleşmeye bağlı yabancı ülkelere giriş için bir iç yol tercih etmektedirler. Bununla birlikte son dönem araştırmalar, uluslararası ticaretin itici güçlerinden biri olan mülkiyet avantajlarına ve örgütsel durumları açıklamaya yönelik konum avantajlarına odaklanmıştır (Meyer ve Nguyen, 2005, s. 71).

Dunning (1993,2000)'in OLI paradigmasını oluşturan üçlü birleşimi şu şekilde ifade edilmektedir:

1. Mülkiyet Sahipliği (Ownership) : Firmalar yatırım yapacakları yabancı pazarlarda yerel firmalar karşısında bazı mülk avantajlarına sahiptir. Yani işletmeler bilgileri sayesinde yabancı ülkedeki üretim gücünü ellerinde bulundurmaktadır.
2. Yerleşim Yeri Avantajları (Location) : Firmaların mülkiyet avantajına sahip olması ve bu avantajı yatırım yapacağı yabancı ekonomide kullanması firmaların konumuna ilişkin avantajlı olmasını sağlamaktadır.
3. İçselleştirme (Internalization) : Firmaların sahip olduğu avantajları içselleştirme yolu ile birleştirip, bunları DYY yaparak kullanmaları firmaların daha kârlı olmalarını sağlayacaktır.

Eklektik paradigmanın çok sayıda değişken içermesi yoğun biçimde eleştirilmesine neden olmuştur. Çünkü her ekonominin sahip olduğu özellikler kendine has olup, bu ekonomiler sahip oldukları özelliklere ve içinde buldukları ekonomik duruma göre değerlendirilmelidir (Moosa, 2002, s.37-38). Daha genel bir ifadeyle, Eklektik paradigma OLI parametrelerinin şirketten şirkete değiştiğini, içeriğe bağlı olduğunu ve ev sahibi ülkenin ekonomik, politik, sosyal özelliklerini yansıttığını göstermektedir. Bu nedenle, firmaların hedefleri ve stratejileri, üretimin büyüklüğü ve modeli, farklı ülkelerin sunduğu zorluklara ve fırsatlara bağlı olacaktır. Ayrıca firmaların yabancı ülkelerde yapmış olduğu bu yatırımlara karşılık yerel firmaların da kendilerini korumak için önlem almış olmaları da olağandır (Tandoğan, 2018, s. 16). Çünkü yabancı yatırımlarla birlikte ev sahibi ülkeye giriş yapan yeni teknoloji ve ev sahibi ülkede oluşan piyasa yapısı yerel firmalar için bir risk oluşturmakta ve yerel firmaların piyasalardan dışlanmasına neden olabilmektedir.

Dunning firmaların yabancı ülkelerde DYY yapmasına neden olup teşvik eden avantajları OLI paradigmasını oluşturan faktörlere göre şu şekilde sıralamıştır:

Mülkiyet sahipliği'ne (Ownership) göre üç spesifik avantaj:

- Doğal sınırlı kaynaklar, patentler ve ticari markalar sayesinde pazarlara ayrıcalıklı erişim şeklinde avantajları kullanarak monopol kâr elde etme.
- Teknoloji ile her türlü yenilik faaliyetini içerecek geniş bir şekilde tanımlanmış bilgi.
- Öğrenme ekonomileri, ölçek ve kapsam ekonomileri, finansal sermayeye daha fazla erişim gibi büyük ölçekli ekonomiler.

Ülkelerin kendine özgü konum avantajları (Location) ise:

- Ekonomik faydalar, niceliksel ve niteliksel üretim faktörleri, nakliye maliyetleri, telekomünikasyon, pazar büyüklüğü vb.
- Politik avantajlar: DYY akışını etkileyen ortak ve özel hükümet politikaları.
- Sosyal avantajlar'dır.

İlk iki şartın yerine getirildiği varsayımı altında içselleştirme, söz konusu avantajların şirkete, şirketin güçlerini mal ve hizmet satışından şirketler arasında imzalanabilecek çeşitli anlaşmalara kadar kullanabileceği farklı yolları değerlendirmek için bir çerçeve sunmaktadır. Sınır ötesi pazar içselleştirme faydaları arttıkça, firma bu hakkı lisans, imtiyaz olarak sunmak yerine yabancı üretime katılmak isteyecektir (Denisia, 2010, 108).

2.3.5. Oligopostik tepki teorisi

Knickerbocker (1973) tarafından iddia edilen bu teoriye göre, oligopostik endüstrilerde firmalardan herhangi birisi DYY yaparsa, rakiplerinin de aynı doğrultuda piyasalardaki pazar paylarını korumak ve kendilerini savunmak için ekonomik yatırımlar yapacağını belirtmektedir (Batmaz ve Tekeli, 2009, s. 38). Genel olarak firmalar arasında karşılıklı bağımlılığın söz konusu olduğu oligopolistik piyasada, karşılıklı olarak birbirlerini etkileyecek güce sahip az sayıda firma olduğu için bir firmanın üretim kararı diğer firmaları da etkilemektedir. Bu durum firmaların rakiplerinin üretim kararları ve süreçleriyle yakından ilgilenmelerine neden olmaktadır. Firmaların birbirlerini bu şekilde takip etmeleri oligopolistik tepkinin bir sonucudur.

Knickerbocker firmaların birbirlerini izlemelerinin endüstrideki yoğunlukla alakalı olduğunu söylemiştir. Bu yoğunluk ne kadar çok ise firmalar arası takipleşme de o kadar çok olmaktadır (Knickerbocker, 1973).

2.3.6. Caves ekonomileri

R. E. Caves (1974) tarafından öne sürülen bu teori, ÇUŞ'ların yatırım stratejilerine açıklık getirmeye çalışan bir yaklaşımdır. Caves'e göre ÇUŞ'ların DYY yapma nedeni yabancı ülkedeki pazarın yapısından dolayı aynı malı fiyat farklılaştırması yoluyla farklı ülkelerde üretmek veya malların üretimindeki alt kademe aşamalarına bir katkı yapmaktır. Daha sonra sırası ile yatay ve dikey bütünleşmelerin sonucunda ölçek ekonomileri ortaya çıkmaktadır. Caves yaklaşımında yabancı yatırımlar, birçok ekonomik sektörde yoğunlaşma yolu ya da belli endüstriler arasında oluşan yatırım getirisiyle değil, belli bir endüstriyel yapıda olan ancak farklı ekonomilerde oluşan yatırımların getirisini eşitleme çabasını göstermektedir (Öztürk, 2004, s.119).

Caves (1974) yabancı yatırımların yapılmasını üç nedene dayandırmaktadır. Bu üç faktör ;

- Sermayenin soyut oluşu
- İşletmelerin çok tesisli olması
- Girişimcilerin özellikleri

şeklinde ifade etmektedir. Ayrıca Caves'e (1971) göre, eğer bir firma yabancı bir ülkede yatırım yapma isteği duyuyorsa sahip oldukları niteliklerin hem yatırım yapılacak yabancı ülkedeki üretim yapmakta olan yerel firmaların avantajlarını kapsamlı, hem de firmaların yapacağı DYY'nin diğer yatırım türlerinden de çok daha fazla avantajlı olduklarına karar vermeleri gerekmektedir.

2.4. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Makroekonomik Etkileri

Yabancı sermaye yatırımları, küreselleşmenin dünya ekonomileri üzerinde yaygınlaşmasının ardından iktisat politikalarında kendini gösteren liberalizasyon, sermayenin uluslararası dolaşım sınırının ortadan kalkması, ticaretin

serbestleşmesiyle uluslararası ticaretin yaygınlaşması, tüketici davranışlarının yakınlaşması ve buna benzer faktörlerle beraber gelişmiş ve özellikle gelişmekte ülkeler için çok önemli bir kavram haline gelmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde 1995 yılından sonra sermaye hareketliliğinin yapısında belirgin değişiklikler yaşanmıştır. 1995 yıllarına kadar olan süreçte vade yapısı uzun yabancı krediler içinde olan sermaye girişleri yoğunlukta iken, bu yıllardan sonra DYY de dâhil olmak üzere özel sermayenin ülkelere girişi ağırlık kazanmaya başlamıştır (Örnek, 2008, s. 203).

Gelişmekte olan ekonomilere yatırım yapma amacıyla gelen ÇUŞ'ların bu ekonomilerdeki etkisi gelişmiş ekonomilere yapılan yatırımların etkisinden daha farklı olabilmektedir (Blomstörn ve Kokko, 1997, s. 2).

2.4.1. DYY'nin olumlu ekonomik etkileri

Doğrudan yabancı yatırımın olumlu yararlarına duyulan güven, 1960'larda, 1970'lerde ve 1980'lerde doğrudan yabancı yatırımları kısıtlayan birçok ülkenin 1990'larda ve sonrasında DYY'lere daha açık olmalarını sağlamıştır. Hükümetler, DYY'yi ülkelerindeki ekonomik büyüme ve kalkınma için olumlu etkilerle ilişkilendirdikleri için ülkeler DYY rejimlerini serbestleştirmektedirler (Te Velde, 2006, s. 10). Bu doğrultuda amaçları ve ana hedefleri daha hızlı ve kısa sürede büyümek olan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler DYY yatırımlarına ev sahipliği yapma isteği ve arzusu içerisine girerek rekabet ortamı oluşturulmasına neden olmuşlardır. DYY'lerin ev sahibi ülkelere olumlu olan etkilerini istihdam yaratma, teknoloji transferi sağlama, ödemeler dengesi üzerinde iyileştirmeler oluşturma, uluslararası ticaret hacmini arttırma ve ekonomik büyüme şeklinde sıralayabiliriz. Genel olarak bakılacak olursa, sermaye yatırımlarının yabancı ya da yerel olması farketmeksizin yapılan yatırımlar ekonomik büyümeyi sağlayacak ve elde edilen kârlar ekonominin tamamına ulaşacaktır. Bundan dolayı DYY ilk etapta sadece bazı sektörler üzerinde büyüme oluştursa da ekonomideki dualitik yapıyı güçlendirecektir. Bu güçlendirme sayesinde ise uzun vadede gelir dağılımının eşitlenmesi açısından olumlu etki sağlayacaktır (Tsai, 1995, s. 470).

2.4.1.1. Ödemeler dengesi etkisi

Gelişmekte olan ülkeler sınıflandırmasına dâhil olan ekonomilerde ödemeler dengesi açığının kapanmasında genel olarak yapılan yurtiçi tasarruflar bunu karşılayamamaktadır. Bu açıkların kapanmasındaki en iyi alternatif çözümün yapılan yabancı yatırımlar olduğunu söyleyebiliriz. Uzun dönemde yabancı yatırımlar aracılığı ile ülkeye giriş yapan dövizlerin ithal ikame etkisi yaratması ve bir kısım üretilen malın dış piyasalara satılması ile ihracat artışının sağlanması ödemeler dengesinde bir iyileşme meydana gelmesini öngörmektedir (Çinko, 2009, s. 123).

Yabancı yatırımların ev sahibi ülke açısından ödemeler dengesi üzerinde olumlu etkisine karşın olumsuz etkisi olduğunu savunan görüşler de mevcuttur. Bu olumsuz eleştiri ise DYY'nin en sahibi ülkedeki ihracatın yerine geçerek olumsuz etkileyeceğini savunan eleştirilerdir (Kwon, 2002, s. 214). Şöyle ki, yabancı sermaye yatırımı yapılan ekonomide sermayenin getirdiği dövizle birlikte ithal ikameci etki ve ihracattaki artışa ve de bunun ödemeler dengesindeki olumlu etkisine karşın, ev sahibi ülke tarafından yurt dışına yapılan kârların transfer edilmesi ödemeler dengesi üzerinde olumsuz bir etki oluşturmaktadır. Bu sebepten dolayı ev sahibi ekonomiler genellikle yatırım yapan şirketlerin kâr transferlerini sınırlandıran düzenlemeler yaparak şirketlerin kârlarını tekrardan yatırıma dönüştürmelerini istemektedirler (Seyidoğlu, 2013, 646).

2.4.1.2. Ulusal üretim ve istihdam etkisi

Sermaye yatırımları, sağlamış olduğu üretim kapasitesiyle üretim artışına ve böylece istihdamın artmasına neden olmaktadır. Böylelikle ülkelerdeki işsizlik probleminin çözülmesine katkı sağlamaktadır (Seyidoğlu, 2013, s. 645). Ancak bu istihdam yaratma durumu, yabancı yatırımın nasıl geldiği ve hangi sektörlerde üretim yapacağı ve de kullanılacak teknolojinin emek/sermaye yoğun durumuna göre değişiklik gösterebilmektedir (Batmaz ve Tekeli, 2009, s. 45). İstihdam yaratma durumundaki bu farklılık ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile alakalıdır. Gelişmiş ülkelerde istihdam oluşturulması genellikle yeni iş yerleri açma ya da var olan yerlerin şirketlerce satın alınması yoluyla yapılırken, gelişmekte olan ekonomilerde bu durum emek yoğun üretim tekniği yoluyla yapılmaktadır (Candemir, 2006, s. 58).

2.4.1.3. Ekonomik büyüme etkisi

İktisat literatüründe yapılan çalışmalar doğrultusunda yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin pozitif olduğu gözlemlenmiştir. Bunun aksini savunan çalışmalar olsa da genellikle büyümenin olumlu etkilendiği varsayımı yapılmaktadır. Büyüme etkisi gelişmekte olan ülkeler açısından düşünüldüğünde pozitif ilişkinin yanı sıra çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunan çalışmalar da söz konusudur (Ekinci, 2011, s. 73-75). Genel teoriye göre ise, yabancı yatırımların ekonomi üzerine etkisi iktisadi büyümenin artışı yönündedir. Bunun en önemli nedenleri arasında ise yabancı sermayenin beraberinde yeni teknoloji ve yönetim bilgisi getirmesidir. Ayrıca DYY'ler gelişmekte olan ülkelerin çoğuna ticaret ve yatırım yoluyla daha hızlı ekonomik büyümeye ulaşmaları için büyük fırsatlar sunmaktadır. DYY, yabancı yatırımcılara varlıklarını ve kaynaklarını daha verimli kullanmalarında ve bu doğrultuda ev sahibi ülkelerin daha iyi teknolojiler edinmelerinde, uluslararası üretim ve ticaret ağlarında yer almalarında da yardımcı olmaktadır (Athukorala, 2003).

DYY'ların diğer olumlu etkilerini ise;

- İç tekelleşmeyi kırarak rekabet ve dinamizm ortamı oluşturma
- Ölçek ekonomilerini meydana getirme
- Hazineye vergi geliri sağlama (mali gelir)
- Yeni teknoloji ve yönetim bilgisi getirme
- Politik kültürel ve sosyal konular

şeklinde sıralayabiliriz. Ancak unutulmamalıdır ki yabancı yatırımlar her ekonomide aynı olumlu etkileri yaratmayabilir ve bu etkilerin sonuçları ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, yapılan yatırımın doğrultusu, sermaye verimliliği, ülkelerin yabancı yatırımlar üzerindeki sermaye politikaları gibi faktörlerden dolayı önemli değişiklikler arz etmektedir. Bu doğrultuda yabancı sermaye yatırımlarının bazı olumsuz etkilerinden söz etmekte olasıdır.

Tablo 2.2.'de DYY'nin ekonomik gelişme üzerine olan etkileri açıklamaları ile birlikte kısa bir şekilde verilmektedir.

Tablo 2.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Yurtiçi) ve Ekonomik Gelişme

Etki Alanı	Statik Etkiler		Dinamik Etkiler		
	Göstergeler	Yerli ve yabancı firmalar arasındaki farklar	Doğrudan yabancı yatırımın potansiyel dinamik faydaları	Doğrudan yabancı yatırımın potansiyel dinamik maliyetleri	Göstergeler
İstihdam ve Gelir	-Yabancı firmalarda istihdam yaratma. -Nitelikli emeğin ücret seviyeleri.	Yabancı şirketler daha büyüktür ve yerel şirketlerden daha yüksek ücretler (özellikle vasıflı çalışanlar için) öderler.	Doğrudan istihdam ve gelir sağlar.	Mevcut istihdamı değiştirerek veya faktör fiyatlarını artırarak dolaylı yoldan diğer istihdamı engelleyebilir; artan ücret eşitsizliğe yol açabilir.	-Ticari ve tedarikçi ve alıcılarda uzun vadeli istihdam üretimi. -Yabancı firmalarda uzun vadeli ücret gelişimi ve sektör içindeki ve dışındaki diğer firmalardaki ücret seviyelerine yayılma etkisi.
Fiziksel sermaye	-Sabit sermaye oluşumu -Finansal transferler	Yabancı firmalar sermaye açısından daha yoğun olma eğilimindedir.	İstikrarlı bir dış finansman kaynağı, ödemeler dengesini iyileştirmek ve potansiyel olarak sabit sermaye oluşumunu arttırmak.	Yerli firmaların yatırımlarını ve fırsatlarını önleyebilir.	DYY ile yurtiçi sermaye oluşumu arasındaki uzun vadeli ilişki.
Pazar erişimi	-Alınan girdilerin payı -İhraç edilen çıktının payı	Yabancı firmalar daha yoğun ticaret yapma eğilimindedir.	Firmalar, küresel TNC (transnational corporation) ağlarını kullanarak ihracat pazarlarına erişebilirler.	TNC'ler ihracat kanallarının sıkı kontrollerini sağlayabilirler.	İhracat ve DYY ile ithalat ve DYY arasındaki uzun vadeli ilişki.
Faktör ve ürün piyasalarının yapısı	-Ürün ve faktör pazarlarındaki yoğunlaşma -Kar marjları	Yabancı firmalar sıklıkla “giriş engelleri” olan sektörlerde bulunabilir.	Yabancı bir firmanın girişi daha fazla rekabete yol açabilir. Bu rekabet ürün fiyatlarını düşürebilir.	Yabancı firmaların girişi daha fazla konsantrasyona ve pazar gücüne yol açabilir. Bu, kendi ve diğer ürünlerin fiyatlarını yükseltebilir.	DYY ve karlılık arasındaki uzun vadeli ilişki.

Tablo 2.2. (Devamı) Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Yurtiçi) ve Ekonomik Gelişme

Teknoloji, beceri ve yönetim tekniği	<ul style="list-style-type: none"> -Çalışanların beceri seviyesi -Eğitim bütçeleri -Çalışan başına çıktı -Ar-Ge bütçeleri -Kullanılan teknoloji türleri 	<p>Yabancı firmalar daha yetenekli, daha güncel teknolojiler kullanma ve daha fazla eğitim alma eğilimindedirler.</p>	<p>Eğitim için ek teşvikler sunan becerilerin getirisini artırarak güncel teknikler, kalifiye personel ve gelişmiş yönetim teknikleri sunar. Geriye dönük ve ileriye doğru bağlantılar, gösteri etkileri ve insan kaynakları gelişimi yoluyla yerli şirketler üzerindeki olumlu yayılma etkileri.</p>	<p>Yayılmalar otomatik veya serbest değildir. Yabancı teknolojiye ve becerilere güvenmek, yerel yeteneklerin gelişimini engelleyebilir. Artan bağlantılar, yerli firmaların TNC'lara bağımlılığını artırmaktadır.</p>	<p>-Diğer firmalarda verimlilik üzerine sektör dışı ve sektör dışı yayılma etkileri. -Yerel kaynaklı girdilerin paylaşılması -Tedarikçi geliştirme -Yabancı firmalarda teknoloji, eğitim ve beceri seviyelerinin geliştirilmesi ve uzun vadeli gelişimi</p>
Mali gelirler	<ul style="list-style-type: none"> -Mali ödemeler -Yabancı firmalara hibe 	<p>Vergi tatili veya kesin ödenekler bazen yabancı firmalara sunulmaktadır.</p>	<p>TNC'ler, katma değeri yüksek yeni ekonomik faaliyetler durumunda vergi ödemeleri ile yerel yönetimler için mali gelirleri artırabilir.</p>	<p>TNC'ler yerli firmaları piyasadan dışlarsa, mali gelirler özel vergi imtiyazlarının kullanılmasyla daha düşük olabilir ve sonuçta vergi tabanının aşınmasına neden olabilir. Özel vergi imtiyazları örtük bir sübvansiyondur ve şeffaflığın olmaması durumunda kira arama davranışına neden olabilir.</p>	<p>Yabancı firmalar aracılığıyla ve daha genel olarak ekonomik aktivitedeki bir değişiklikte uzun vadeli mali ödemeler.</p>

Tablo 2.2. (Devamı) Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Yurtiçi) ve Ekonomik Gelişme

Siyasi, sosyal ve kültürel konular			Yabancı firmalar ev sahibi ülkeyi diğer norm ve değerlere maruz bırakabilir; çevre yönetimi, etik.	Yabancı firmalar, politik rejime müdahale ederek kabul edilemez değerler (çalışma ve çevre standartları) empoze ederek politik, sosyal ve kültürel sorunlara yol açabilir ve mevcut yolsuzluk sorunlarını daha da kötüleştirdiği söylenir.	
Yoksulluk	-Yukarıdaki göstergelerin fakirleri nasıl etkilediğinin birleşimi -Sosyal yatırım -Temel sağlık, çevre ve altyapı programları		Bu sütündeki etkiler önemliyse, bu doğrudan ve dolaylı olarak yoksulluğun azaltılmasına olanak tanıyan bir ortam sağlar.	Bu sütündeki etkiler önemliyse, bu, doğrudan ve dolaylı olarak yoksulluğu kötüleştiren engelleyici bir ortam sağlar.	-Yukarıdaki göstergelerin kombinasyonu -Sosyal yatırımın uzun vadeli etkisi -Temel sağlık, çevre ve altyapı programlarının uzun vadeli etkisi.

Kaynak: (Te Velde, 2006)

2.4.2. DYY'nin olumsuz ekonomik etkileri

Ekonomilere yapılan yabancı sermayeler her zaman ev sahibi ülkeler üzerinde olumlu etki sağlamamaktadır. Bir önceki konuda belirttiğimiz gibi ekonomilerin gelişmişlik düzeylerinden, ev sahibi ülkenin tutumuna kadar, siyasi, sosyal ve kültürel farklardan oluşan toplumsal yapı vb etkenlerden dolayı doğrudan yabancı yatırımlarının etkisi ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. DYY'ler ülkeye ilk giriş yaptıklarında genellikle büyüme üzerinde olumlu etki sağlamaktadır ancak ekonomiler geliştikçe DYY'lerin büyüme üzerindeki etkisi negatifleşmektedir (Batmaz ve Tunca, 2009, s. 48). Ayrıca ülkelere yapılan DYY'ler nitelikli ve niteliksiz emek arasındaki ücret farkını artırarak gelir dağılımı adaletini de bozmaktadır.

Yabancı yatırımların ev sahibi ülke ekonomisi üzerinde oluşturdukları olumsuz etkileri kısa başlıklar halinde aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

2.4.2.1. Ülke ekonomisi üzerinde yabancı denetim artışı

Yabancı sermaye yatırımlarının en temel özelliklerinden biri olan işletme üzerindeki yönetim hakkı temel sektörleri ele geçirerek ülke ekonomisini denetim altına alabilmektedir. Yabancı sermaye yatırımları ne kadar çok ise o ülkede yabancı denetim artışı da o kadar çok olacaktır. DYY'ler yerli firmaların yatırımlarını ve fırsatlarını önlemektedir. Ayrıca ÇUŞ'ların ihracat kanallarını ele geçirmesi ülke ekonomisi üzerindeki negatif etkiyi daha çok arttıracaktır. Yabancı yatırımlarla birlikte gümrük tarifeleri, ithalat kısıtları gibi ekonomiyi koruyucu etkenlerin aşılması durumunda üretimin ulusal niteliğini bozmaktadır. Bu durum yerli üretimin dışa bağımlı hale gelmesine neden olmakta ve döviz rezervleri üzerinde de büyük bir baskı oluşturmaktadır. Bu ve buna benzer tüm etkenler ev sahibi ülkelerin yabancı yatırımcının denetimi altına girdiğini açıkça göstermektedir (Seyidoğlu, 2013, s. 646).

2.4.2.2. Yerel şirketler karşısında haksız rekabet üstünlüğü ve tekelleşme

Yabancı yatırımcılar sahip olduğu devasa boyuttaki sermaye, ileri teknoloji ve yönetim bilgisi sayesinde küçük ölçeğe sahip olan yerel firmalar karşısında haksız rekabet üstünlüğü sağlayabilmekteledir. Rekabet edemeyen yerli girişimcilerin piyasayı terk etmeleri sonucu yabancı yatırımcılar piyasada tekel gücü eline almaktadır. Buna ek olarak yabancı yatırımcılar yerli firmalara göre daha iyi üretim kalitesi sunarak daha kaliteli ve yüksek verimlilikte mal üretimi yapmakta ve böylelikle yerli firmanın rekabetçi gücünü kırmaktadır. Ayrıca ÇUŞ'ların kalifiye emek talebi niteliksiz emeğin ücretlerini aşındırmakta ve genel olarak ev sahibi ekonomilerdeki ücretlere etki ederek gelir eşitsizliğini arttırmaktadır. Sonuç olarak yerli emeğin rekabet üstünlüğü yok olmaktadır⁵.

⁵ <https://www.ukessays.com/essays/economics/negative-effects-of-fdi-in-host-countries-economics-essay.php#citethis>

2.4.2.3. Kur dalgalanmaları ve mali kriz riski

ÇUŞ'ların yabancı ülkelere yatırım yapmaktaki asıl amacı kârlarını maksimize etmektir. Ev sahibi ülkelerin ucuz işgücü, doğal kaynak bolluğu veya yüksek kaliteli uzmanlık gibi bazı avantajlı özellikleri, ÇUŞ'ların ekonomik performanslarını artırmalarına izin vermektedir. ÇUŞ'lar düzenli olarak kârlarını ana şirketlerinin hesabına, hissedarlara devredilen temettü veya telif hakları ile tahakkuk eden kârların basit transferi şeklinde transfer etmektedir. Ayrıca, transfer fiyatlarını kullanarak daha yüksek miktarda vergi ödemelerinden de kaçınırlar. Bununla birlikte kârın geri dönüşü, ev sahibi ülkeden ana ülkeye büyük sermaye çıkışlarına neden olmakta ve ev sahibi ülkelerin ödeme dengesini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle, ev sahibi ülkeler ödeme açığı dengesi ya da döviz rezervlerini düşürmemek için ÇUŞ'ların geri dönüş yapabilecekleri kâr miktarı konusunda bir sınır belirlemektelerdir (Billet,1991, s. 61-70). Diğer yönden herhangi bir sebepten dolayı yabancı sermayenin aniden ülkeyi terk etmeye başlaması ise bir kriz oluşma ya da var olan mali krizi derinleştirme etkisi yaratır.

2.4.2.4. Teknolojik bağımlılık

Yabancı sermaye yatırımcıları ar-ge faaliyetlerini kendi merkezlerinde bir araya getirerek ev sahibi ülkelerin bu faaliyete dâhil olmalarına engel olmakta ve teknolojik yenilikler ithal edilmek zorunda kalınmaktadır. Bu durum teknolojik bağımlılığın artmasına neden olmaktadır. Ayrıca DYY'deki yayılmalar ülkelerde otomatik veya serbest değildir. Yabancı teknolojiye ve becerilere güvenmek, yerel yeteneklerin gelişimini engelleyebilir. Artan bağlantılar, yerli firmaların ÇUŞ'lara bağımlılığını artırmaktadır (Te Velde, 2006, s. 12).

2.4.2.5. Transfer fiyatlandırması

Çokuluslu herhangi bir şirketin birbirinden farklı ülkelerdeki iki ya da bir şubesiyle ana merkez arası yapılan mal, hizmet ticaretinde uyguladığı fiyata transfer fiyatı denilmektedir. Bu ürünler ÇUŞ'lar tarafından özel üretilen mallar olduğu için ÇUŞ'lar sattığı ya da satın aldığı mala istediği fiyatı vermektedir. Böylelikle şirketin kârı, vergisi düşük bir ülkeye gidebilir niteliktedir. Bu durum ev sahibi ülkenin vergi

kaybetmesi ve ülke dışına giden bir sermaye akışı şeklinde ifade edilmektedir (Seyidoğlu, 2013, s. 646-648).

2.4.2.6. Gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk

Doğrudan yabancı yatırımların gelir dağılımı eşitsizliği ve bunun sonucu olarak yoksulluğu hangi yönde etkilediği ülkelerin gelişmişlik seviyeleri ile yakından ilişkilidir. Yabancı yatırıma ev sahipliği yapan ülkelerde DYY'lerin olumsuz etkilerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Mevcut istihdamı değiştirerek veya faktör fiyatlarını artırarak dolaylı yoldan istihdamı engelleyebilir ve artan ücret eşitsizliğe yol açabilir.
- Yerli firmaların yatırımlarını ve fırsatlarını önleyebilir.
- Yatırımlardaki yayılmalar her ülkede aynı değildir ve ekonomik sorunların ortaya çıkmasına neden olabilir. Yabancı teknolojiye ve becerilere güvenmek, yerel yeteneklerin gelişimini engelleyebilir. Artan bağlantılar, yerli firmaların ÇUŞ'lara bağımlılığını artırmaktadır.
- Yabancı firmalar, politik rejime müdahale ederek kabul edilemez değerler (çalışma ve çevre standartları) empoze edip politik, sosyal ve kültürel sorunlara yol açabilir ve mevcut yolsuzluk sorunlarını daha da kötüleştirmektedir.

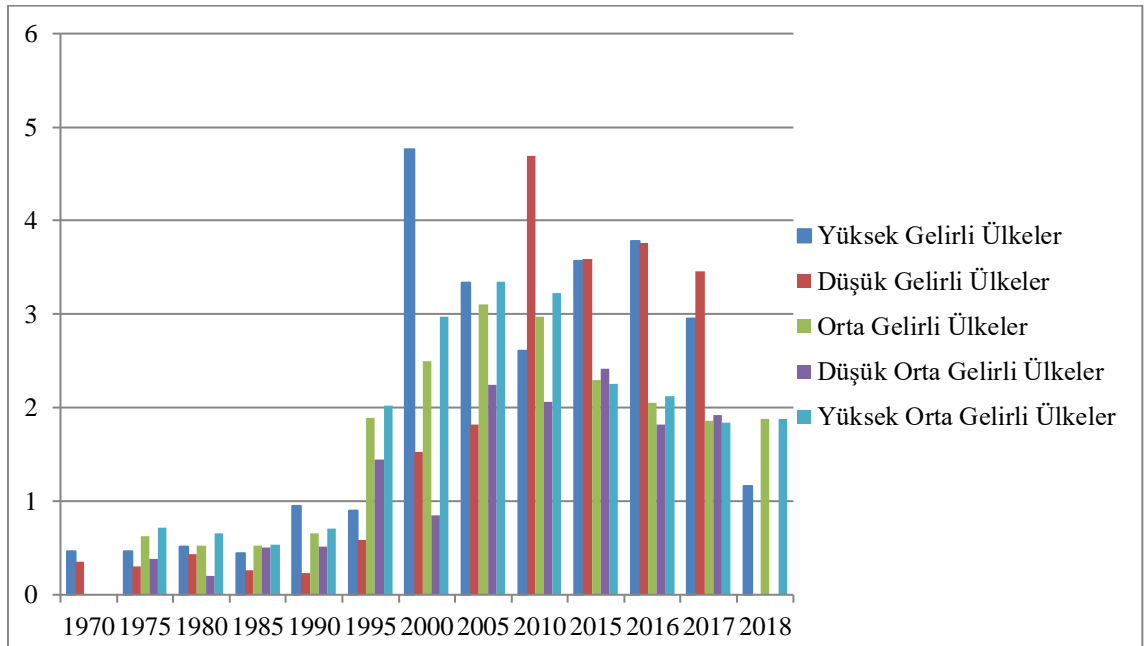
Yukarıda yer alan tüm faktörler bir ülke ekonomisi için doğrudan ve dolaylı olarak yoksulluğu kötüleştiren engelleyici bir ortam sağlar (Te Velde, 2006, s. 13).

2.5. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Gelişimi

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme ve kalkınmayı etkilemedeki rolü ekonomistler için önemli bir tartışma konusu olmuştur. Bazı ekonomistler, DYY'nin ekonomide bir bütün olarak ekonomik büyümeye ve verimlilik artışına yol açtığını ve bu nedenle ülkeler arasında ekonomik büyüme ve gelişme performanslarındaki farklılıklara katkıda bulunduğunu savunmaktadır. Ancak diğer bazı ekonomistler ise, DYY'nin yoksul ülkeleri ekonomik açıdan yeterince desteklemediğini; DYY'nin ulusal yetenekleri ve doğal kaynakları tahrip etme etkisi yarattığını ileri sürmektedirler. Aynı zamanda DYY'nin dağılımının

ülkeler arasında belirgin bir şekilde farklılık gösterdiği ve zaman içinde dalgalı bir seyir izlediği anlaşılmaktadır. Bu kapsamda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının tarihsel gelişimini ele almak önem arz etmektedir. 20. yüzyılın başlarında artış gösteren DYY, yüzyılın ortalarında azalan ve son yıllara doğru büyüyerek artan bir seyir izlemektedir (Te Velde, 2006, s. 4-8).

Şekil 2.1’de 1970-2018 yılları arasında DYY’lerin payı gelir grupları arasında karşılaştırma yapılarak gösterilmektedir.

Kaynak: World Bank, World Development Indicators, 2019

Şekil 2.1. Ülke Gruplarına Göre DYY (% GSYH)1970-2018

Şekil 2.1.’de görüldüğü üzere 1970’den günümüze DYY belirgin bir şekilde tüm ülke grupları için artış göstermektedir. 1970-1990 yılları arasında ülkelere yönelik yapılan DYY’lerin çok düşük seviyelerde olduğu görülmektedir. Ülke gelir gruplarına yönelik yapılan yatırımların 1970-1990 arası konjonktürel bir dalgalanma içerisinde olduğu ve özellikle yüksek gelirli ülke grubuna yönelik DYY’lerin diğer ülke gruplarına göre nispeten daha düzenli olduğu da dikkat çekmektedir. Daha sonrasında ise, 1990-2000 yılları arasında finansal küreselleşme koşullarının yürürlüğe girmesinin de etkisiyle DYY’lerde hızlı bir artış olduğu görülmektedir. 1995 yılında en çok yabancı yatırım alan ülke grubu yüksek orta gelirli ve orta gelirli

ülkelerken, 2000 yılında en çok yatırım alan ülke grubu yüksek gelirli ülkelerdir. Özellikle 2000 yılında yüksek gelirli ülke grubuna yönelik yapılan DYY'ler belirgin bir şekilde artmıştır ve söz konusu ülke gelir grubu en yüksek yatırımını bu dönemde (1970-2018 dönem aralığına kıyasla) elde etmiştir. 2000 yılından sonra bütün ülke gelir grupları için doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında belirgin bir artış görülmektedir. Her ne kadar 2000-2018 yılları arasında bütün ülke gelir gruplarına yönelik yapılan DYY'ler konjonktürel bir seyir izlesede, DYY oranı hiçbir zaman 1970-2000 yılları arasındaki seviyelere düşmemiştir. Özellikle son 3-4 yılda dikkat çeken olgu ise, düşük gelirli ülkeler⁶ ve yüksek gelirli ülkelere⁷ doğru yapılan DYY'deki (GSYH yüzdesi ile hesaplanan net iç yatırımlar) artıştır. Buna karşın, şekil 2.1'de dikkat çeken bir diğer olgu ise, 2016 yılından sonra genel olarak ülke gelir gruplarına yönelik yapılan DYY'nin azalan bir seyir izlemesidir. DYY'lerin bu ülke gruplarına yönelmesinde ya da ülkeden ayrılmasında yatırıma ev sahipliği yapan ülkelerdeki pazar yapısı, verimlilik, yabancı yatırımın ortamı, doğal kaynak, politik ve kurumsal ortam ve son olarak ekonomik liberalizm faktörleri önemli belirleyicilerdir. Ayrıca yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi göz önüne alındığında DYY'lerin söz konusu ülke grupları için ekonomik büyümeyi nasıl etkilediği de tartışmalı bir konudur. Teorik olarak, yatırım, ticaret, inovasyon ve insan kaynaklarını kapsayan alanlarda genel ve özel politikaların türü ve sıralaması, DYY ile ekonomik büyüme arasındaki bağı etkilemede çok önemli görülmektedir. DYY genellikle sermaye ve teknoloji açısından üstün olmakla birlikte, yerel ekonomik büyümede DYY'lerin olumlu yayılımları her ülke için aynı değildir. Doğrudan yabancı yatırımlardan yararlanılacak uygun politikalar arasında, yerel insan kaynağının oluşturulması ve ÇUŞ'lardan verimlilik yayılmalarının yakalanması için emme kapasitesinin artırılmasına yönelik teknolojik becerilerin geliştirilmesi yer almaktadır (Te Velde, 2006, s. 4).

⁶ Ermenistan, Burkina Faso, Bangladeş, Bolivya, Mısır, Etiyopya, Gürcistan, Guatemala, Honduras, Endonezya, Hindistan, Kırgızistan, Kamboçya, Fas, Moldova, Madagaskar, Mozambik, Moritanya, Malawi, Nikaragua, Pakistan, Filipinler, Paraguay, El Salvador, Tacikistan, Türkmenistan, Uganda, Ukrayna, Özbekistan, Vietnam, Zambiya.

⁷ Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Güney Kıbrıs Rum Kesimi, Çek Cumhuriyeti, Almanya, Danimarka, İspanya, Estonya, Finlandiya, Fransa, Birleşik Krallık, Yunanistan, Hırvatistan, Macaristan, İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Güney Kore, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Singapur, Slovakya, Slovenya, İsveç, ABD.

2018 yılında UNCTAD tarafından açıklanan Dünya Yatırım Raporu'na (World Investment Report) göre gelişmekte olan ülkelere yönelik yapılan yabancı yatırım akışı 2016 yılındaki % 10 düşüşün ardından toparlanarak 671 milyar dolar şeklinde gerçekleşmiştir. 2016 yılında DYY'de meydana gelen düşüşün sebebi ise, tek seferlik yapılan şirketlere ait yeniden yapılandırma (daha fazla verimlilik ve kâr elde etmek amacı doğrultusunda) anlaşmalarından kaynaklanmaktadır. 2016 yılından sonra bu yapılandırmanın olumsuz etkilerini gidermeye dönük çabalara rağmen 2017 yılında meydana gelen DYY düşüşü engellenememiştir (UNCTAD,2018). UNCTAD raporuna göre, bölgeler arası doğrudan yabancı sermaye yatırımları şu şekilde gerçekleşmiştir:

- Afrika'ya yapılan DYY akışları azalmaya devam ederek 2016 yılındaki DYY'lere göre % 21 düşüşle 42 milyar dolara gerilemiştir.
- Gelişmekte olan Asya ülkelerine giden DYY'ler 476 milyar dolar olarak bir önceki yıllara aynı düzeyde kalmıştır. Bölge, dünyanın en büyük DYY alıcısı olarak yerini almıştır.
- Latin Amerika ve Karayipler'e yapılan doğrudan yabancı yatırım %8 artarak, bölgenin ekonomik iyileşmesiyle birlikte 151 milyar dolara ulaşmıştır.
- Yapısal olarak zayıf ve savunmasız ekonomilere yönelen doğrudan yabancı sermaye yatırımları istikrarsız ve düşük düzeydedir. En az gelişmiş ülkelere olan DYY girişleri %17 oranında azalarak 26 milyar dolara gerilemiştir. Kara ülkesi (denize kıyısı olmayan) gelişmekte olan ülkelere giriş yapan DYY % 3 oranında ılımlı bir şekilde 23 milyar dolara yükselirken küçük ada gelişmekte olan ülkelere yönelik DYY girişleri %4 oranında artarak 4,1 milyar dolara ulaşmıştır (UNCTAD, 2018).

2.6. Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Tarihsel Gelişimi

Dünya ekonomisinde son iki yüzyılda eşitsizlik artış göstermiştir. Bu çerçevede en zengin %10'luk dilimin gelirden aldığı pay ile en yoksul %10'luk dilimin gelirden aldığı pay oranları arasındaki mutlak ve göreceli fark oldukça yüksektir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, en zengin %10'luk dilimin gelirden aldığı pay ile en yoksul %10'luk dilimin gelirden aldığı pay arasındaki oranın birçok

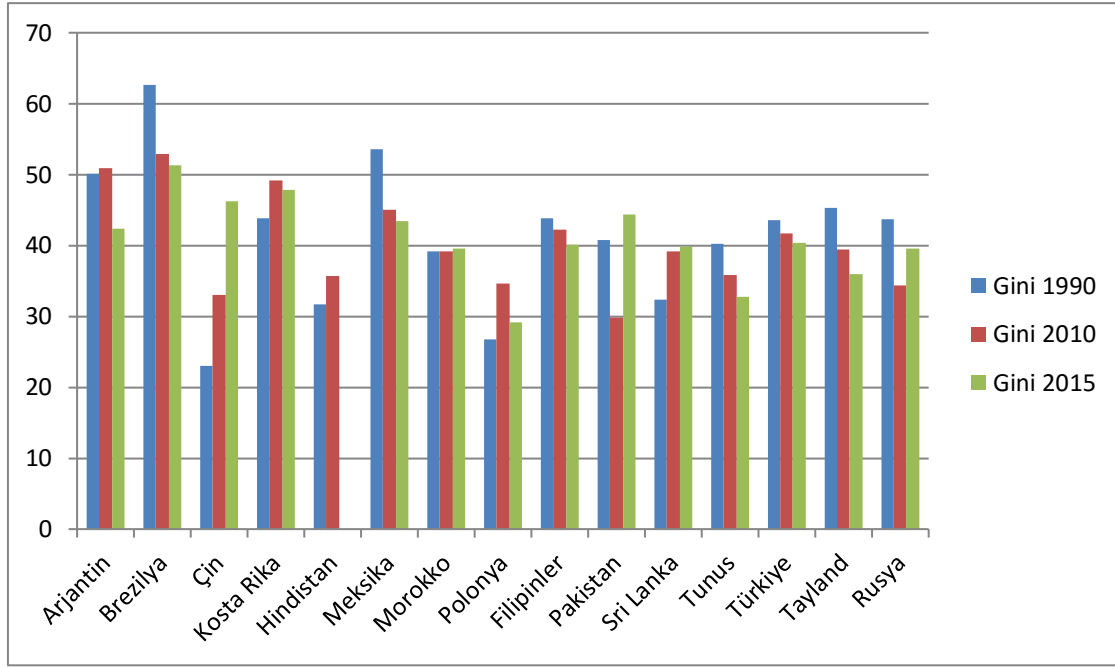
gelişmekte olan ülkede de arttığı düşünülmektedir (Jolly, 2007, s.63-64). Çin ve Hindistan son yirmi yılda ekonomik büyüme sürecinde olmasına rağmen her iki ülkenin temel eşitsizlik göstergeleri son yıllarda çok yüksek seviyelerdedir. 2018'de yayınlanan Dünya Eşitsizlik Raporu'na göre en zengin %10'luk dilimin gelirden aldığı pay Çin'de yaklaşık %41 iken Hindistan'da bu oran yaklaşık %55'tir. Ayrıca en zengin 10 ülkenin geliri en fakir 10 ülke gelirinin tam 77 katıdır. Küresel gelir adaletsizliğinin bu kadar rahatsız edici boyutlarda olması beraberinde yoksulluk, çatışmalar, açlık gibi başka sosyal problemlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ise gelir eşitsizliği olgusu ötedenberi önemli bir araştırma konusu olagelmıştır⁸.

Öte yandan gelir eşitsizliğinde zaman içinde iyileşmeler de yaşanmıştır. İngiltere'de, en zengin %10'luk dilimin gelirden aldığı pay ile en yoksul %10'luk dilimin gelirden aldığı payın birbirine oranı 19. yüzyılın başlarında %40'laydayken bu oran 20. yüzyılın başında %10 seviyesine kadar gerilemiştir. 2016 yılı verileri temel alındığında ise bu oran yaklaşık %8,9 seviyelerindedir (World Bank, 2019). ABD'de eşitsizlik 20. yüzyılın başlarında %25 iken bu oran 20. yüzyılın sonlarına doğru yaklaşık %15 seviyesine kadar gerilemiştir. Ancak küreselleşme koşullarının yürürlüğe girdiği yılları izleyerek 1990'lı yıllardan günümüze kadar olan süreçte ABD'de gelir eşitsizliği %40,8 seviyelerine çıkarak yükselmiştir. Dünya Eşitsizlik Raporu'nda da ABD'ye ait bu oran 2016 yılı itibariyle %47 olarak açıklanmıştır. İskandinav ülkelerinde, eşitsizlik oranı 20. yüzyıl boyunca kademeli ve istikrarlı bir şekilde azalmıştır (Jolly, 2007, s.63-64 ; World Inequality Report, 2018). Gelir eşitsizliği sorununa daha net bir açıklık getirebilmek adına gelişmekte olan bazı ülkelere ait gini değerlerinin yer aldığı şekil 2.2. ve gelir dağılımı göstergelerinin ülke bazlı gösterildiği tablo 2.3.'e bakarak gelir eşitsizliği göstergelerinin ülkelerde hangi boyutta olduğuna dair bir yorum yapmamız mümkündür.

Gelişmekte olan bazı ülkelerin 1990, 2010 ve 2015 yıllarına ait gelir eşitsizliğini açıklayan gini katsayısı değerleri şekil 2.2' de gösterilmektedir.

⁸ (https://insamer.com/tr/kuresel-adaletsizlik-dunya-yoksulluk-ve-esitsizlik-raporu-2018_1682.html)
(Erişim Tarihi: 18.09.2019)

0 ile 1 arasında olan gini değerleri 100 ile genişletilmiş şekilde şekil 2.2’de yer almaktadır.

Kaynak: World Bank, World Income Inequality Database, 2019

Şekil 2.2. Gelişmekte Olan Ülkelere Ait Gini Değerleri

Şekil 2.2’de yer alan gelişmekte olan ülkelerin büyük çoğunluğunda 1990, 2010 ve 2015 yıllarına ait gini değerleri konjonktürel bir seyir izlemektedir. Söz konusu ülkeler için 2015 yılına ait gini değerlerinin genel olarak azaldığı görülmektedir. Ancak bu ülkeler arasında Pakistan, Çin ve Rusya’nın 2015 yılına ait gini değerlerinin 1990 ve 2010 yılına ait gini değerlerine göre yüksek olduğu görülmektedir. Özellikle de Çin’e ait gini değerleri kümülatif bir biçimde giderek artış göstermektedir. 2018’de yayınlanan Dünya Eşitsizlik Raporu’na (World Inequality Report, 2018) göre, Çin’de ki gelir eşitsizliğinin nedeni bölgede yaşayan bireyler arasındaki gelir eşitsizliğinden değil, şehirler ve kırsal bölgeler arasındaki farklılıkların artmasından kaynaklanmaktadır. Çin’de kentsel bölgenin milli gelirden aldığı pay 2015 yılı itibariyle %80 olarak hesaplanmıştır. Bu doğrultuda gelir eşitsizliğini arttıran bölgesel farklılıkların yanı sıra eşitsizliğin birçok nedeni olabileceği de unutulmamalıdır. Ülke gelir gruplarına göre gelir dağılımı göstergeleri ise sırasıyla 1995, 2010 ve 2015 yılları için tablo 2.3’te yer almaktadır.

Tablo 2.3. Ülkeler İtibariyle Gelir Dağılımı Göstergeleri 1995, 2010, 2015

Ülkeler	En Yoksul %10'luk Dilimin Gelirden Aldığı Pay (%)			En Zengin %10'luk Dilimin Gelirden Aldığı Pay (%)			Gini Katsayısı	
	1995	2010	2015	1995	2010	2015	1999-2000	2010-2017
Yüksek Gelirli Ülkeler								
ABD	1.8	1.7	1.7	29.7	29.4	30.6	0.40	0.41
Almanya	3.4	3.4	3.1	23	24	24.8	0.29	0.31
Avusturya	2.8	3.1	3	20	23.5	23.8	0.32	0.34
Avustralya	2.9	2.8	2.4	24.6	26.4	27.8	0.32	0.33
Danimarka	3.5	3.7	3.7	20.1	22.5	23.8	0.24	0.27
Finlandiya	-	3.7	3.9	-	22.5	22.4	-	0.25
Fransa	-	3.1	3.1	-	27.1	26.6	0.33	0.29
İtalya	2	2.1	1.8	24.2	26.1	25.7	0.30	0.32
İngiltere	-	2.9	2.9	-	26.7	25.4	0.34	0.32
Rusya	1.7	2.5	2.8	38.3	30.6	29.7	0.48	0.37
İsveç	3	3.2	3	-	21.8	22.9	0.27	0.26
Japonya	-	2.7	3.2	23.4	24.7	24	-	0.32
Yüksek-Orta Gelirli Ülkeler								
Brezilya	0.8	1	1.2	47.5	42.1	40.4	0.59	0.52
Bulgaristan	3.8	3.5	2	21.4	23	28.8	0.28	0.37
Çin	3.1	2.1	2.6	27.3	32.6	29.4	0.35	0.46

Meksika	1.6	1.9	2.2	39.8	35.8	37.6	0.50	0.46
Romanya	3.7	1.9	1.7	22.7	25	25.7	0.28	35.9
Türkiye	2	2.2	2.1	32	29.3	33.5	0.42	0.42
Tayland	2.5	2.7	3.2	34.9	30.7	28.4	0.43	0.39
Düşük-Orta Gelirli Ülkeler								
Mısır	4.2	3.9	4.1	26	27.3	27.8	0.30	0.31
Hindistan	3.8	3.5	3.7	26.7	30	28	0.31	0.35
Nijerya	1.3	2	3.2	40.7	32.7	27	0.52	0.43
Pakistan	4.4	4.2	3.9	25.2	25.8	28.9	0.28	0.33
Sri Lanka	3.4	3.2	2.9	29	32.2	32.9	0.35	0.40
El Salvador	1.1	1.9	2.4	38.8	33.2	31.8	0.50	0.40
Düşük Gelirli Ülkeler								
Afganistan	-	-	4	-	-	23	-	0.32
Bangladeş	3.8	3.9	3.7	28.1	26.9	26.8	0.32	0.38
Etiyopya	2.6	3.2	2.6	38	27.4	31.4	0.44	0.41
Kenya	1.9	2.3	2.4	33.4	36.3	31.6	0.43	0.45
Nepal	3.2	3.5	3.6	29	26.4	26.5	0.35	0.54
Mozambik	1.5	1.9	1.9	43.8	36.8	45.5	0.53	0.45

Kaynak: World Bank, World Development Indicators, 2019

Tablo 2.3'te yer alan yüksek orta gelirli ve düşük orta gelirli ülkelerin 1995-2010-2015 yıllarına ait gelir dağılımı göstergelerine bakıldığında; Meksika, Brezilya, Tayland, Nijerya ve El Salvador'da en yoksul %10'luk dilimin gelirden aldığı pay 1995 yılına göre 2010 ve 2015 yıllarında artış göstermiştir. Buna karşın söz konusu ülkelerde en zengin %10'luk dilimin gelirden aldığı payın ise 1995 yılı ile karşılaştırıldığında 2010 ve 2015 yıllarında azaldığı görülmektedir. Ayrıca gelir eşitsizliğini temsil eden gini katsayısının da söz konusu ülkeler için 2010-2017 yılına ait değerinin (ortalama 0.44), 1999-2000 yılındaki değerine (ortalama 0.51) göre sıfıra (tam eşitlik) daha çok yaklaştığı görülmektedir. Bu doğrultuda, diğer faktörler sabitken Meksika, Brezilya, Tayland, Nijerya ve El Salvador ülkeler için gelir eşitsizliğinde azalma eğilimi görülmektedir. Benzer şekilde Bulgaristan, Çin, Romanya, Mısır, Hindistan, Pakistan ve Sri Lanka'da en yoksul %10'luk dilimin gelirden aldığı payın 1995 yılına göre 2010 ve 2015 yıllarında azaldığı tablo 2.3.'te görülmektedir. Söz konusu ülkelere için en zengin %10'luk dilimin gelirden aldığı payın ise 1995 yılına göre 2010 ve 2015 yıllarında artış gösterdiği dikkat çekmektedir. Ayrıca söz konusu ülkelere ait gini değerlerinin ise 2010-2017 yılına ait değerinin (ortalama 0.37), 1999-2000 yılındaki değerine (ortalama 0.30) göre 1'e (tam eşitsizlik) daha çok yaklaştığı görülmektedir. Bu doğrultuda, diğer faktörler sabitken Bulgaristan, Çin, Romanya, Mısır, Hindistan, Pakistan ve Sri Lanka ülkeleri için gelir eşitsizliğinde artma eğilimi görülmektedir. Tablo 2.3'te yer alan yüksek gelirli ülkeler ile düşük gelirli ülkelere ait gelir dağılımı göstergelerine bakıldığında genel olarak gelir eşitsizliğinin artma eğiliminde olduğunu söyleyebiliriz. Yüksek gelirli ülke grubunda yer alan ABD, Almanya, Avusturya, Avustralya, Danimarka ve İtalya'ya ait gini değerlerine bakıldığında, söz konusu ülkelerin 2010-2017 yılındaki değerinin (ortalama 0.33), 1999-2000 yılına ait değerine (ortalama 0.31) göre 1'e (tam eşitsizlik) daha çok yaklaştığı görülmektedir. Bu doğrultuda, diğer faktörler sabitken ABD, Almanya, Avusturya, Avustralya, Danimarka ve İtalya ülkeleri için gelir eşitsizliğinde artma eğilimi görülmektedir. Düşük gelirli ülke grubunda yer alan Bangladeş, Kenya ve Nepal'e ait gini değerlerine bakıldığında ise söz konusu ülkelerin 2010-2017 yılındaki değerinin (ortalama 0.45), 1999-2000 yılındaki değerine (ortalama 0.36) göre 1'e (tam eşitsizlik) daha çok yaklaştığı görülmektedir.

Bu doğrultuda, diğer faktörler sabitken Bangladeş, Kenya ve Nepal ülkeleri için gelir eşitsizliğinde artma eğilimi görülmektedir.

Özetle, tablo 2.3'te yer alan gelir dağılımı göstergeleri gelir eşitsizliğinin genel olarak tüm ülke grupları için arttığını göstermektedir. Gelir eşitsizliğindeki bu artışın birçok nedeni olmakla birlikte doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının özellikle gelişmekte olan ülkeler için gelir dağılımını adaletsizleştirdiği iktisat literatüründe yer alan birçok çalışmayla da desteklenmektedir. Dünya Eşitsizlik Raporu'nda (2018) ise, gelir eşitsizliğinin hemen hemen tüm Dünya ülkelerinde geçmişten günümüze arttığı ancak eşitsizliğin artış hızının ülkelere ve bölgelere göre farklılık gösterdiği ifade edilmektedir. Geçmişten bu yana ülkeler arasında gözlemlenen eşitsizlik eğilimlerinin çeşitliliği, gelir eşitsizliği dinamiklerinin farklı ulusal, kurumsal ve politik bağlamlar tarafından şekillendiğini göstermektedir (World Inequality Report, 2018, s.4).

2.7. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ile Gelir Eşitsizliği Arasındaki Teorik İlişki

1960 yılında en zengin yirmi ülkedeki kişi başına düşen milli gelir oranı dönemin en fakir olan yirmi ülkesindeki gelirden yaklaşık 18 kat fazlayken, bu oran 2016 yılında yaklaşık 55 kat olarak kendini göstermiştir (World Bank, 2019). Bu ve buna benzer dönemler arası ekonomik göstergelerdeki farklılaşmadan dolayı doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişki ve bu ilişkinin yönü küreselleşmenin de beraberinde getirmiş olduğu etkiler ile kendini 1980'li yıllardan sonra yoğun bir şekilde göstermeye başlamıştır. Özellikle 1990'lı yıllarda DYY ve gelir eşitsizliği ilişkisi iktisat literatüründe çok tartışılan konulardan biri haline gelmiştir. Günümüzde birçok kalkınma ekonomisti ve uluslararası ekonomik örgütler DYY'lere ev sahipliği yapan ülkelerin büyüme ve kalkınmasına ülkeye giren modernleşmiş teknoloji, yönetim bilgisi ve sermaye transferi vasıtasıyla katkı sağlayacağını düşünmekteledir (Tsai,1955). Ancak doğrudan yabancı yatırımların avantajları olduğu gibi dezavantajları da vardır. Örneğin; yabancı yatırımlara ev sahipliği yapan ekonomilerde yapılan sermaye yatırımı emeğin

ücretini ve rekabet gücünü azaltmaktadır ve bu durum gelirdeki eşitsizliğe de büyük oranda etki etmektedir ⁹.

Literatür dikkate alındığında yabancı yatırımlar ve gelir eşitsizliğinin teorik ilişkisini açıklamada temelde iki farklı hipoteze rastlanmaktadır. Bunlar sırasıyla *Modernizasyon Hipotezi (Modernization/Developmental Hypothesis)* ve *Bağımlılık Hipotezi (Dependency Hypothesis)*'dir (Jin, 2009, s. 313). Bu doğrultuda Modernizasyon Hipotezine göre yabancı yatırımlar uzun vade de gelir eşitsizliğinde adalet sağlarken, Bağımlılık hipotezine göre ise yabancı yatırımlar gelir dağılımını eşitsizliğinde bozulmayı, adaletsizliği arttırmaktadır.

2.7.1. Modernizasyon hipotezi

Modernizasyon savunucuları, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde modernleşme süreciyle (DYY ile) hızlanan ekonomik büyümenin ilk dönemlerinde gelir eşitsizliğinin artması gerektiğini savunmaktadırlar. Ekonomik büyüme ve kalkınma süreci tamamlandıktan sonra gelirdeki eşitsizliğin de kendiliğinden azalacağını belirten modernizasyon savunucuları bu sebepten dolayı ekonomik işleyişteki tüm birimlerin gelirlerini arttırabilmeleri için modernleşme olgusunu gerekli bir ön koşul olarak görmektelerdir. Çünkü az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yönelen DYY'lerin etkisiyle ekonomik büyüme sürecinin ilk aşamalarında gelir eşitsizliği artmakta, ekonomik büyüme sürecinin ileriki aşamalarında ise ülkelerin gelişmeye başlamasıyla birlikte azalmaktadır. Diğer taraftan ekonomiler arası eşitsizliklerin neden olduğu etkilerin de gözden kaybolması doğal ve beklenen bir sonuçtur (Ongan, 2004, s. 4-8). Ayrıca Modernizasyon kuramcıları yerli ve yabancı sermayeyi birlikte değerlendirmekte ve sermayenin yerli mi yabancı mı olduğunu göz ardı ederek sermaye stoğunun artmasının ekonomideki büyümeyi hızlandıracağını ve bu ekonomik büyümenin refah artışına yol açacağını ileri sürmektedirler (Karabıyık ve Dilber, 2016, s. 317).

Modernizasyon kuramı, marjinal verimlilik teorisinin ortodoks ekonomik kavramlarının yanı sıra tasarruf ve tüketim eğilimlerinin rolü üzerine kuruludur. Yeterli çıktının yeniden dağıtılmadan önce ilk kez üretilmesi gerektiğini

⁹ Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının makro ekonomik etkilerine 2.4. No'lu başlıkta yer verilmiştir.

vurgulamaktadır. Eşitsizlik genellikle herkesin gelirinin iyileşmesi için gerekli bir önkoşul olarak algılanır (Tsai, 1995, s. 470). Modernizasyon kuramının gelir eşitsizliğine bakışında Kuznets Eğrisi'nin önemi de büyüktür. Kuznets'in ters-U teorisi olarak bilinen bu teoriye göre gelir eşitsizliği ekonomik büyümenin ilk aşamasında artacak ancak daha sonraki aşamalarda, daha fazla çıktı üretildiğinden ve geleneksel tarım sektöründen modern sanayi sektörüne yeterli emek aktarıldığından azalmaya başlayacaktır. Ekonomik büyümenin ilk aşamasında modernleşme ve yüksek ücret veren şirketlerin artışına bağlı olarak emek arz ve istihdamı artacak, sonrasında bu artış şirketler ve kişiler arasındaki gelir eşitsizliğinin de artmasına neden olacaktır. Ancak daha sonraki aşamalarda eşitsizlik ortadan kalkacaktır. Bu eşitsizliği sonraki aşamalarda azaltan faktörler ise tarım sektöründen endüstri sektörüne doğru olan emek transferi ve üretim artışıdır. Sonuç olarak reel işgücü gelirinde oluşan artış, ekonomik büyüme ve politik demokraside yaşanan gelişmeyle gelir dağılımı eşitlenecektir ve bu düzleşme kalıcı olacaktır (Tsai, 1995, s. 470).

Modernizasyon hipotezi savunucularına göre yabancı yatırımların yerli yatırımlarla bir farkı olmaması durumunu öne sürmeleri hem yerli hem de yabancı sermayenin faydalarının tüm ekonomik birimlere yayılacağı destekler niteliktedir. Bu doğrultuda modernizasyon hipotezi savunucularına göre, yabancı sermayenin ilk başta birçok sektörde oluşturduğu ekonomik büyüme uzun dönemde ekonomideki bütün sektörlerde gelir dağılımının adil olmasını sağlayacaktır. Örneğin, Doğu Asya'daki ihracat-işleme bölgelerindeki DYY'ler, düşük ücretlerdeki istihdamı arttırmakta ve böylece işgücü piyasasını genişleterek gelirin boyut dağılımının artmasında çok etkili olmuştur. Bu yüzden bu hipoteze göre yatırımın kaynağı değil varlığı önem arz etmektedir. Ayrıca birçok hipotez savunucusu açısından ekonomideki sistemin işleyişi ve de kalkınma yöntemi gibi etkenler gelir eşitsizliğinin önemli belirleyicilerindedir (Kanberoğlu ve Arvas, 2014, s. 17).

Kısaca, modernizasyon hipotezi savunucuları yabancı sermayenin net dış gelişimi ve gelişmişlik düzeyi arasındaki ilişki üzerine odaklanmışlardır (Ongan, 2004, s. 6). Buna göre süreç şu şekildedir; başlangıçta ekonomilerin sahip oldukları avantajlar ve dezavantajlar doğrultusunda az gelişmiş ülkeler ekonomik büyüme süreciyle bir yandan gelir seviyeleri yükselecek bir yandan da yabancı ülkelere

yatırım yapacak seviyeye ulaşacaklardır. Bu sayede belli bir gelişmişlik seviyesine gelen ekonomiler üretim düzeyleri, gelir dağılımı iyileşmeleri, pazar yapısı ve pazarlama imkânları, tarım sektöründeki emeğin azalması gibi faktörlerle birlikte ekonomiler arası gelişmişlik farkları ve yabancı yatırımlardaki üstün olma gücü ortadan kalkacaktır. Bunun sonucu olarak az gelişmiş ülkeler DYY sayesinde sermaye kıtlığı sorununu aşarak diğer ülkeler gibi gelişecek ve yabancı yatırım yapabilecek konuma erişecektir (Narula, 1996'den aktaran Ogan, 2004, s. 7).

2.7.2. Bağımlılık hipotezi

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik bir diğer varsayım ise bağımlılık hipotezidir. Modernizasyon hipotezine bir karşı çıkış olarak oluşturulan bağımlılık hipotezi DYY'nin zararlı dağıtımsal etkisi hakkında çok özel eleştiriler ortaya koymuştur. Bağımlılık hipotezi savunucuları, yabancı sermaye yatırımlarının modernizasyon hipotezindeki gibi uzun dönemde sermaye yatırımlarının olumlu etkilerinin ortaya çıkacağı ve gelir eşitsizliğinde iyileşme olacağı görüşüne karşı çıkararak, yabancı yatırımların ve sanayileşmenin ya da ihracata yönelik üretimin, gelir eşitsizliği yüksek ev sahibi gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler için daha şiddetli eşitsizlik sorununa neden olacağını savunmuşlardır. Bağımlılık hipotezine göre, eşitsizlik üzerinde belirleyici olan etkenin ekonomideki toplam çıktı ya da refah düzeyinin (milli gelir) artmasından ziyade üretimin toplumsal kontrolünün ve organizasyonunun gelir eşitsizliği üzerinde etkili olduğudur (Kanberoğlu ve Arvas, 2014, s. 17).

Bağımlılık hipotezi savunucularına göre, dünya ekonomileri arasında bir ülkenin diğerlerine göre nispeten avantajlı oluşu gelirdeki dağılımını belirlemede çok önemli bir nokta olduğu, gelirdeki eşitsizliğin merkez ülke ile diğer ülkeler arasındaki etkileşimin bir karşılığı olduğu ve bu eşitsizliğin bağımlılıktaki gelişim süreciyle alakalı olduğudur. Bir başka ifadeyle, herhangi bir ülkenin dünya ekonomisindeki göreceli konumu, gelir dağılımını belirlemede çok önemlidir. Daha doğrusu eşitsizlik, çekirdek ve çevre ülkeler arasındaki ilişkinin karşılığıdır ve çevre ülkelerdeki eşitsizlik derecesi, bağımlı gelişme sürecinde belirlenir (Tsai, 1995, s. 471).

Bağımlılık kuramı savunucularının gelir eşitsizliği açısından üzerinde durdukları en önemli iki etken ihracata yönelik üretim ve yabancı yatırımlardır. Üretimin ihracata dayalı olması diğer sektörler içinde bir dual bir yapı oluşturmakta, bu yapı sermaye yoğun üretime ve bu üretimin ihracatına sahip ülkelere çok daha büyük kâr sağlama imkânı vermektedir. Doğrudan yabancı yatırımların varlığı ile artan sanayileşme ev sahibi olan gelişme sürecini tamamlamamış ülkelerde işsizliğin artmasına neden olmaktadır. Çünkü yabancı yatırıma ev sahipliği yapan ekonomide var olan eğitimsizlik, kalifiye emek yoksunluğu gibi etkenlerin olması ve emeğin mobilitesinin sınırsız olmaması ücretlerde daha çok azaltıcı yönde baskı oluşturacaktır (Ongan, 2004, s. 9). Ayrıca geleneksel üretim yöntemleri ile üretim yapan firmalar karşısında ihracata yönelik üretim yapan firmaların oluşu ekonomik ortamda bir durgunluk yaratacak ve gelişme sürecini tamamlamamış ülkeler de “emek elitleri” oluşacaktır. Bu durum emek elitleri ile yerel emek ücretleri arasında bir uçurum oluşturarak eşitsizliğin derecesini arttıracaktır. Sonuç olarak, işgücü gelirin nispi payındaki bir artış sadece daha fazla eşitlik sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda doğrudan artan eşitsizliğe de katkıda bulunmaktadır. Bir diğer ifadeyle, bu tür bağımlı sanayileşme altında, modernizasyon hipotezi savunucuları tarafından önerilen DYY'nin olumlu yayılma ve çarpan etkileri aslında gerçekleşmemektedir (Tsai, 1995, s. 472).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE GELİR EŞİTSİZLİĞİ-DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI İLİŞKİSİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR İNCELEME

Bu bölümde, öncelikle gelir eşitsizliği ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları ilişkisine yönelik iktisat literatüründe yer alan çalışmaların kronolojik sıralamasına yer verilmektedir. Daha sonra çalışmamızın ampirik kısmına geçilecek, gelir eşitsizliği ve DYY arasındaki ilişkinin yönü incelenecektir. Bu doğrultuda ilk olarak yöntem, veri seti ve ekonometrik model tanıtılmaktadır. Daha sonra ampirik analiz sonuçlarına yer verilerek, elde edilen bulgular doğrultusunda DYY ve gelir eşitsizliği değerlendirilmektedir.

3.1. Literatüre Bakış

Gelir eşitsizliği ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişkiyi yansıtan ampirik çalışmalar arasında uzlaşa sağlanamadığı görülmektedir. Bu çerçevede literatürde yer alan bulgular çeşitlilik göstermektedir. İki değişken arasındaki bağlantıya ilişkin kesin bir sonuca ulaşamamasının temel nedeni olarak, bir ülkedeki gelir eşitsizliğini etkileyen faktörlerin oldukça fazla olması görülebilir. DYY'lerin gelir eşitsizliği üzerinde bir etkisi olabilir, ancak gelir eşitsizliği ile ilgili diğer başka faktörler de yer alabilmektedir. Dolayısıyla DYY ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişki pozitif veya negatif olabileceği gibi çalışmalarda oluşan metodolojik sorunlardan (içsellik sorunları, eşitsizlik için alınan önlemler, veri kaynakları, ülkenin kapsamı, veri süreleri, seçicilik önyargıları, belirleme hatası vb) dolayı yapılan analizler sonuçsuz da kalabilmektedir. Bu sebeple gelir eşitsizliği ve DYY arasındaki ilişkiyi araştıran bazı çalışmalar DYY'lerin gelir eşitsizliğini arttırıcı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşırken, bazı çalışmalar da DYY'lerin gelir eşitsizliğini azaltıcı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bunun yanı sıra literatürde yer alan bazı çalışmalarda ise DYY'lerin gelir eşitsizliği üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşan çalışmalar da bulunmaktadır.

Literatürde yer alan çalışmalara bakıldığında DYY ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik çalışmalarda farklı bulguların elde edildiği görülmektedir. DYY'nin gelir eşitsizliğini arttırdığı sonucunu ifade eden çalışmalar arasında örneğin; Tsai (1995), DYY'nin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini açıklamaya yönelik yaptığı çalışmasında, Doğu ve Güneydoğu Asya'da yer alan 33 ülke için 1968-1981 yıllarına ait verileri en küçük kareler yöntemini (EKK) kullanarak incelemiştir. Yapılan araştırmada coğrafi kukla değişken yardımı ile ülkeleri karşılaştırarak ekonomik yapılarına göre sınıflara ayırmıştır. Analiz sonucuna göre, DYY'lerin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisinin bölgelere ve ülkelere göre farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Özellikle de az gelişmiş ülkelerde DYY'lerin gelir dağılımındaki eşitsizliği derinleştirdiği ve tarım sektörünün eşitsizliğin önemli bir belirleyicisi olduğu ifade edilmiştir.

Tsai (1995), DYY ve gelir eşitsizliği üzerine yaptığı bir başka çalışmasında ise az gelişmiş 199 ülkenin 1970'li yıllarındaki verilerini sıradan en küçük kareler yöntemini (OLS) kullanarak araştırmıştır. Bu doğrultuda yapılan analiz bulgularına göre, DYY'lerdeki artışın gelir eşitsizliğini arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Alderson ve Nielsen (1999), yaptığı çalışmada 1967-1994 yılları arasında 88 ülkeye ait panel veri analizine dayalı olarak, DYY'lerin gelir dağılımı eşitsizliğini arttırdığı bulgusuna ulaşmıştır.

Mah (2002), Güney Kore ekonomisi için dış ticaret hacmi ve DYY'lerin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini sözü edilen değişkenlerin 1975-1995 yılları arasındaki değerlerini kullanarak Johansen-Juselius eş bütünleşme yöntemiyle incelemiştir. Elde edilen analiz bulgularına göre, analize konu olan değişkenler arasında eş-bütünleşik bir ilişki olduğu ve dış ticaret hacmi ile DYY'ler arttıkça gini katsayısında bir artış olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Başka bir ifade ile dış ticaret hacmi ve DYY'ler arttıkça gelir dağılımı eşitsizliği de artmaktadır.

Te Velde ve Morrissey (2002), DYY'ler ile ücret ve ücretlerdeki eşitsizlik arasındaki ilişkiyi Hong-Kong, Güney Kore, Tayvan, Filipinler ve Singapur ülkeleri üzerinde incelemiştir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) veri tabanındaki ücret ve istihdam verilerinden yararlanılarak yapılan çalışma sonucunda, bahsi geçen beş ülke

için 1985-1998 yıllarını kapsayan dönemde DYY'lerin ücretlerdeki eşitsizlik üzerinde herhangi bir azaltıcı etkisi olduğuna dair kuvvetli bir sonuca ulaşılamamıştır. Yalnızca Tayland'a dair DYY'lerin ücret eşitsizliğini arttırıcı bir etki oluşturduğu görülmüştür. Bunun nedeni olarak ise, ülkeye yapılan DYY sonucu hem kalifiye emek hem de kalifiye olmayan emek ücretleri arasındaki eşitsizliğin (ücret eşitsizliği) yüksek olduğu ve Tayland'ın eğitim sisteminin DYY'lerin oluşturduğu olumlu etkileri özümsemek için yeterli şekilde hazır olmadığı ifade edilmektedir. SUR (Görünürde İlişkisiz Denklemler) yönteminin kullanıldığı diğer ülkelerde ise (Güney Kore, Filipinler, Singapur ve Hong-Kong) DYY'lerin ücret eşitsizliği üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ali (2003), küreselleşmenin bir göstergesi olarak DYY ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi Arap bölgesinde yer alan Bahreyn, Tunus, Suriye, Birleşik Arap Emirlikleri, Yemen ve Fas için incelemiştir. 1980-2000 yılları arasındaki yıllık verilerin kullanıldığı çalışmada EKK analiz yönteminden yararlanılmıştır. Elde edilen analiz bulguları doğrultusunda, DYY'lerin gelir eşitsizliğini arttırdığı ifade edilmektedir.

Ongan (2004), DYY ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi yatay kesit analiz yöntemi ile 26 ülke üzerinde analiz etmiştir. Elde edilen bulgulara göre, DYY'ler gelir eşitsizliğini daha da eşitsiz bir hale getirmiştir. Yani iki değişken arasında pozitif ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Choi (2006), yaptığı çalışmasında 119 ülkenin 1993-2002 periyodunu kapsayan verilerini kullanarak DYY ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi OLS yöntemi ile incelemiştir. Analiz bulgularına göre DYY'ler (GSYH yüzdesi olarak) arttıkça gelir eşitsizliğinin de artacağı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, gini katsayısını gelir eşitsizliğinin bir göstergesi olarak benimseyen sonuçlara göre, hem iç hem dış sermayedeki artışların gelir eşitsizliği üzerinde potansiyel bir etkisi olduğu sonucuna da ulaşılmıştır. Ancak dışa doğru olan yabancı sermaye yatırımları etkisinin içsel olan yabancı yatırımların etkisine göre daha büyük olduğu ve zengin ülkeler ile hızlı büyüme gösteren ekonomilerin gelir dağılımında eşit olma eğiliminde olduğu ifade edilmektedir.

Basu ve Guariglia (2007), 1970 ve 1999 yıllarını kapsayan 119 gelişmekte olan ülke üzerine panel veri GMM (Genelleştirilmiş Momentler Metodu) analiz tekniğini kullandığı çalışmasında, DYY'lerin büyümeyi teşvik ettiğini ancak ev sahibi ülkelerde gelir eşitsizliğini arttırdığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca yatırım yapılan ülkenin GSYH'deki tarım payını azalttığı bulgusu da elde edilmiştir.

Wei, Yao ve Liu (2007), 1979 -2003 periyodunu içeren Çin bölgeleri için en büyük panel veri setini ve arttırılmış Cobb-Dauglas üretim fonksiyonunu kullanarak DYY'lerin Çin'de önemli bir ekonomik büyüme faktörü olduğunu kanıtlamışlardır. Ancak Çin'de hızlı ekonomik büyümenin bir etkisi de gittikçe artan bölgeler arası eşitsizlik olmuştur. Ayrıca, bölgesel büyüme farklılıklarına neden olan DYY'nin kendisi yerine DYY'nin eşit olmayan dağılımı olduğu ifade edilmiştir.

Merican vd. (2008), DYY ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi Malezya, Tayland, Endonezya ve Filipinler için incelemişlerdir. 1970-1999 dönemini kapsayan çalışmada ARDL yöntemi kullanılarak yıllık veriler analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre, DYY artışlarının yalnızca Tayland için gelir eşitsizliğini arttırıcı bir etki gösterdiği ifade edilmektedir.

Jin (2009), DYY ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi Çin'in 25 kenti için kentsel ve kırsal bölge ayrımı yaparak incelemiştir. Araştırmacı, 1990-2006 yılları arasında yer alan verileri sabit etkiler, rastgele etkiler ve Sistem-GMM (Sistem Genelleştirilmiş Momentler Metodu) analiz yöntemlerini kullanarak yıllık verileri analiz etmiştir. Yapılan analiz bulgularına göre, DYY'lerin artan kentsel eşitsizlik üzerinde her üç tahmin sonucu doğrultusunda istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu ve bu etkinin pozitif olduğu ifade edilmektedir. Buna karşın DYY'lerin kentsel ve kırsal bölgeler arasında gelir eşitsizliğini arttırdığına dair anlamlı bulgular elde edilememiştir.

Çelik ve Başdaş (2010), yaptıkları çalışmada küreselleşmenin hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini incelemiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre, doğrudan yabancı yatırım girişindeki artışın hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde gelir eşitsizliğini arttırdığı bulgularına ulaşılmıştır.

Halmos (2011), yaptığı araştırmasında 15 Doğu Avrupa ülkesi üzerinde zaman serisi verilerini kullanarak, DYY girişine eşlik eden teknoloji transferinin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini incelemiştir. DYY ile ülkelere giriş yapan teknoloji transferinin bir sonucu olarak DYY'lerin nitelikli ve niteliksiz emek ücretleri arasında yarattığı uçurumun gelir eşitsizliğini arttırdığı ifade edilmiştir.

Sarısoy ve Koç (2012), yoksulluk ile DYY arasındaki ilişkiyi az gelişmiş ve gelişmekte olan 40 ülke için %10'luk gelir dağılımı verilerini kullanarak incelemiştir. 1980-2008 dönemini kapsayan veriler panel regresyon yöntemiyle analiz edilmiştir. Yapılan analiz bulgularına göre, en yoksul %10'luk dilimin DYY'nin oluşturduğu gelirden aldığı payın bu ülkelerin en zengin %10'luk dilimine göre daha düşük olduğu, DYY'nin yoksulluğun azaltılmasında ciddi bir katkısı olmadığı ifade edilmektedir. Ayrıca DYY'lerin, her ülkede yer alan farklı gelir gruplarının gelir düzeylerini etkilediği ancak incelenen ülkelerde tek tip bir etkisi olmadığı da ifade edilmektedir.

Wu ve Hsu (2012), gelir eşitsizliği ve DYY arasındaki ilişki üzerine olan araştırmalarında, bu iki değişkenin ilişkisi ile bu ilişkinin etkin olan kapasiteyle (üretim kapasitesinin etkinliği) herhangi bir bağlantısı olup olmadığını incelemiştir. Araştırmada 21 sanayileşmiş ve 33 gelişmekte olan toplam 54 ülkeye ait 1980-2005 periyodunu kapsayan veriler kullanılmış ve bu veriler Threshold regresyon (Eşik Regresyon) ve OLS yöntemi ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, DYY'lerde meydana gelen bir artışın gelirdeki eşitsizliği arttırdığı, düşük olma eğilimine sahip etkin kapasitesi olan ülkelerde DYY 'nin gelir dağılımını olumsuz etkilediği, yüksek etkin kapasiteye sahip ülkelerde ise DYY'nin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisinin az olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bir başka ifadeyle, gelişmekte olan ülkelerde DYY'ler gelir dağılımını adaletsizleştiriyorken, tam tersi gelişmiş ülkelerde eşitsizlik üstündeki bu etkinin daha düşük olduğu ifade edilmektedir.

Herzer ve Nunnenkamp (2013), 1980-2000 yıllarına ait veriler ile 8 Avrupa ülkesi için yaptıkları analizde gelir eşitsizliğini temsil eden gini endeksini kullanarak DYY ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi panel eş bütünleşme tekniğini kullanarak

ortaya koymaya çalışmışlardır. Yapılan analiz bulgularına göre, DYY'lerdeki artış İspanya'da gelir eşitsizliğini arttırmaktadır.

Herzer, Hühne ve Nunnenkamp (2014), Bolivya, Şili, Kolombiya, Meksika ve Uruguay olmak üzere beş Latin Amerika ülkesi için, 1980-2000 dönemini kapsayan verileri kullandıkları çalışmalarında DYY'nin gelir eşitsizliği üzerinde uzun vadeli etkisini panel eş bütünleşme teknikleri ile araştırmışlardır. Analiz sonuçlarına göre, Uruguay dışında, DYY'nin tüm bireysel örnek ülkelerde gelir eşitsizliğinin artmasına katkıda bulunduğu ifade edilmektedir.

Artan ve Kalaycı (2014), yaptıkları çalışmada 28 OECD ülkesinin ve 35 üst orta gelir gurubu ülkelerin 1995-2005 dönemine ait doğrudan yabancı sermaye yatırımları, eğitim, dışa açıklık oranı ve demokrasi değişkenlerinin gelir eşitsizliğine olan etkilerini tesadüfi etkiler modeli ile analiz etmişlerdir. Analiz bulgularına göre, gelir eşitsizliğini temsil eden gini katsayı ile diğer değişkenler arasında negatif korelasyon ilişkisi olduğu görülmüştür. DYY'lerin geliştirmekte olan ülkelerde ve gelişmiş ülkelerde gelir eşitsizliğini arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Suanes (2016), Latin Amerika'daki DYY ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmasında DYY'nin etkisini sektörel bir perspektiften tahmin ederek üç ana sektör belirlemiştir. Bu sektörleri imalat, sanayi ve hizmet sektörü şeklinde ifade ederek 1980-2009 dönemini kapsayan verileri 13 ekonomi için sabit etkiler tahmin yöntemi, GMM ve TSLS (iki aşamalı en küçük kareler) ekonometrik analiz teknikleriyle analiz etmiştir. Yapılan analiz bulgularına göre, DYY'lerin hizmet ve imalat sektörlerinde gelir eşitsizliği üzerindeki olumlu etkisine ilişkin ampirik kanıtlar bulunmuştur. Bununla birlikte Suanes (2016), DYY'lerin geçerliliği ve gelir eşitsizliği sonuçlarına ilişkin bir zaman boyutu olduğunu ifade etmiş ve buna örnek olarak Herzer ve Nunnenkamp (2011)'deki çalışmasını göstermiştir. Herzer ve Nunnenkamp (2011), çalışmalarında DYY ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi 1980-2000 yılları arasında 10 Avrupa ülkesi için panel eş bütünleşme ve nedensellik tekniklerini kullanarak incelemiştir. Yapılan analiz bulgularına göre, DYY'lerin gelir eşitsizliği üzerinde kısa dönemde pozitif etkisi olduğu, uzun dönemde ise bu etkinin genel olarak negatif olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tek ülke üzerinde çalışma yapan bazı araştırmacılar DYY'lerin gelir eşitsizliği üzerinde arttırıcı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu araştırmalar içerisinde dikkate değer çalışmalar Feenstra ve Hanson'un (1997) Meksika için, Lipsey ve Sjöholm'un (2001) Endonezya için ve Mah'ın (2002) Güney Kore için yaptığı çalışmalar gösterilerbilir. Yapılan analiz bulgularına göre, söz konusu çalışmalarda DYY'lerin daha yüksek gelir eşitsizliğine yol açtığı bulgularına ulaşılmıştır. Ayrıca Babatunde (2018) Nijerya için yaptığı çalışmasında DYY'lerin kısa vadede gelir eşitsizliğini arttırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Tablo 3.1.'de ülkelere giriş yapan DYY'lerin gelir eşitsizliğini arttırdığı sonucuna ulaşan ampirik çalışmalara yer verilmiştir.

Tablo 3. 1. DYY'lerin Gelir Eşitsizliğini Arttırdığı Sonucuna Ulaşan Çalışmalar

Yazar	Ülke Grubu	Dönem	Yöntem	Sonuç
Tsai (1995)	Doğu ve Güney Doğu Asya'da yer alan 33 ülke	1968-1981	EKK	DYY artışı gelir eşitsizliğini arttırmaktadır.
Alderson ve Nielsen (1999)	88 ülke	1967-1994	Panel veri analizi	DYY artışı gelir eşitsizliğini arttırmaktadır.
Mah (2002)	Güney Kore	1975-1995	Johansen-Juselius eş bütünleşme	DYY artışı gelir eşitsizliğini arttırmaktadır.
Te Velde ve Morissey (2002)	Hong-Kong, Güney Kore, Tayvan, Filipinler, Singapur	1985-1998	Dengesiz panel SUR	DYY artışı yalnızca Tayvan'da gelir eşitsizliğini arttırmaktadır.
Choi (2006)	119 ülke	1993-2002	OLS	DYY artışı gelir eşitsizliğini arttırmaktadır.
Basu ve Guariglia (2007)	119 gelişmekte olan ülke	1970-1999	GMM	DYY artışı gelir eşitsizliğini arttırmaktadır.
Wu ve Hsu (2012)	21 sanayileşmiş 33 gelişmekte olan ülke	1980-2005	OLS ve Regresyon analizi	Gelişmekte olan ülkelerde DYY artışı gelir eşitsizliğini arttırmaktadır.
Herzer ve Nunnenkamp (2013)	8 Avrupa Ülkesi	1980-2000	Panel eş bütünleşme	İspanya'da DYY artışı gelir eşitsizliğini arttırmaktadır.

Tablo 3.1. (Devamı) DYY'lerin Gelir Eşitsizliğini Arttırdığı Sonucuna Ulaşan Çalışmalar

Artan ve Kalaycı (2014)	25 OECD ülkesi 35 orta üst gelir grubu ülke	1995-2005	Tesadüfi etkiler modeli	DYY artışı gelir eşitsizliğini arttırmaktadır.
Suanes (2016)	Latin Amerika'da ki 13 ülke	1980-2009	Panel TSLS, Sabit etkiler tahmin yöntemi, GMM	Suanes zaman boyutu olduğunu söylemiş ve DYY artışının kısa dönemde gelir eşitsizliğini artıyorken uzun dönem de azalttığını belirtmiştir.
Babatunde (2018)	Nijerya	1980-2016	ARDL-NARLD	Kısa dönemde DYY artışı gelir eşitsizliğini arttırmaktadır.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Doğrudan yabancı yatırımların gelir eşitsizliğini arttırdığı sonucuna ulaşan ampirik çalışmaların yanı sıra DYY'nin gelir eşitsizliğini azalttığını ortaya koyan ampirik çalışmalar da literatürde mevcuttur.

Sun ve Chai (1998), analizinde 1986-1992 dönemini kapsayan 16 ildeki panel verileri kullanarak Çin'in doğu ve batı bölgelerinde DYY'nin ekonomik büyümeye etkilerini panel veri nedensellik yöntemiyle incelemişlerdir. Doğrudan yabancı yatırımın ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin doğu bölgesinde daha güçlü, batı bölgesinde ise bölge-içi ekonomik eşitsizlik gücünün çok zayıf olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Fu (2004), araştırmasında Çin'deki ihracatın ve yabancı yatırımların yayılma ve göç etkilerini araştırmış ve bunların Çin'deki bölgesel gelir eşitsizlikleri üzerindeki etkisini tahmin etmiştir. Yapılan analiz sonucuna göre, ihracatın ve DYY'nin bölgesel eşitsizliklerin artmasında önemli bir rol oynadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Jensen ve Rosas (2007), 1990-2000 yıllarını kapsayan ve o dönemde sermaye akımlarının serbest kalmasıyla Meksika'daki çokuluslu şirketlerin doğrudan yabancı

sermaye yatırımlarının ülke eyaletlerindeki gelir eşitsizliğini hangi yönde etkilediğini OLS analiz yöntemiyle yaptıkları çalışmada bölgesel düzeyde araştırmışlardır. Analiz sonuçlarına göre, Meksika'daki eyaletlerin yaklaşık olarak 32'sinde DYY ile gelir eşitsizliğinin bağlantılı olduğu ve yapılan DYY'lerin gelir dağılımında bir iyileştirme oluşturduğu yani gelir eşitsizliğini azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Mahutga ve Bandelj (2008), yabancı sermaye yatırımlarının gelir eşitsizliğini hangi yönde etkilediğini Doğu ve Orta Avrupa ülkeleri (Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Estonya, Litvanya, Polonya, Letonya, Bulgaristan, Romanya, Slovakya, Slovenya, Kazakistan) üzerine yaptıkları çalışmalarında 1990-2001 arası dönemi kapsayan verileri toplam kesit zaman serisi analiz yöntemi ile incelemiştir. Yapılan analiz bulgularına göre, DYY'lerin gelir eşitsizliğini azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Chintrakarn, Herzer ve Nunnenkamp (2012), DYY ve gelir eşitsizliği ilişkisinin yönünü belirlemek için ABD'de yer alan 48 eyaletin 1997-2001 periyodunu kapsayan verilerini panel eş bütünleşme ekonometri analizini kullanarak tahmin etmeye çalışmışlardır. Elde edilen analiz sonuçlarına göre, DYY artışının kısa dönemde gelir dağılımı eşitsizliğini azalttığı düşük istatistiksel anlamlılık düzeyinde ifade edilmiştir. Ancak uzun dönemde bu iki değişken arasındaki ilişki yine negatif yönlüken istatistiksel olarak yüksek anlam seviyesinde bu sonuca ulaşılmıştır. Başka bir ifadeyle, uzun dönemde DYY gelir eşitsizliğini azaltmaktadır. Araştırmacılara göre ise bu etki ABD'nin tamamı için geçerli değil, yalnızca araştırmaya söz konusu eyaletler için geçerlidir.

Herzer ve Nunnenkamp (2013), çalışmalarında 1980-2000 dönemini kapsayan yıllık verileri kullanarak 8 Avrupa ülkesi için DYY ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi panel eş bütünleşme tekniği ile incelemiştir. Yapılan analiz bulgularına göre, hem iç hem de dışa doğru olan doğrudan yabancı yatırımların ortalama olarak uzun vadede eşitsizliği azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak, uzun vadeli etkilerde ülkeler arası farklılıkların olduğunu da ifade edilmiştir. Örneğin DYY'ler, örneklemden en fakir ülke olan İspanya için eşitsizliği artırırken Finlandiya, Hollanda ve İsveç için eşitsizliği azaltmaktadır.

Farhan, Azman-Saini ve Law (2014), yaptıkları araştırmada 1970-2011 yıllarını kapsayan dönemde ASEAN ülkeleri için DYY girişlerinin (Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland) gelir dağılımı eşitsizliği üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. Nicel regresyon analizine ve verilere dayanan ampirik sonuçlara göre, DYY girişlerinin Malezya, Filipinler ve Tayland'da eşitsizliği azaltan bir etkisi olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte, Singapur ve Endonezya için elde edilen bulgular doğrultusunda, doğrudan yabancı yatırımların gelir eşitsizliğini sürdürdüğü ifade edilmektedir.

Ucal, Bilgin ve Haug (2014), doğrudan yabancı yatırımlar ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkinin etkisini kısa ve uzun vadede Türkiye için incelemişlerdir. Gelir eşitsizliğine etki eden enflasyon, GSYH büyüme oranı, eğitim ve nüfustaki artış oranı olan değişkenleri de çalışmasına ekleyen araştırmacılar 1970-2008 yılları arasındaki verileri NARLD yöntemiyle analiz etmişlerdir. Analiz bulgularına göre, kısa ve uzun vadede gelir dağılımının asimetrik ayarlaması olan değişkenler arasında uzun vadeli bir ilişkinin varlığı görülmüştür. Ayrıca çalışmada, kısa ve uzun vadede doğrudan yabancı yatırımın gini katsayısı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı olumsuz etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yani gelir eşitsizliği DYY tarafından hem uzun hem de kısa vadede artmaktadır.

Msweli (2015), Güney Afrika üzerine yaptığı çalışmada DYY ile gelir eşitsizliği arasında negatif bir ilişki olduğunu ARDL analizi ile göstermiştir. Bu sonuç, doğrudan yabancı sermaye girişi arttıkça gelir eşitsizliğinin azaldığı anlamına gelmektedir.

Mihaylova (2015), doğrudan yabancı yatırımlar ve gelir eşitsizliği ilişkisini açıklamaya yönelik yaptığı çalışmasında Orta ve Doğu Avrupa'da (CEE) bulunan 10 ülkeye ait 1990-2012 yılları arasındaki panel verileri sabit etkiler tahmin yöntemi ile analiz etmiştir. Araştırma sonucu, DYY'nin gelir eşitsizliği üzerinde etkili olma potansiyeline sahip olduğu ancak bu etkinin ev sahibi ülkelerin eğitim düzeylerine ve ekonomik gelişimlerine bağılı olarak değiştiğı ifade edilmektedir. Eğitim ve kişi başına düşen milli gelir arttıkça DYY'nin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisinin azaldığı bulgularına ulaşılmıştır.

Karabıyık ve Dilber (2016), DYY ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik yaptıkları çalışmalarında 1970-2008 dönemini kapsayan panel verileri az gelişmiş, gelişmiş ve gelişmekte olan 50 ülke için EKK ve ortak ilişkili etkiler modeli (CCE) ekonometrik yöntemleri ile incelemişlerdir. Yapılan analiz sonucuna göre, DYY'ların gelir dağılımı eşitsizliği üzerinde azaltıcı bir etkisi olduğu yani gelir dağılımının daha adaletli olmasına etki ettiği bulgusu elde edilmiştir.

Tablo 3.2.'de ülkelere giriş yapan DYY'lerin gelir eşitsizliğini azalttığı sonucuna ulaşan ampirik çalışmalara yer verilmiştir.

Tablo 3.2. DYY'lerin Gelir Eşitsizliğini Azalttığı Sonucuna Ulaşan Çalışmalar

Yazar	Ülke Grubu	Dönem	Yöntem	Sonuç
Sun ve Choi (1998)	Çin'deki 16 eyalet (doğu batı bölgeleri)	1986-1992	Panel veri nedensellik	DYY artışı Çin'in batı bölgelerinde gelir eşitsizliğini daha az etkilerken, doğu bölgelerin de gelir eşitsizliği üzerinde etkisi nispeten daha yüksektir.
Jenses ve Rosas (2007)	Meksika	1990-2000	OLS	DYY artışları gelir eşitsizliğini azaltmaktadır
Mahutga ve Bandelj (2008)	Doğu ve orta Avrupa ülkeleri	1990-2001	Toplam kesit zaman serisi analiz	DYY artışı gelir eşitsizliğini azaltmaktadır
Chintrakaran, Herzer ve Nunnenkamp (2012)	ABD'de yer alan 48 eyalet	1997-2001	Panel eş bütünleşme	Uzun dönemde DYY artışı gelir eşitsizliğini azaltmaktadır
Herzer ve Nunnenkamp (2013)	8 Avrupa ülkesi	1980-2000	Panel eş bütünleşme	DYY artışı uzun dönemde gelir eşitsizliğini azaltmaktadır. (İspanya hariç).

Tablo 3.2. (Devamı) DYY'lerin Gelir Eşitsizliğini Azalttığı Sonucuna Ulaşan Çalışmalar

Farhan, Azman-Saini ve Law(2014)	ASEAN Ülkeleri	1970-2011	Nicel regresyon analizi	Malezya, Filipin, Tayland için DYY artışı gelir eşitsizliğini azaltmaktadır
Mihaylova (2015)	Orta ve Doğu Avrupa'da 10 ülke	1990-2012	Sabit etkiler tahmin yöntemi	Eğitim ve KBGSYH arttıkça DYY'lerin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi azaltmaktadır
Karabıyık ve Dilber (2016)	50 ülke	1970-2008	EKK ve CCE	DYY artışı gelir eşitsizliğini azaltmaktadır.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Doğrudan yabancı yatırımlar ve gelir eşitsizliği arasında pozitif veya negatif ilişki olduğunu ortaya koyan ampirik çalışmaların yanı sıra bu iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olmadığını ortaya koyan çalışmalarda da mevcuttur. Örneğin; Mahler, Jesuit ve Roscoe (1999), gelişmiş bir pazarda uluslararası bütünleşme ile birlikte iç pazardaki eşitsizlik arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmacıların gözlemledikleri iki büyük uluslararası bütünleşme türü ticaret ve doğrudan yabancı yatırımdır. Çalışmasında Lüksemburg Gelir Çalışmaları (LIS) veri tabanındaki 1985-1992 dönemine ait verileri kullanan araştırmacılar 10 ülke için yaptıkları analiz sonucunda DYY'nin gelir eşitsizliğini açıklamada anlamsız olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Buna ek olarak küreselleşmenin gelir eşitsizliğini açıklamada önemli bir faktör olmadığını da ifade edilmektedir (Mahler vd, 1999).

Te Velde ve Morrissey (2002), DYY'ler ile ücret ve ücretlerdeki eşitsizlik arasındaki ilişkiyi Hong-Kong, Güney Kore, Tayvan, Filipinler ve Singapur ülkeleri üzerinde incelemiştir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) veri tabanındaki ücret ve istihdam verilerinden yararlanılarak yapılan çalışma sonucunda, bahsi geçen beş ülke için 1985-1998 yıllarını kapsayan dönemde DYY'lerin ücretlerdeki eşitsizlik üzerinde herhangi bir azaltıcı etkisi olduğuna dair kuvvetli bir sonuca ulaşamamıştır.

SUR yöntemi ile yapılan analiz sonucunda Tayvan dışındaki ülkelerde DYY ile gelir eşitsizliği arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Te Velde (2003), DYY'nin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisinin kompozisyon etkisine bakılarak analiz edilebileceğini yani DYY'nin sektörel dağılımındaki önemini dile getirmiştir. Çünkü yabancı firmalar beceri yoğun sektörlerde veya sektörlerdeki beceri yoğun bölümlerde bulunma eğilimindedir. DYY hem yabancı (teknoloji transferi) hem de yerli firmalarda (dökülme etkileri) emeğin daha hızlı üretkenliğini artırabilirken, beceriye özgü ücret pazarlığı (kalifiye işçiler genellikle niteliksiz işçilere göre daha güçlü bir pazarlık pozisyonundadır, çünkü göreceli olarak kalifiye işçiler kıt tedarik konusunda temel becerilere sahiptirler ve yüksek ücretler konusunda daha iyi müzakere becerilerine de sahip olabilirler) ve eğitim-öğretim (yabancı firmalar genellikle yerel meslektaşlarından daha fazla eğitim almaktadırlar) konusunda rakiplerine göre daha üstündür. Bu doğrultuda Te Velde (2003), Latin Amerika için DYY ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişki üzerine yaptığı araştırmada 1978-2000 dönemini kapsayan yıllık verileri EKK yöntemiyle analiz etmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre, DYY'lerin gelir eşitsizliğini azaltmadığı ve DYY'nin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisinin başlangıçtaki koşullara, politika uygulamalarına ve yabancı yatırımların girişlerindeki sektörel koşullara bağlı olduğu ifade edilmektedir.

Sylwester (2005), doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisini 29 gelişmekte olan ülke için incelediği araştırmasında 1970-1989 periyodunu kapsayan panel veri setini kullanarak OLS yöntemiyle analiz etmiştir. Yapılan analiz doğrultusunda, DYY'nin ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olduğu ve az gelişmiş ülke guruplarında DYY'lerin gelir eşitsizliği üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sun (2007), yabancı yatırımlar, ekonomik büyüme ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi 1970-2000 dönemini kapsayan 68 ülkenin verilerini kullanarak araştırmıştır. Yatay kesit modelin kullanıldığı analiz sonucunda, ev sahibi ülkelere yapılan DYY girişlerinin gelir eşitsizliğini açıklamada yetersiz olduğu ve değişkenler arası pozitif veya negatif anlam içeren bir ilişki bulunmadığı ifade edilmiştir.

Merican vd. (2008), DYY ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi Malezya, Tayland, Endonezya ve Filipinler için incelemiştir. 1970-1999 periyodunu kapsayan çalışmada ARDL yöntemi kullanılarak yıllık veriler analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre, Malezya ve Endonezya ülkelerinde doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile gelir eşitsizliği arasında negatif ilişki olduğu, Tayland için bu iki değişken arasında pozitif ilişki olduğu ve Filipinler için de yabancı yatırımların gelir eşitsizliğini açıklama anlamlı bir etkisinin olmadığı bulgularına ulaşılmıştır.

Franco ve Gerussi (2013), çalışmasında doğrudan yabancı yatırımlar ve dış ticaretin gelir eşitsizliğine olan etkisini 1990-2006 yıllarını kapsayan Avrupa geçiş ekonomilerinden seçtiği 17 ülke için incelemiştir. Yapılan çalışmada sabit etkiler tahmin modeli analiz yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, tek değişken olan DYY'ler baz alındığında yabancı yatırımların gelir eşitsizliği üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı ve DYY'nin eşitsizliği açıklamada bir kanıt oluşturmadığı ifade edilmiştir.

Tablo 3.3.'te ülkeye giriş yapan DYY'lerin gelir eşitsizliğini açıklamada anlamsız olduğu ampirik çalışmalara yer verilmiştir.

Tablo 3.3. *DYY ve Gelir Eşitsizliği Arasında İlişki Olmadığını Ortaya Koyan Çalışmalar*

Yazar	Ülke Grubu	Dönem	Yöntem	Sonuç
Te Velde (2003)	Latin Amerika	1978-2000	EKK	TeVelde, DYY artışının gelir eşitsizliğini azaltmadığını, Eşitsizlikteki değişimin sektör koşullarına bağlı olduğunu belirtmiştir.
Te Velde ve Morissey (2002)	Hong-Kong, Kore, Filipinler, Singapur, Tayvan	1985-1998	SUR	Tayvan dışındaki ülkelerde DYY ile gelir eşitsizliği arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.
Sylwester (2005)	29 gelişmekte olan ülke	1970-1989	OLS	DYY ile gelir eşitsizliği arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır.

Tablo 3.3. (Devamı) *DYY ve Gelir Eşitsizliği Arasında İlişki Olmadığını Ortaya Koyan Çalışmalar*

Sun (2007)	68 ülke	1970-2000	Yatay kesit analizi	DYY ile gelir eşitsizliği arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır.
Merican, Yusop, Noor ve Hook (2008)	Malezya, Tayland, Endonezya, Filipinler	1970-1999	ARDL	DYY ile gelir eşitsizliği arasında Filipinler için anlamlı ilişki bulunamamıştır.
Franco ve Gerussi (2013)	17 Avrupa Geçiş Ülkesi	1990-2006	Sabit etkiler tahmin yöntemi	DYY ile gelir eşitsizliği arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

3.2. Araştırma Yöntemi ve Ampirik Analiz

3.2.1. Yöntem

Gelişmekte olan ülkelerde gelir eşitsizliği ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik yapılan çalışmamızda dinamik panel veri tekniği olan Sistem Genelleştirilmiş Momentler Metodu kullanılmıştır. Sistem Genelleştirilmiş Momentler Metodu (Sistem-GMM ya da GMM) ilk kez Arellono ve Bover (1995) tarafından tanıtılmış ve ardından Arellano ve Bond (1991) tarafından geliştirilen Fark Genelleştirilmiş Momentler Metodu'na (Difference GMM) dayanarak Blundell ve Bond (1998) tarafından geliştirilmiştir.

GMM, ekonomik modelin bilinmeyen katsayılarının tahminlerini üretmek için gözlemlenen ekonomik verileri nüfus momenti koşullarındaki bilgilerle birleştiren istatistiksel bir yöntemdir. GMM, asgari istatistiksel varsayımlara dayanan bir alternatiftir. Bu yöntem ekonomik modellerde, hatalar için belirli bir dağılımın belirtilmesi ve hataların seri korelasyonları gibi birçok varsayım olmadan da yapılabilmektedir. GMM tahmini bazı dinamik panel modelleri için kullanılmaktadır çünkü sınırlı sayıda zaman periyodu T ve büyük bir kesitsel boyut olan N için tutarlı katsayı tahminler ürettiğinden, katsayıların esnek bir şekilde tanımlanmasına izin verir. Gözlenmemiş birime özgü heterojenlik olduğunda, gözlemlenen ve gözlenmeyen zaman periyodu boyunca değişmeyen heterojenliğin etkilerini çözmek

genellikle zordur. Çeşitli endojenite problemleri nedeniyle sabit ve rastgele etki tahmin modelleri kullanılamaz. Çünkü bir dönemdeki makroekonomik değişkenlerin iktisadi davranışları geçmiş dönemdeki deneyim ve davranışların etkisi altındadır. Bundan dolayı dinamik panel veri modellerinde yer alan değişkenler arası ilişkiler incelenirken bağımlı değişkenin gecikmeli değerinin de modele açıklayıcı değişken olarak eklenmesi gerekmektedir. Ayrıca GMM tahmin yöntemi zaman sabit etkilerinin ve ülkelerin sabit etkilerinin kontrol edilmesine olanak sağlamaktadır. Bu önemli özellikler dinamik panel veri modellerini statik panel veri modellerinden ayıran farklılıklardandır. Bu nedenle, bilimsel çalışmalarda dinamik panel veri modelleri kullanılırken tahmin yöntemi olarak Arellano ve Bond (1991), Arellano ve Bover (1995) ve Blundell ve Bond (1998) tarafından önerilen genelleştirilmiş momentler metodunu (GMM) kullanmak yaygın bir uygulamadır (Çetin ve Şeker, 2014, s.135 ; Hüsnuoğlu, 2017, s. 25 ; Hacıoğlu, 2017, s. 11-12).

Sistem-Genelleştirilmiş Momentler Metodu (1998) Fark-Genelleştirilmiş Momentler Metodu'na (1991) dayanmaktadır. Fark-GMM tahmin yönteminde temelde ilk fark alınarak zamandan bağımsız olan sabit etkiler modelden çıkarılmaktadır. Gözlenemeyen bireysel etkilere dayanan basit otoregresif model şu şekildedir:

$$y_{it} = \rho y_{i,t-1} + \alpha_i + u_{it} \quad (3.1)$$

Denklem 3.1'de, $\varepsilon_{it} = \alpha_i + u_{it}$ ile α_i , u_{it} kendi aralarında birbirinden bağımsız ve seri olarak korelasyonsuzdur. T sabitli $N \rightarrow \infty$ olarak tutarlı bir ρ tahmini elde etmek için, ilk fark değerleri analize uygulanır ve böylece bireysel etkiler ya da ülke etkileri (sabit etkiler) modelden çıkarılır.

$$E(y_{it-s} \Delta u_{it}) = 0, \quad t = 3, \dots, T, s \geq 2 \quad (3.2)$$

Denklem 3.2'de yer alan model sınırlı bir zaman (moment) olduğunu ifade etmektedir ve başlangıç koşullarına göre y_{i1} 'nin önceden belirli olduğu varsayılmaktadır. Fark-GMM tahmin yöntemi ölçme hataları ve içsellik problemlerinin olduğu durumlarda tutarlı tahminler yapabilmektedir. Ancak Fark-GMM tahmin yöntemi mevcut tüm moment koşullarından faydalandığı için analizde

yetersiz kalmaktadır. Bu yöntemin yetersiz kalmasındaki bir diğer etken ise yüksek otoregresif seriler ve az sayıda zaman dizisi gözlemi olan dinamik panel veri modellerinde çok zayıf sonlu örneklem özelliklerine sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı Fark-GMM tahmin yöntemi sonuçları kesin olmayan sapmalı sonuçlar vermektedir (Topuz, 2013, s. 61-62).

Arellano ve Bover (1995) tarafından tanıtılan ve Blundell ve Bond (1998) tarafından geliştirilen Sistem Genelleştirilmiş Momentler Metodu, Fark-GMM tahmincisinde yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen tutarlı tahmin sonuçları vermektedir. Blundell ve Bond (1998), T küçük olduğunda, dinamik panel veri modelinin verimli tahmin edicilerinin üretilmesinde başlangıç koşulundan yararlanmanın önemi üzerinde çalışmaktadır. Bireysel etkilerde koreleasyon ilişkisi olmayan basit bir otoregresif panel veri modelini göz önünde bulundurmaktadırlar. Bu model aşağıdaki gibidir:

$$y_{it} = \rho y_{i,t-1} + \alpha_i + u_{it} \quad (3.3)$$

Denklem 3.3'te $E(\alpha_i) = 0$ ile $E(u_{it}) = 0$ ve $E(\alpha_i u_{it}) = 0$, $i = 1, 2 \dots N$ 'dir . Burada bireysel ülke etkilerinin bağımlı değişken üzerinde hiçbir etkisi olmadığı anlamı çıkarılamaz. T-2 kadar doğrusal model koşulları sağlar. Sistem-GMM, T = 3 olduğu durumda çalışmaktadır, çünkü $E(y_{i1} u_{i3}) = 0$ tarafından verilen tek bir ortogonalite koşulu vardır. Bunun anlamı Sistem-GMM tahmin yöntemi iki moment kısıtını kullanarak ilk farklarda (T-2) oluşan denklem setini uygun gecikme seviyesi ile birleştirip araç olarak kullanmaktadır. Blundell ve Bond (1998), başlangıç koşullarında ek bir hafif durağanlık sınırlamasının, denklemler bir araç olarak y_{it} gecikmeli farklarını kullanan genişletilmiş bir sistem GMM tahmincisinin kullanılmasına izin verdiğini göstermektedir. Sistem-GMM tahmincisinin, temel ilk Fark-GMM'den $\rho \rightarrow 1$ ve $(\sigma_\alpha^2 / \sigma_u^2)$ arttıkça çarpıcı bir etkinlik kazancı olduğu gösterilmektedir (Arellano ve Bover, 1995).

Ahn ve Schmidt (1995), Arellano ve Bover (1995) ve Blundell and Bond (1998) 'de gösterilen sistem GMM tahmin edicileri, Arellano ve Bond tahmincisine benzemektedir ancak ek eş koşulların seri korelasyon varsayımlarına dayanarak ek

moment koşulları yada durağan başlangıç koşulları olması gereklidir. Sistem-GMM tahmin edicisinin sonlu örneklem yanlılığı ve ortalama karesel hata açısından Fark-GMM tahmincisinden çok daha iyi performans gösterdiği, ayrıca seviye denklemi için kullanılan araçlar otoregresif olarak bilgilendirici olduğundan dolayı katsayı tahmincisinin standart hataları açısından daha iyi performans sergilediği gösterilmiştir¹⁰.

Tahmin edicilerin katı (kesin) dışsallık varsayımı, OLS veya sabit etkiler durumunda (FE) dinamik bir modelde ihlal edilmektedir. Çünkü OLS kullanımı, gecikmeli bağımlı değişkenin katsayısı için tutarsız ve yukarı yönlü önyargılı tahminler vermektedir. FE tahmincisi ise, tahmini parametre için aşağı yönlü bir önyargıya neden olmaktadır. Diğer taraftan Sistem-GMM tahmin yöntemi Fark-GMM tahmin yöntemiyle karşılaştırıldığında daha iyi asimptotik ve sonlu örnek özelliklere sahiptir (Kılıçaslan ve Töngür, 2019, s.1054). Kısaca Sistem-GMM tahmin yöntemi, daha düşük bir sapma ve daha yüksek etkinlik özelliklerinden dolayı Fark-GMM tahmin yöntemi başta olmak üzere birçok tahmin yöntemine göre daha sağlıklı sonuçlar vermektedir. Bu özelliklerinden dolayı yapmış olduğumuz analizde Sistem-GMM yöntemi tercih edilmiştir.

3.2.2. Veri seti

Doğrudan yabancı yatırımların gelir eşitsizliğini hangi yönde etkilediğini açıklamaya yönelik gelişmekte olan 20 ülke üzerine yaptığımız bu çalışmada, Dünya Bankası-Dünya Kalkınma Göstergeleri Veri Tabanı'ndan (WB-WDI) elde edilen makroekonomik değişkenlere (gini katsayısı, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, enflasyon, kamu harcamaları, eğitim, teknoloji ve kişi başı düşen gelir) ait 1999-2018 periyodunu kapsayan yıllık veriler kullanılarak veri seti iktisat teorisine uygun bir şekilde seçilmeye çalışılmıştır. Çalışmada özellikle düşük ve orta gelir grubuna ait bazı ülkelerde yaşanan veri kayıplarından dolayı gelişmekte olan 20 ülke analize dâhil edilmiştir. Dünya Bankası gelir sınıflandırılmasına göre ayrımı yapılan ve analizde kullanılan gelişmekte olan 20 ülke tablo 3.4.'te yer almaktadır. Çalışma, tercih edilen makroekonomik değişkenler itibarıyla Jin (2009)

¹⁰ Daha fazlası için bkz: <https://www.ucl.ac.uk/~uctp39a/Blundell-Bond-1998.pdf>

ve Mihaylova (2015) ile benzer niteliktedir. Ayrıca yapılan analizde Stata-12 paket programı kullanılmıştır.

Tablo 3.4. Çalışmada Yer Alan Gelişmekte Olan Ülkeler

Dünya Bankası Gelir Sınıflandırmasına Dayalı Olarak Seçilmiş Orta Gelir Grubuna Dâhil Olan Ülkeler*	
El Salvador	Arjantin
Hindistan	Brezilya
Honduras	Çin
Kırgızistan	Kolombiya
Moldova	Kosta Rika
Filipinler	Meksika
Pakistan	Peru
	Polonya
	Paraguay
	Rusya
	Panama
	Tayland
	Türkiye

*Tabloda yer alan orta gelirli ülkeler sırasıyla düşük ve düşük-orta gelirli ülkeler ve üst-orta gelirli ülkeler şeklinde ayrımı yapılarak gösterilmektedir.

Kaynak: World Bank, 2019

Literatürde yer alan birçok ampirik çalışmada gelir eşitsizliğini açıklamada kullanılan en yaygın ve popüler gösterge Gini Katsayısıdır. Bu çalışmada da literatürde yer alan birçok çalışmada olduğu gibi Gini Katsayısı modelin bağımlı değişkeni olarak kullanılmaktadır. Modelde yer alan açıklayıcı değişkenler ise, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye net girişlerini gösteren (GSYH yüzdesi) DYY, Kişi Başına Düşen Gelir (KBGSYH), Eğitim, Enflasyon, Teknoloji ve Kamu Harcamaları'dır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik seçilen makroekonomik değişkenlerin tanım ve kaynağı tablo 3.5.'te gösterilmektedir.

Tablo 3.5. Modele Ait Değişkenler

<i>Değişken Adı</i>	<i>Tanım</i>	<i>Kaynak</i>
GINI ENDEKSİ	Gelir Eşitsizliği Ölçütü (Dünya Bankası Tahmini)	Dünya Bankası-Dünya Kalkınma Göstergeleri Veri Tabanı
DYY	Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülke içi net girişlerini gösteren DYY oranı (GSYH yüzdesi)	
KBGSYH	Kişi Başı GSYH (sabit 2010 ABD doları)	
EĞİTİM	Orta Okul Kayıt Oranı	
ENFLASYON	Tüketici fiyat endeksinin yıllık % değişimi	
TEKNOLOJİ	İnternete erişim oranı (% Nüfus)	
KAMU HARCAMALARI	Hükümetin genel nihai tüketim harcamaları (% GSYH)	

3.2.2.1. Kullanılan değişkenlerin beklenen işaretleri

Gelir dağılımı eşitsizliği üzerine yapılan ampirik çalışmalarda gelir eşitsizliğini temsil etmek amacıyla en yaygın olarak kullanılan gösterge Gini katsayısıdır. Gini katsayısı 0 (mutlak eşitlik) ile 1 (tam eşitsizlik) arasında değer almaktadır. Bu araştırmada da literatürde yer alan birçok çalışmada olduğu gibi gelir eşitsizliği göstergesi olarak Gini katsayısı kullanılmaktadır. Analiz sonuçları incelenirken, açıklayıcı değişkenlerin pozitif işarete sahip olması bağımlı değişken olan Gini katsayısı üzerinde arttırıcı bir etki oluşturmaktadır. Yani bu pozitif işarete sahip katsayılar gelir eşitsizliğini arttırmaktadır şeklinde yorum yapılabilir. Buna karşın açıklayıcı değişkenlerin negatif işarete sahip olması ise Gini katsayısı üzerinde azaltıcı bir etki oluşturmaktadır, yani açıklayıcı değişkenler gelir eşitsizliği azalmaktadır şeklinde yorumlanmaktadır.

Çalışmamızda kullanılan DYY göstergesi ana bağımsız değişkendir ve GSYH'nın yüzdesi şeklinde bir oran olarak ifade edilmektedir. Herzer ve

Nunnenkamp'ta (2011) olduğu gibi yıllık DYY girişleri yerine DYY'nin (% GSYH) gayrisafi yurt içi hâsıla ile hesaplanmış oranını kullanıyoruz. Çünkü DYY'nin gayrisafi yurt içi hasılaya oranı olan DYY, yıllık DYY girişlerinden çok daha uzun süren etkileri yakalamaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının dağıtıcı etkisine ilişkin tartışmalı teoriler nedeniyle katsayının beklenen işarete yönelik belirsizlik söz konusudur. Çünkü DYY'lerin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi ülkelerin gelişmişlik seviyelerine ve politik/jeopolitik durumlarına göre farklılık göstermektedir.

DYY'ler dışında gelir eşitsizliğini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bundan dolayı çalışmamızda DYY'ler dışında gelir eşitsizliğine etki eden bazı değişkenlerin etkisi kontrol edilmiştir. Önceki çalışmalara paralel bir şekilde (Tsai, 1995; Jensen ve Rosas, 2007, Bandelj ve Mahutga, 2008), ülkelerin beşeri sermaye düzeyini temsil etmek amacıyla EĞİTİM değişkenini çalışmamıza (ortaokul kayıt oranını) dâhil ederek eğitimin etkisini kontrol ediyoruz. Teorik olarak Eğitim, daha yüksek kalifiye işgücü arzıyla sonuçlanan genel insan sermayesi seviyesini artırır. Bu da nitelikli emek ücreti ile niteliksiz emek ücreti arasındaki farkın azalmasına katkıda bulunmakta ve toplam gelir eşitsizliğini azaltmaktadır.

Açıklayıcı değişkenlerden bir diğeri olan KBGSYH, geleneksel bir ekonomik gelişme ölçüsü olarak modele dâhil edilmiştir. Kuznets (1955) tarafından teorikleştirildiği gibi ülke içi gelir eşitsizliğinin ekonomik büyüme aşamasında etkilenebileceğini kontrol etme amacıyla bu değişken çalışmamızda kullanılmıştır. Ancak KBGSYH değişkeninin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini tahmin etmek zordur. Çünkü KBGSYH'nin, ülkelerdeki gelişmişlik seviyesi, yaşanan krizler vb. faktörlerden etkilenebilen dinamik bir yapısı vardır. Bu belirsizlikten dolayı değişkene ait katsayının işareti de net değildir.

Çalışmamıza dâhil ettiğimiz açıklayıcı değişkenlerden bir diğeri ise ENFLASYON'dur. Enflasyon gelişmekte olan ülkelerde yüksek ve konjonktürel dalgalanma içerisinde olduğu için gelir eşitsizliğine etki eden bir faktördür (Ivaschenko, 2002). Teorik olarak bir ülke düşük enflasyon yaşadığında, enflasyon ve gelir eşitsizliği arasında net bir ilişki yoktur. Ancak uzun vadede enflasyon ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişki enflasyonun başlangıç seviyesine bağlı olarak

değişmektedir. Ayrıca bir ülke düşük ve ılımlı bir enflasyon oranına sahipse, enflasyon gelir eşitsizliğini azaltabilir. Buna karşın bir ülke yüksek enflasyon yaşadığında ise yüksek enflasyon daha yüksek gelir eşitsizliğine yol açmaktadır (Balcılar vd. 2017, s. 3). Kısaca, enflasyonun gelir eşitsizliğine olan etkisi net olmamakla birlikte kısa-uzun döneme göre ve ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre değişim göstermektedir. Enflasyon değişkeni, tüketici fiyat endeksinin yıllık büyüme oranı ile ölçülmektedir.

Bandelj ve Mahutga (2008) ve Mihaylova'nın (2015) çalışmalarına paralel olarak modelimize eklediğimiz ve gelir eşitsizliği üzerinde etkisi olan bir diğer değişken ise KAMU HARCAMALARI'dır. Ülke içi gelir dağılımı, maliye politikası yoluyla hükümet tarafından da şekillendirilebilmektedir. Teorik olarak kamu harcamalarının gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi genel olarak ülkelerin kamu harcamalarını nasıl finanse ettiği, kamu harcamalarının etkinliği, vergi yükü ve ülkelerin yolsuzluk seviyelerine göre değişmektedir. Kamu harcamalarının adil bir vergi yükü ile oluşturulduğu, yolsuzluk seviyesinin düşük olduğu ve kaynak kullanımının etkin olduğu bir ülkede kamu harcamalarındaki artışın gelir eşitsizliğini azaltması beklenmektedir. Eğer tam tersi vergi yükü adaletsiz, yolsuzluk seviyesi yüksek ve kaynakların etkin kullanılmaması gibi durumlar söz konusu ise kamu harcamalarında meydana gelen artış gelir eşitsizliğini de arttırmaktadır. Değişken genel hükümetin nihai tüketim harcaması şeklinde GSYH'nin bir yüzdesi olarak ölçülür.

Çalışmamıza dâhil ettiğimiz bir diğer açıklayıcı değişken ise TEKNOLOJİ'dir. Teknoloji değişkeninin gelir eşitsizliği üzerinde teorik olarak arttırıcı bir etkisi olmakla birlikte ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi farklılık gösterebilmektedir.

Çalışmamızda kullanılan değişkenlere ait korelasyon değerleri Tablo 3.6.'da gösterilmektedir. Tabloya bakıldığında değişkenler arası yüksek korelasyon olmadığı görülmektedir. Tahminciler otokorelasyon, değişen varyans gibi diagnostik sorunlara karşı dirençli (robust) tahmincilerdir. Bunun anlamı, analizler yapıldıktan sonra modelde ortaya çıkabilen yüksek standart sapma, seriler arası korelasyon ilişkisi, değişen varyans vb. sorunlara karşı tahmincilerin dirençli (robust) olmasıdır.

Tablo 3.6. Değişkenlere Ait Korelasyon Matrisi

	Gini	Dyy	Kbgsyh	Enflasyon	Teknoloji	Eğitim	Kamu Harcamaları
Gini	1.0000						
Dyy	0.1124**	1.0000					
Kbgsyh	0.1321*	-0.0163	1.0000				
Enf.	-0.0939	-0.0565	-0.0036	1.0000			
Teknoloji	-0.2003*	0.0402	0.6082*	-0.2393*	1.0000		
Eğitim	-0.1319*	0.0988**	0.6016*	-0.0423	0.6269*	1.0000	
Kamu Har.	-0.2449*	0.2244*	0.3050*	0.0122	0.2701*	0.5022*	1.0000

Not: *, ** sırasıyla %5 ve %10'da istatistiksel olarak anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

3.2.3. Ekonometrik model

Gelişmekte olan ülkelerde DYY ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik yaptığımız araştırmada söz konusu ülke grubuna ait veriler dinamik panel veri ekonometrik tekniği olan Sistem Genelleştirilmiş Momentler Metodu yöntemiyle test edilmektedir.

Sistem Genelleştirilmiş Momentler Metodu tarafından tahmin edilecek ekonometrik model aşağıdaki gibidir:

$$GINI_{it} = \beta_0 + \beta_1 GINI_{it-1} + \beta_2 DYY_{it} + \beta_3 KBGSYH_{it} + \beta_4 Eğitim_{it} + \beta_5 Enflasyon_{it} + \beta_6 Kamuhar_{it} + \varepsilon_{it}$$

Modelde yer alan Gini katsayısı bağımlı değişkendir ve gelir dağılımı eşitsizliğini temsil etmektedir. i ülkeleri ve t zaman periyodunu göstermektedir. Eşitliğin sağ tarafında ise temel açıklayıcı değişken DYY ve diğer açıklayıcı değişkenler olan KBGSYH, Eğitim, Enflasyon, Teknoloji ve Kamu Harcamaları yer almaktadır. β_0 sabit terim ε_{it} ise standart hata terimini göstermektedir. Ayrıca modele dâhil ettiğimiz $GINI_{it-1}$ bağımlı değişken olan gini katsayısının bir gecikmeli değerini göstermektedir. Bağımlı değişkenin gecikmeli değerinin modele dâhil edilmesinin nedeni ise bağımlı değişkendeki olası içsel değerlerin varlığını

kontrol eden araç değişken olma özelliğine sahip olmasıdır. Bundan dolayı modele kontrol amacıyla gini katsayısının gecikmeli değeri eklenmiştir. Gini katsayısının gecikmesi %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır ve gini katsayısının cari değeri ile gecikmeli değeri arasında pozitif bir ilişki vardır. Bunun anlamı, dinamik her modelde makroekonomik bir değişkenin bir belirleyicisinin de kendinden önceki değerinin olmasıdır ve gini katsayısının gecikmesi mevcut gelir eşitsizliğinin bir açıklayıcısıdır.

3.2.4. Ampirik analiz ve bulgular

Gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve gelir eşitsizliği ilişkisine yönelik yapılan Sistem-GMM tahmin yöntemine ait analiz sonuçları tablo 3.7.'de gösterilmektedir. Ampirik analiz sonucuna göre DYY ve gelir eşitsizliği arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 3.7. *Gelir Eşitsizliği ile DYY Arasındaki İlişki, Sistem-GMM Tahmin Sonuçları*

	Katsayı	Standart sapma	Prob (olasılık değ.)
GINI-1	0.8757352	0.0426076	0.000
DYY	0.1559255	0.0535310	0.004*
KBGSYH	-0.0000577	0.0001057	0.585
Enflasyon	-0.0896053	0.0409334	0.029*
Teknoloji	-0.0260360	0.0139656	0.062**
Eğitim	0.0052484	0.0190901	0.783
Kamu Har.	-0.1688522	0.0915067	0.065**
Sabit	8.1999410	3.0371870	0.007*
Gözlem Sayısı	209		
Birim Sayısı	17		
Wald chi²(7)	948.32		
Prob > chi²	0.0000		

Not: *, ** sırasıyla %5 ve %10'da istatistiksel olarak anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

$$GINI_{it} = 8.1999 + 0.8757GINI_{it-1} + 0.1559DYY_{it} - 0.00005 KBGSYH_{it} + 0.0052Eğitim_{it} \\ - 0.0896Enflasyon_{it} - 0.0260Teknoloji_{it} - 0.1688Kamuhar_{it}$$

Modelin temel açıklayıcı değişkeni olan *DYY*'nin istatistiksel olarak %5 anlam seviyesinde anlamlı çıktığı görülmektedir. Modelin açıklayıcı değişkenleri olan *Teknoloji* ve *Kamu harcamaları* %10 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Ayrıca *Enflasyon* ve *Gini katsayısının* gecikmesi de %5 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıyken, modelin diğer açıklayıcı değişkenleri olan *Eğitim* ve *KBGSYH* katsayılarının anlamsız olduğu görülmektedir. Tahmin sonuçlarını daha ayrıntılı açıklayıp, katsayıların işaretlerinin teori ile uyumunu değerlendirmemiz tahmin bulgularına ilişkin beklenen sonuçların daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Buna doğrultuda:

- *DYY (+)* : Katsayı pozitif işarete sahiptir ve %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Bunun anlamı, *DYY*'lerdeki 1 birimlik artış gelir eşitsizliğini 0.1559 oranında arttırmaktadır. Katsayının beklenen işaretine dair teoride net bir ifade yer almıyorken, gelişmekte olan ülkelere yönelik yapılan tahmin sonucuna göre doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile gelir eşitsizliği göstergesi olan gini katsayısı arasında pozitif bir ilişki söz konusudur. Bunun anlamı, *DYY*'lerde meydana gelen bir artış gelir eşitsizliğini de arttırmaktadır.
- *KBGSYH (-)* : Katsayı negatif işarete sahiptir ve istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir. Teoride yer alan bilgiler doğrultusunda dinamik bir yapıya sahip olan *KBGSYH* göstergesi ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre gelir eşitsizliğine etki etmektedir. Ancak gelişmekte olan ülkeler için yapılan tahmin sonucunda *KBGSYH* 'nin gelir eşitsizliğini açıklama da istatistiksel olarak anlamsız çıktığı görülmektedir.
- *Enflasyon (-)* : Katsayı negatif işarete sahiptir ve %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Bunun anlamı, enflasyon oranındaki 1 birimlik artış gelir eşitsizliğini 0.0896 oranında azaltmaktadır. Katsayının beklenen işaretine dair teoride net bir ifade olmamakla birlikte yapılan ampirik analizlerde enflasyonun gelir eşitsizliğini arttıran, azaltan ve aralarında ilişki olmadığını ortaya koyan çalışmalar literatürde yer almaktadır. Narob (2015)

çalışmasında gelişmekte olan 46 ülke için gelir eşitsizliği ve enflasyon arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yapılan çalışmanın analiz bulgularına göre, enflasyon ve gelir eşitsizliği arasında doğrusal olmayan bir ilişki olduğu ve enflasyonun gelir eşitsizliği üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu destekleyen bulgular elde edilmiştir. Bu doğrultuda gelişmekte olan 46 ülkede enflasyonun gelir eşitsizliğini azalttığı ifade edilmektedir. Ayrıca araştırmacı, yüksek enflasyonun yüksek gelir eşitsizliği ile ilgili olduğunu, enflasyon yükseldiğinde gelir eşitsizliğinin arttığını ve eşitsizliğin en yüksek düzeyine enflasyon %109 olduğunda ulaştığını ifade etmiştir. Benzer şekilde Balcılar vd. (2017), ABD için gelir eşitsizliği ve enflasyon arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yapılan çalışmanın analiz bulgularına göre, enflasyon ve gelir eşitsizliği arasında doğrusal olmayan bir ilişki olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca araştırmacılar, artan enflasyonun yüksek enflasyon seviyeleri için gelir eşitsizliğini arttırdığı buna karşın artan enflasyonun düşük enflasyon seviyeleri için gelir eşitsizliğini azalttığı sonucuna ulaşarak ılımlı enflasyonun gelir eşitsizliği üzerinde olumlu etkisi olduğu bulgularına ulaşmışlardır. Literatür çalışmalarından elde edilen bulgular doğrultusunda yaptığımız analizin tahmin sonuçlarına göre, gelişmekte olan ülkelerde enflasyon gelir eşitsizliğini azaltmaktadır ve bu sonuç düşük ve ılımlı enflasyon oranlarına sahip ülkelerde enflasyonun gelir eşitsizliğini azaltıcı etkisini destekler niteliktedir.

- *Teknoloji (-)* : Katsayı negatif işarete sahiptir ve %10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Bunun anlamı, teknolojide meydana gelen 1 birimlik artış gelir eşitsizliğini 0.0260 oranında azaltmaktadır. Katsayının beklenen işaretine dair teoride yer alan bilgiler genel olarak teknolojinin gelir eşitsizliğini arttırdığı yönündedir. Ancak literatürde yer alan bazı çalışmalarda, ekonomik olarak gelişmiş bir ülkede teknolojinin gelir eşitsizliğini arttırıcı önemli bir etkisi olmadığı ifade edilmektedir. Ayrıca eşitsizlik seviyesi yüksek ülkeler teknolojik değişikliklere ne kadar duyarlıysa, teknolojinin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisinin de her ülke için farklı olduğu ve bu etkinin hem olumlu hem olumsuz olabileceği ifade edilmektedir (Kharlamova, Stavvytsky ve Zarotiadis, 2018). Yapılan analizin tahmin

bulgularına göre, teknolojideki artış gelişmekte olan ÷lkelerde gelir eşitsizliğini azaltmaktadır ve bu sonuç teoride genel kabul görmüş olan teknolojinin eşitsizliği arttırıcı etkisini desteklememektedir.

- *Eğitim (+)* : Katsayı pozitif işarete sahiptir ve istatistiksel olarak anlamsız çıktığı gr÷lmektedir. Teorik olarak eğitim, daha y÷ksek kalifiye işg÷c÷ arzıyla sonuçlanan genel insan sermayesi seviyesini arttırmakta ve bu doğrultuda toplam gelir eşitsizliğini azaltmaktadır. Ancak yapılan analizin tahmin sonucuna göre eğitim, söz konusu gelişmekte olan ÷lkelerde gelir eşitsizliğini açıklamada anlamsızdır.
- *Kamu Harcamaları (-)* : Katsayı negatif işarete sahiptir ve %10 anlamlılık d÷zeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Bunun anlamı, kamu harcamalarındaki 1 birimlik artış gelir eşitsizliğini 0.1688 oranında azaltmaktadır. Teoride yer alan bilgiler doğrultusunda bir maliye politikası aracı olarak kamu harcamalarının sağlık, eğitim, alt yapı vb. alanlara yapılması, vergi y÷k÷n÷n adil olması, h÷k÷metin yolsuzluk seviyesinin d÷ř÷k olması vb. etkenler kamu harcamalarındaki artışın gelir eşitsizliğini azaltması yn÷ndedir. Bu doğrultuda yapılan analiz sonucuna göre, gelişmekte olan ÷lkelerde kamu harcamalarındaki artışın gelir eşitsizliğini azaltıcı etkisi teori ile desteklenmektedir.

3.3. Sonuç

Küreselleşen dünya ekonomisinde gelir dağılımı eşitsizliği çözülmeyi bekleyen ekonomik ve sosyal bir sorun olarak önemini korumaktadır. Küresel gelir adaletsizliği beraberinde yoksulluk, sosyal çatışmalar gibi sosyal problemlerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu açıdan bakıldığında gelir eşitsizliği olgusu ötedenberi önemli bir araştırma konusu olagelmıştır. Bu doğrultuda geçmişten günümüze kadar olan süreçte oluşan ve ortaya çıkan birçok iktisat okulu tarafından gelir dağılımı eşitsizliği sorunu ele alınmıştır. İlk olarak klasik okul, gelir kavramını zenginliğin artışı olarak kabul ederek gelirin toplumsal refahı artırıcı yönü üzerinde durmuştur. Klasik okuldan sonra devam eden Neo-klasik okul ise oluşturdukları gelir dağılımı teorisinde, üretim faktörlerinin marjinal verimlilikleri üzerinde durarak, üretim faktörlerinin verimliliğine göre gelirden pay alabileceklerini belirtmişlerdir. Neo-klasik okuldan sonra devam eden Keynesyen okul, gelir dağılımı eşitsizliği sorununa bir açıklık getirememiş olsa da Keynes tarafından oluşturulan ‘Genel Teori’ kendinden sonra gelen birçok ekonomistin gelir dağılımı sorununa açıklık getirmelerine katkıda bulunmuştur. Monetaristlere göre, ekonomide meydana gelen tüm etkiler para arzı tarafından oluşmaktadır. Para arzı enflasyonu enflasyon da gelir dağılımına etki etmektedir. Post-keynesyen okula göre, ise gelir dağılımının asıl belirleyicisi yatırımlardır.

1980’li yıllardan itibaren ekonomik yapı itibariyle değişen ve küreselleşen ülkelere yönelik yapılan DYY’ler hızla artmaya başlamış ve DYY ile gelir eşitsizliği ilişkisi iktisat literatüründe yer almaya başlamıştır. Ülkeler arası gelir farklılıklarının artmaya başlaması ekonomistlerin bu konu üzerine odaklanması, bunların nedenlerinin ve etkilerinin anlaşılmaya çalışılması için bir ön hazırlık oluşturmuştur. Bazı ekonomistlere göre, DYY’lerin olumlu etkileri yatırıma ev sahipliği yapan ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınmasına katkı sağlamaktadır. Ancak bazı ekonomistlere göre ise, DYY’lerin olumsuz yayılma etkileri ev sahibi ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınmasını olumsuz etkilemektedir. Dünya Eşitsizlik Raporu’nda belirtildiği üzere tüm Dünya ülkelerinde gelir eşitsizliği artmıştır. Raporda en zengin % 10'luk dilimin gelirden aldığı payın Asya Ülkeleri’nde % 61 oranında olduğu açıklanmış ve bu bölge Dünya’nın en eşitsiz bölgesi olarak yerini

almıştır. Ayrıca 2018’de UNCTAD tarafından yayınlanan Dünya Yatırım Raporu’nda gelişmekte olan Asya Ülkeleri’nin 476 milyar dolar ile Dünya’nın en çok doğrudan yabancı yatırım alan bölgesi olduğu görülmektedir.

Tüm bu bilgiler ışığında eşitsizliği etkileyen bir unsur olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının göz önüne alınması gerektiği anlaşılmaktadır. Sermayenin küresel düzeyde yayılımı genellikle gelir eşitsizliğinin artışı ile sonuçlanan bir eğilime eşlik etmektedir. Yapılan ampirik çalışmaların da birçoğu bu savı destekler niteliktedir¹¹.

Çalışmamızın temel amacı, çalışma kapsamında ele alınan 20 gelişmekte olan ülkeler için DYY’nin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda 1999-2018 yılları arasını kapsayan 20 yıllık veriler panel veri ekonometrik tekniği olan Arellano ve Bond (1991) /Blundell ve Bond (1998) Sistem Genelleştirilmiş Momentler Metodu tahmin modeli ile analiz edilmiştir. Söz konusu gelişmekte olan ülkeler için yapılan analiz sonucunda, 6 makroekonomik değişkenden DYY, teknoloji, kamu harcamaları ve enflasyon’un gelir eşitsizliği üzerinde önemli etkilere sahip olduğu görülmektedir. DYY değişkeni pozitif işarete sahiptir ve %5 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Enflasyon değişkeni ise negatif işarete sahiptir ve %5 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Teknoloji ile kamu harcamaları değişkenleri negatif işarete sahiptir ve istatistiksel olarak her iki değişken de %10 anlam düzeyinde anlamlıdır. Ayrıca analiz yöntemi doğrultusunda modele dâhil edilen ve bağımlı değişkenin gecikmesi olan gini katsayısının gecikmesi de pozitif işarete sahiptir ve %5 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Buna karşın eğitim ve KBGSYH oranlarının gelir eşitsizliği üzerinde herhangi bir sistematik etkisi bulunamamıştır. Yapılan analizde çalışma kapsamında ele alınan ülkeler için bazı açıklayıcı değişkenlerin teorik beklentiler doğrultusunda farklı sonuçlar vermesi söz konusu ülke grubuna ait ekonomik yapıdan kaynaklanabilmektedir. Çünkü gelişmekte olan ülkelerin istikrarlı bir ekonomik yapıya sahip olmamaları, söz konusu ülkelere ait temel iktisadi bileşenlerin de istikrarsız bir süreçte yer almalarına neden olmakta ve bu durum

¹¹ Başlık 3.1’de DYY’nin gelir eşitsizliğini arttırıcı etkisini gösteren çalışmalara yer verilmektedir.

sonuç itibariyle her bir makroekonomik değişkenin gelir eşitsizliğini açıklamadaki iktisadi gücünü etkilemektedir.

Yapılan analiz bulgularına göre, gelir eşitsizliği ve DYY arasında pozitif yönlü bir ilişki saptanmış, DYY artışının gelir eşitsizliğini arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu iki değişken arasındaki pozitif ilişki bizi iktisat literatüründe yer alan gelir eşitsizliği ve DYY arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik iki köklü hipotezden biri olan *Bağımlılık Hipotezi*'ne götürmektedir.

Bağımlılık hipotezine göre, yabancı yatırımlara ev sahipliği yapan gelişmekte olan ülkeler üzerinde yabancı yatırımlardan kaynaklanan; ülke ekonomisi üzerinde yabancı denetim artışı, yerel şirketler karşısında haksız rekabet üstünlüğü, kur dalgalanmaları ve mali kriz riski, teknolojik bağımlılık, transfer fiyatlandırması, gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk şeklindeki olumsuz etkiler ev sahibi ülkeleri yabancı yatırımlar karşısında savunmasız ve rekabet edemeyecek kadar güçsüz kılmaktadır. Yabancı yatırımcı bu olumsuz etkileri fırsat olarak değerlendirip hem kârını maksimize edecek hem de maliyetini minimize edebilecektir. Bu bağlamda yabancı sermayeye yatırımlarına ev sahipliği yapan ülkelere giren ileri teknoloji, üretim tekniklerindeki bilgi ve tecrübe, farklı pazar yapıları vb. etkenler yerli firmaları piyasalardan dışlayarak yabancı yatırımlara olan bağımlılığı ve bu doğrultuda dışa olan bağımlılığı arttırmaktadır. Dolayısıyla bu durum ev sahibi ülkelerdeki ekonomik yapı nedeniyle gelirden var olan adaletsizliği şiddetlendirerek arttıracaktır.

Sonuç itibariyle yabancı yatırımlar için ev sahibi ülke konumunda olan gelişme yolundaki ülkeler çoğunlukla yabancı yatırımlardan tam ve etkin bir biçimde yararlanamamaktadır. Başka bir ifadeyle ev sahibi ülkelere yapılan DYY'lerin piyasalara entegre olması ve gelir eşitsizliğini azaltıcı yönde etki göstermesi tam olarak sağlanamamaktadır. Söz konusu gelişmekte olan ülkelerin ileri dönemlerde gelir dağılımında adaleti sağlamak için DYY'lere yönelik düzenlemelerin yanı sıra gelir dağılımını düzenleyici istihdam, eğitim ve özellikle ülkelerin yüksek katma değerli faaliyetlere yatırım yapılmasını kolaylaştıran ve üretkenliği destekleyen bir takım ekonomi politikaları uygulamaları gerekmektedir. Bu durum, ev sahibi ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınma seviyesini arttırmak için önemli olmakla birlikte DYY'nin olumsuz yayılma etkisini azaltmak ve daha yüksek bir gelişme

aşamasına gelindiğinde gelir eşitsizliğini azaltma potansiyellerinden yararlanmak için önemli bir ön koşuldur. Son olarak eşitsizlik sorunu ile mücadele edebilmek için ülke ekonomilerindeki tüm diğer sorunlar gibi eşitsizlik sorununun ve buna neden olan faktörlerin de iyi bir şekilde teşhis edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Afşar, M. (2008). The Causality Relationship Between Economic Growth and Foreign Direct Investment in Turkey, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, s. 1-10.
- Ahn, S. C. and Schmidt, P. (1995). Efficient Estimation of Models for Dynamic Panel Data, *Journal of econometrics*, 68 (1), s. 5-27.
- Akçaoğlu, E. (2005). *Türk Firmalarının Dış Yatırımları: Saikler ve Stratejiler*, Ankara: Türkiye Bankalar Birliği.
- Aksu, Ö. (1993). *Gelir ve Servet Dağılımı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.
- Aktan, C. C. ve Vural, İ. Y. (2002a). Başlıca Fonksiyonel Gelir Dağılımı Teorileri ve Bölüşüm Adaleti, *Yoksullukla Mücadele Stratejiler, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları*, s. 1-22.
- Aktan, C. C. ve Vural, İ. Y. (2002b), Gelir Dağılımı Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri, *Yoksullukla Mücadele Stratejiler, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları*, s. 1-21.
- Aktan, C. C. ve Vural, İ. Y. (2002c), Makro-Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, *Yoksullukla Mücadele Stratejiler, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları*, s. 1-24.
- Aktan, C.C. ve Vural, İ. Y. (2002d), Bir Piyasa Başarısızlığı Nedeni Olarak “Gelir Dağılımında Adaletsizlik ve Yoksulluk” Sorunu: Kamu Ekonomisinin Rolü ve Kamu Politikası Araçları, *Yoksullukla Mücadele Stratejiler, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları*, s. 1-34.
- Ali, A.G.A. (2003), Globalization and Inequality in the Arab Region, *Arab Planning Institute Working Paper: Kuwait*, 03(07), s.1-37.
- Alkin, E. (1992). *Gelir ve Büyüme Teorisi*, İstanbul: Filiz Kitabevi.

- Arellano, M. and Bond, S. (1991). Tests of specification for panel data: Monte Carlo Evidence and an application to employment equations, *Review of Economic Studies*, 58, s. 277-297.
- Artan, S. ve Kalaycı C. (2014), Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Dışa Açıklık, Demokrasi ve Gelir Dağılımı İlişkisi, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 4(2), s. 69-88.
- Athukorala, P. (2003), Foreign Direct Investment in Crisis and Recovery: Lessons from the 1997–1998 Asian Crisis, *Australian Economic History Review*, 43(2), s. 197-213.
- Atkinson, A. B. and Bourguignon, F. (2015). *Introduction: Income Distribution Today*, Handbook of Income Distribution (vol.2A), Elsevier: Oxford Press. s. 619-621.
- Ataman, B. C. (1996), Neo Keynesçi Bölüşüm Teorisi Ücret-Fiyat Sarmalı ve Gelir Politikası, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 51, No:1, s. 54-60.
- Aydoğan, E. T. (2009). *The Effects of Globalization on World Income Inequality*, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, s. 45-70.
- Aykaç, M. , Dağdemir, Ö. ve Gündoğan, N. (2015). *Gelir Dağılımı ve Yoksullu*”, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, AÖF Yayınları.
- Balcılar, M. , Chang, S. , Gupta, R. and Miller, S. M. (2017), The Relationship Between the Inflation Rate and Inequality Across U. S. States: A Semiparametric Approach, *Quantity and Quality*, *Forthcoming*, s. 1-11.
- Bandelj, N. and Mahutga, M. (2008). Foreign Investment and Income Inequality: The Natural Experiment of Central and Eastern Europe, *International Journal of Comparative Sociology*, 49 (6), s. 429-454.
- Baumol, W. J. and Blinder, A. S. (2011), *Economics: Principles and Policy*, Nashville: South-Western College Pub.
- Basu, P. and Guariglia, A. (2007). Foreign Direct Investment, Inequality, and Growth, *Journal of Macroeconomics*, 29, s. 824-839.

- Baçoğlu, U. , Ölmezoğulları, N. ve Parasız, İ. (1999). *Gelir Bölüşümü Teori ve Politika*, Bursa: Ekin Kitabevi
- Batmaz, N. ve Tunca, H. (2005). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye(1923-2003)*, İstanbul: Beta Basım-Yayım.
- Batmaz, N. ve Tekeli, S. (2009). *DYY'nin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri, Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Türkiye örneği 1996-2006*, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Berberoğlu, C. N. ve Özkazanç Ö. (2010), *İktisat Teorisi* , Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1056 AÖF Yayınları, C.1, No: 576.
- Bilgili, Y. (2016). *Karşılaştırmalı İktisat Okulları*, İstanbul: 4T yayınevi.
- Billet, B. L. (1991), *Investment Behavior of Multinational Corporations in Developing Areas: Comparing the Development Assistance Committee, Japanese and American Corporations*, New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers.
- Blomström, M. and Kokko, A. (1997). The Impact of Foreign Investment on Host Countries: A Review of the Empirical Evidence, *Copy of World Bank Policy Research Working Paper*, No. 1745, s.2.
- Blundell, R. and Bond, S. (1998), Initial Conditions and Moment Restrictions in Dynamic Panel Data Models, *Journal of Econometrics*, No: 87(1), s. 115-143.
- Bükey, A. M. ve Çetin, B. I. (2017), Türkiye’de Gelir Dağılımına Etki Eden Faktörlerin En Küçük Kareler Yöntemi ile Analizi, *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 3(1), ISSN: 2149-5203, s. 5-10.
- Candemir, A. (2006), Dünyada DYY ve Etkileyen Faktörler, *YASED Yayınları*, Cilt 1, s. 30-65.
- Candemir, A. (2009). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 9 (2), s. 659-675.
- Caves, R. E. (1971). International Corporations: The Industrial Economics of Foreign Investment, *Economica*”, Vol: 38, No:149, s. 1-27.

Caves, R. E. (1974). Causes of Direct Investment; Foreign Firms Shares in Canadian, and United Kingdom Manufacturing Industrie, *The Riview of Economics and Statistics*, 56(3), s. 276-293.

Chintrakarn, P. , Herzer, D. and Nunnenkamp, P. (2012). FDI and Income Inequality: Evidence from a Panel of U.S States., *Economic Inquiry*, 50(3), s. 788–801.

Choi, C. (2006). Does Foreign Direct Investment Affect Domestic Income Inequality?, *Applied Economics Letters*, 13(12), s. 811-814.

Clark, J. B. (1908), *The Distribution of Wealth: A Theory of Wages, Interest and Profits*, London: The Macmillan Company.

<https://oll.libertyfund.org/titles/clark-the-distribution-of-wealth-a-theory-of-wages-interest-and-profits>

Çelik, A. (2004). AB Ülkeleri ve Türkiye'de Gelir Esitsizliği: Piyasa Dağılımı–Yeniden Dağılım, *Çalışma ve Toplum*, C.-3, s. 53-91.

Çelik, S. ve Başdaş, U. (2010). How Does Globalization Affect Income Inequality? A Panel Data Analysis, *International Advances in Economic Research*, Vol. 16, s. 358-370.

Çetin, M ve Şeker, F. (2014). Ticari Açıklık ve Finansal Gelişmenin Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Dinamik Panel Veri Analizi, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28 (1), s. 126-147.

Çinko, L. (2009). Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerinin Makro Ekonomik Etkileri, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 26, No:1, s. 120-130.

Couto, V. (2018), Does Foreign Direct Investment Lower Income Inequality? New Evidence and Discussion on the Role of Service Offshoring (Captive Centers), *Final Paper: Redlas Conferance*, Duke University.

- Dadzie, S. A. (2012). “*Foreign Direct Investment Strategies and Performance of Foreign Subsidiaries in Ghana*”, Vaasa: UNIVERSITAS WASAENSIS, BUSINESS ADMINISTRATION 104 MARKETING, s. 4-45.
- De Gregorio, J. (2002), Education and Income Inequality: New Evidence from Cross-Country Data, *Review of Income and Wealth*, 48 (3), s. 395-414.
- Demir, O. (1997), *Ekonomide Devlet*, Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu.
- Demir, D. ve Altıntaş, H. (2018). Küreselleşme, Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki: Dinamik Panel Veri Yaklaşımı, 4th SCF International Conference on *Economic and Social Nevşehir Impacts of Globalization and Future of Turkey-EU Relations*'ta sunulan bildiri, s. 85-99.
- <http://scfconferences.com/documentation/2018%20NEVSEHIR%20PROCEEDINGS%20BOOK.pdf> (Erişim Tarihi: 02.02.2019).
- Denisia, V. (2010), Foreign Direct Investment Theories: An Overview of the Main FDI Theories, *European Journal of Interdisciplinary Studies*, 2 (2), s. 104-109.
- Doğanoğlu, F. ve Gülcü, A. (2001). Gelir Eşitsizliği Ölçümünde Kullanılan Yöntemler, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, s. 60-67.
- DPT, (2001). “*Gelir Dağılımının İyileştirilmesi Ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*”, Ankara: Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT: 2599-ÖİK: 610.
- Dunning, J. H. (1993). “*Multinational Enterprises and the Global Economy*”, Addison Wesley, New York.
- Dunning, J. H. (1998). Location and the Multinational Enterprise: A Neglected Factor, *Journal of International Business Studies*, 29 (1), s. 45-66.
- Edwin Agwu, M. (2014). Foreign Direct Investments: A Review From The Nigerian Perspective, *Research Journal of Business and Management–(RJBM)*, ISSN: 2148-6689, 1(3), s. 318-335.

- Eğilmez, M. (2018). *Değişim Sürecinde Türkiye*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ekinci, A. (2011). Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme ve İstihdama Etkisi: Türkiye Uygulaması (1980-2010), *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2), s.70-79.
- Farhan, M. Z. , Azman-Saini, W. N. and Law, S. H. (2014). FDI and Income Inequality in ASEAN-5 Countries: A Quantile Regression Approach, *Prosiding Perkem*, ISSN: 2231-962X, s. 601–608.
- Feenstra, R. C. and Hanson, G. H. (1997). Foreign Direct Investmen and Relative Wages: Evidence from Mexico’s Maquiladoras, *Journal of International Economics*, 42(3), s. 371-393.
- Franco, C. and Gerussi, E. (2013). Trade, Foreign Direct Investment and Income Inequality: Empirical Evidence from Transition Countries, *Journal of International Trade & Economic Development*, 22(8), s. 1131-1160.
- Friedman, M. (1968). The Role of Monetary Policy, *The American Economic Review*, Vol. LVIII, No: 1, s. 3-8.
- Friedman, M. (1988). “*Kapitalizm ve Özgürlük*”, (Çev. D. Erberk ve N. Himmetoğlu) İstanbul: Altın Kitaplar.
- Fu, X. (2004). Limited Linkages from Growth Engines and Regional Disparities in China, *Journal of Comparative Economics*, Vol. 32, No. 1, s. 148–64.
- Furman, J. and Orszag, P. (2015), A Firm-Level Perspective on the Role of Rents in the Rise in Inequality, Presentation at “A Just Society” Centennial Event in Honor of Joseph Stiglitz Columbia University’ de sunulan bildiri.
- Giovannoni, O. (2014), What do we know about the labot share and the profit share? Part 1: Theories, *Levy Economics Institute of Bard College Working Paper No: 803*, s. 15-20.

- Güngördü, A. ve Yılmaz, K. G. (2016). Uluslararası Ticaret ve Yatırım Teorisi Olarak Eklektik Paradigma: Geçmişten Günümüze Bir Bakış, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(20), s. 1003-1020.
- Gürak, H. (2011), *İktisat*, (1. Baskı), Ankara: Genesis Kitap.
- Hacıoğlu, A. (2017), *A Comparison of GMM Estimators for Linear Dynamic Panel Models*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, s. 5-22.
- Halmos, K. (2011). The effect of FDI, Exports and GDP on Income Inequality in 15 Eastern European Countries, *Acta Polytechnica Hungarica*, 8 (1), s. 123-136.
- Herzer, D. and Nunnenkamp, P. (2011). FDI and Income Inequality: Evidence from Europe, *Kiel Institute for the World Economy Working Paper*, No: 1675, s. 1-23.
- Herzer, D. and Nunnenkamp, P. (2013). Inward and Outward FDI and Income Inequality: Evidence from Europe, *Review of World Economics*, 149, s. 395–422.
- Herzer, D. , Hühne, P. and Nunnenkamp, P. (2014). FDI and Income Inequality-Evidence from Latin American Economies, *Review of Development Economics*, 18(4), s. 778-793.
- Hüsünüoğlu, N. (2017), Dijital Bölünmeyi Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Uygulama: Panel Veri GMM Analizleri, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 18(2), s. 19-34.
- Ietto-Gillies, G. (2012). *Transnational Corporations and International Production, Concepts, Theories and Effects*, Second Edition, Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- IMF, (2009), “*Balance of Payments and International Investment Position Manual*”, Sixth Edition. Washington D.C, s. 100-120.
- <https://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/pdf/bpm6.pdf>(ErişimTarihi: 28.05.2019).
- Ivaschenko, O.(2002). Growth and Inequality: Evidence from Transitional Economies, *CESIFO Working Paper*. No. 746, s. 1-66.

- Jensen, N. M. and Rosas, G. (2007). Foreign Direct Investment and Income Inequality in Mexico 1990-2000, *International Organization*, 61(3), s. 467-487.
- Jin, F. (2009). Foreign Direct Investment and Income Inequality in China, *Seoul Journal of Economics*, 22(3), s. 311-339.
- Jolly, R. (2007), Inequality in Historical Perspective, G. Mavrotas (Editör) *Advancing Development* içinde (s.63-73), Tokyo: United Nations University.
- Kharlamova, G. , Stavtysky, A. and Zarotiadis, G. (2018), The Impact of Technological Changes on Income Inequality: The EU States Case Study, *Journal of International Studies*, 11(2), s. 76-94.
- Kanberoğlu, Z. ve Arvas, M. A. (2014). Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelir Eşitsizliği Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği, *Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi*, 3(7), s. 15-28.
- Karabıyk, C. ve Dilber, İ. (2016). Gelir Eşitsizliği ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları İlişkisi: Panel Veri Analizi, *Journal of Yasar University*, 11(44), s. 316-325.
- Karluk, S. R. (2007), *Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Karluk, S. R. (2013), *Uluslararası Ekonomi*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Kazgan, G. (2016), *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kılıcaslan, Y. and Töngür, Ü. (2019), ICT and employment generation: evidence from Turkish manufacturing, *Applied Economics Letters*, 26(13), s. 1053-1057.
- Kindleberger, P. (1972). *American Business Abroad: Six Lectures On Direct Investment*, Fourth Printing, New Heaven and London: Yale University Press.
- Knickerbocker, F. T. (1973). Oligopolistic Reaction and Multinational Enterprise, *World Development*, 2(4-5), s. 84-88.

- Kuşluvan, S. (1998). A Review of Theories of Multinational Enterprises, *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi*, 13 (1), s. 163-180.
- Kuznets, S. (1955), Economic growth and income inequality, *The American Economic Review*, 45(1), s. 1-28.
- Küçükkaya, H. (2017). “Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Panel Veri Analizi”, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, s. 1-60.
- Kregel, J. A. (1978), Post-Keynesian Theory: Income Distribution, *Challenge*, Vol: 21(4), s. 37-43.
- Kwon, Y. C. (2002), Korean Multinationals’ Foreign Direct Investments Project: Variability in the Micro-and Macro-Level Determinants, *The International Trade Journal*, 16(2), s. 203-229.
- Larimo, J. and Arslan, A. (2010). Ownership strategy of multinational enterprises and the impacts of regulative and normative institutional distance: evidence from Finnish foreign direct investments in Central and Eastern Europe, *Journal of East-West Business*, 16(3), s. 179–200.
- Leigh, A. (2013). *The Oxford Handbook of Economic Inequality*, (2nd ed.), United Kingdom: Oxford University Press.
- Liansheng, W. (1992). “Foreign Direct Investment and Transnational Corporations – A Review of Trade-Theoretical Approaches”, Memorandum from Department of Economics, University of Oslo.
- Lipsey, R. and Sjöholm, F. (2001). Foreign Direct Investment and Wages in Indonesian Manufacturing, *National Bureau of Economic Research (NBER) Working Paper* No: 8299, s. 1-30.
- Loewendahl, H. and Loewendahl, E. E. (2001). Turkey’s Performance in Attracting Foreign Direct Investment, *European Network of Economic Policy Research Institutes Working Papers*, No: 8, s. 1-40.

- Mah, J. S. (2002). A Note on Globalization and Income Distribution-The Case of Korea 1975-1995, *Journal of Asian Economics*, 14, s. 157–164.
- Mahler, V. A. , Jesuit, D. K. and Roscoe, D. D. (1999). Exploring the Impact of Trade and Investment on Income Inequality: A Cross-National Sectoral Analysis of The Developed Countries, *Comparative Political Studies*, 32(3), s. 363-395.
- Malthus, T. R. (1798). An Essay on The Principles of Population, *Electronic Scholarly Publishing Project*, s. 15-26.
- <http://www.esp.org/books/malthus/population/malthus.pdf>
- Marx, K. (1965). *Kapital*, (Özet: C. Cafiero, Çev. R. N. İleri), İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- https://issuu.com/buyukkutuphane/docs/karl_marx_-_kapital_zet_sosyal
- Merican, Y. , Yusop, Z. , Noor, Z.M. and Hook, L.S. (2008). Foreign Direct Investment and Inequality in Four Asean Members, *AFBE 2008 Conference Papers*, s. 349-368.
- Meyer, K. and Nguyen, H. V. (2005). Foreign investment strategies and subnational institutions in emerging markets: Evidence from Vietnam, *Journal of Management Studies*, 42 (1), s. 63–93.
- Mihaylova, S. (2015), Foreign Direct Investment and Income Inequality in Central and Eastern Europe, *Theoretical and Applied Economics*, Vol: 22, No. 2(603), s. 23-42.
- Moosa, I. A. (2002). *Foreign Direct Investment: Theory, Evidence and Practic*, New York: Palgrave Macmillan.
- Msweli P. (2015). “*The Effect of Foreign Direct Investment on Inequality: The Case of South Africa*”, Master’s Thesis, Stellenbosch University, Graduate Social Science.
- Narob, N. (2017), Income Inequality and Inflation in Developing Countries: An Empirical Investigation, *Economics Bulletin, AccessEcon* 35 (4), s. 2888-2902.
- Narula, R. (1996). *Multinational Investment and Economic Structure*, London: Routledge’den aktaran Ongan, T. H. (2004). Gelir Eşitsizliği Doğrudan Yabancı

- Sermaye Yatırımları ve Ters U Eğrisi, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 54(1), s. 150-165.
- OECD, (2008). *Benchmark Definition of Foreign Direct Investment*. Fourth Edition, s. 15-22. <https://www.oecd.org/daf/inv/investmentstatisticsandanalysis/40193734.pdf> (Erişim Tarihi: 25.05.2019).
- OECD. (2015). *Income Inequality The Gap Between Rich and The Poor*, s. 42-46. <https://espas.secure.europarl.europa.eu/orbis/sites/default/files/generated/document/en/0115391e.pdf> (Erişim Tarihi: 20.05.2019).
- Ongan, T. H. (2004). Gelir Eşitsizliği Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ters U Eğrisi, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 54(1), s. 150-165.
- Örnek. İ. (2008). Yabancı Sermaye Akımlarının Yurtiçi Tasarruf Ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 63(2) s. 199-207.
- Özdemir, B. K. (2013). *Finansal Küreselleşme ve Krizler*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özer, K. (1993). Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye, *Gazi Üniv. End. San. Eğit. Fak. Der*, 1(1), s. 123-132.
- Özgüler, V. C. (2014), *Gelir, Servet ve Yoksulluk*, (1. Baskı), İstanbul: Cinius Yayınları.
- Özgüven, A. (2011), *İktisadi Düşünceler-Doktrinler ve Teoriler*, (4. Baskı), İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özgüven, A. (1992), *İktisadi Düşünceler-Doktrinler ve Teoriler*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Öztürk, L. (2004). Serbest Bölgelerdeki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Dünyadaki Uygulamalara Teoriler Işığında Bir Bakış, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, No:7, s.110-128.
- Öztürk, N. (2009), *İktisatta Bölüşüm*, Ankara: Palme Yayıncılık.

- Ricardo, D. (2013). *Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri*, (Çev. B. Zeren), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rodrik, D. (1999). Where did all the growth go? External shocks, social conflict, and growth collapses, *NBER Working Paper Series*, 6350, s. 1-53.
- Romer, C. D. and Romer, D.H. (1998), *Monetary Policy and the Well-Being of the Poor in Income Inequality Issues and Policy Options*, a symposium sponsored by the Federal Reserve Bank of Kansas City, Jackson Hole'den aktaran Aktan, C.C. ve Vural, İ. Y. (2002c), *Makro-Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları*, s.1-24.
- Sandmo, A. (2015). *The Principal Problem in Political Economy: Income Distribution in the History of Economic Thought*, Elsevier: Oxford Press.
- Sarisoy, I. and Koc, S. (2012), The Effect of Foreign Direct Investment on Poverty: Panel Regression Analysis for 40 Selected Underdeveloped and Developing Countries, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(3), s. 225-240.
- Schwartz, G. and Ter-Minassian, T. (1995), The Distributional Effects of Public Expenditure: Update and Overwiev, *1. IMF Working Paper WP95 (84)*, s. 12-15.
- Serter, N. (1994). *Devlet Görevlerindeki Gelişmelerin Sonucu Olarak Sosyal Devlet*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.
- Seyrek, İ. (2002). Küreselleşme Sürecinde İktisat Politikaları ve Yakınsama Tezi, *Gazi Üniversitesi, İİBF Yayınları /Özel Sayısı*, s. 167-187.
- Skidelsky, R. (2003), *Keynes*, (Çev. Atila, C.), 1. Baskı, İstanbul: Altın Kitaplar.
- Smith, A. (2006). *Milletlerin Zenginliği*, (Çev. Derin, H.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Stolper, W. F. & Samuelson, P. A. (1941), Protection and Real Wages, *The Review of Economic Studies*, 9 (1), s. 58-73.

- Suanes, M. (2016). Foreign Direct Investment and Income Inequality in Latin America: A Sectoral Analysis, *Cepal Review*, 118, s. 45-61.
- Sun, H. ve Chai, J. (1998). Direct Foreign Investment and Inter-Regional Economic Disparity in China, *International Journal of Social Economics*, 25(2, 3, 4), s. 424-447.
- Sun, F. (2007), Foreign Direct Investment, Economic Growth and Income Inequality, *Paper presented at the annual meeting of the Midwest Political Science Association*, 22.
- Sylwester, K. (2005), Foreign Direct Investment, Growth and Income Inequality In Less Developed Countries, *International Review of Applied Economics*, 19(3), s. 289-300.
- Tandoğan, Ç. (2018), *Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörlerin Ekonomik Analizi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, s. 45-78.
- Te Velde, D. W. ve Morrissey O. (2002), Foreign Direct Investment, Skills and Wage Inequality in East Asia, *Paper to be presented at DESG Conference in Nottingham*, s. 1-17.
- Te Velde, D. W. (2003), *Foreign Direct Investment and Income Inequality in Latin America Experiences and Policy Implications*, Overseas Development Institute, s. 1-55.
- Te Velde, D. W. (2006), Foreign Direct Investment and Development An Historical Perspective, *Background paper for ‘World Economic and Social Survey for 2006’*, Overseas Development Institute, s. 1-29.
- Theil, H. (1967), *Economics and Information Theory*, Amsterdam: North Holland Publishing Company.

http://darp.lse.ac.uk/papersdb/Theil_EconomicsInformationTheory_Chap4.pdf

- Todaro, M. P. ve Smith, S. C. (2012), *Economic Development*, (11th ed.), Boston: Pearson Publication.
- Todaro, M. P. and Smith, S. C. (2012). *Economic Development*. (11th ed.). Boston: Pearson Publication' ten aktaran H. Küçükkaya (2017), *Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Panel Veri Analizi*, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, s. 4-10.
- Tokin, İ. H. (1981), Milton Friedman Monetarizmi, *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 18(8), s. 32-40.
- Topuz, S. G. ve Dağdemir, Ö. (2016), Ekonomik Büyüme ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi: Kuznets Ters-U Hipotezi'nin Geçerliliği, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(3), s. 115-130.
- Topuz, S. G. (2013), *Finansal Gelişme Sürecinde Gelir Eşitsizliği: Bir Panel Veri Analizi*, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, s. 1-64.
- Tosun, B. ve Büyükakın, T. (1998), Keynesyen Düşüncenin Gelişimi, (iç) *Sevim Görgün'e Armağan, İstanbul Üniversitesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, No:38, s. 169-177.
- Tsai, P. L. (1995), Foreign Direct Investment and Income Inequality: Further Evidence, *World Development*, 23(3), s. 469-483.
- Turner, B. (1997), *Eşitlik*, (Çev. Şener, B. S.), Ankara: Dost Kitabevi.
- Türk, İ. (2015), *Maliye Politikası*, (26. Baskı), Ankara: Turhan Kitabevi.
- Ucal, M. , Bilgin, M. H. ve Haug, A. A. (2014), Income Inequality and FDI: Evidence with Turkish Data, *University of Otago Economics Discussion Papers*, 1407, s. 1-28.
- Unay, C. (1997), *Genel İktisat*, Bursa: Ekin Kitabevi.
- UNCTAD, (2003), Foreign Direct Investment and Performance Requirements: New Evidence From Selected Countries, New York and Geneva.
- https://unctad.org/en/Docs/iteia20037_en.pdf (Erişim Tarihi: 05.06.2019).

UNCTAD, (2018), Foreign direct investment: Inward and outward flows and stock, annual Table summary (opens new window).

<https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=96740>

(Erişim Tarihi: 06.06.2019).

UNCTAD, (2018), World Investment Report: Investment and New Industrial Policies.

https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf (Erişim Tarihi: 06.07.2019).

UNDP, (2013), Humanity divided: confronting inequality in developing countries, United Nations Development Program Bureau for Development Policy, New York, s. 16-269.

https://www.undp.org/content/dam/undp/library/Poverty%20Reduction/Inclusive%20development/Humanity%20Divided/HumanityDivided_Full-Report.pdf

(Erişim Tarihi: 01.06.2019).

Vernon, R. (1966), International Investment and International Trade in the Product Cycle, *Quarterly Journal of Economics*, C.80, s.190-196.

Wei, K. , Yao, S. ve Liu, A. (2009), Foreign Direct Investment and Regional Inequality in China, *Review of Development Economics*, 13(4), s. 778–91.

WID, (2018), World Inequality Report, s. 1-145.

<https://wir2018.wid.world/files/download/wir2018-full-report-english.pdf> (Erişim Tarihi: 15.07.2019).

World Bank, (2019).

<https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#> (Erişim Tarihi: 02.05.2019).

WB-WDI, (2019).

<https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#> (Erişim Tarihi: 06.05.2019).

Wu, J. Y. ve Hsu, C. C. (2012), Foreign Direct Investment and Income Inequality: Does the Relationship Vary with Absorptive Capacity, *Economic Modelling*, 29(6), s. 2183-2189.

Yıldırım, K. , Karaman, D. ve Taşdemir, M. , (2013), “*Makro Ekonomi*”, 11. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yücel, D. (2011), *Gelir Dağılımı Teorileri ve Politikaları; Türkiye’de Gelir Dağılımı-Yoksulluk Sorunu*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, s. 20-58.

http-1: <https://www.ukessays.com/essays/economics/negative-effects-of-fdi-in-host-countries-economics-essay.php#citethis> (Erişim Tarihi: 01.07.2019).

http-2: https://insamer.com/tr/kuresel-adaletsizlik-dunya-yoksulluk-ve-esitsizlik-raporu-2018_1682.html (Erişim Tarihi: 18.09.2019).

http-3: <https://www.pcmag.com/article/357573/is-technology-causing-increased-income-inequality> (Erişim Tarihi: 21.02.2019).